Ediția de față reproduce textul după: Ion Minulescu, *Roșu, galben și albastru*, Cultura Națională, București, 1924.

ISBN 973-21-0245-4

LUI

DUMNEZEU

care ne-a purtat de grijă

LUI

MIHAI VITEAZUL

care a încercat prima întregire a neamului românesc

ȘI

MIE ÎNSUMI

care am scris cele ce urmează

I.M.

Coperta de *Anton Slavnicu*

ION MINULESCU

ROȘU, GALBEN ȘI ALBASTRU

Roman

Ediție îngrijită de TRAIAN RADU

EDITURA MINERVA
București • 1991

Ah! Que le monde est grand à la clarté des lampes!...
Aux yeux du Souvenir que le monde est petit!

Charles Baudelaire

I

SOL, SOL, SOL, MI BEMOL... FA, FA, FA, RE!...

Arcușele se cabrară pe coarde ca o turmă de girafe sălbatice, prinse într-o plasă de sîrmă ghimpată și spaima lor răsună ca niște lovituri surde în poarta îmblînzitorului de bestii umane și note muzicale. Albastru și multiplicat ca fumul pipelor pe sfîrșite, ecoul abecedarului simfonic zbură din cutiuțele de lemn, drept în sus, ca sufletul sinucișilor cu dinamită. Odată ajunse în tavanul roș-pompeian al Ateneului, toate aceste fire imaginare se îndoiră ca niște undițe, la vederea cărora delfinii de aur își încovoiară spinarea și spaima lor se contopi cu spaima arcușelor din orchestră, care, de data asta, rămăseseră inerte ca gîturile unor girafe împăiate. Și se făcu tăcere... În sala Ateneului nu mai era nimeni. Dispăruse și orchestra și publicul. Un singur auditor mai rămăsese în fotoliul 49. Eram eu. Și peste mine, cupola edificiului cobora vertiginos ca un balon sferic, incendiat în spațiu de un trăsnet. Voiam să țip; dar cu un singur țipăt nu poți înlătura un pericol. Voiam să fug, dar brațele fotoliului mă înlănțuiau ca o femeie stupidă și sentimentală. Undițele albastre prinseseră delfinii galbeni și gipsul decorativ trăgea după el toată această minusculă mare de flăcări. Spectacolul era grandios și deprimant. Cataclismul se mutase de data asta în spațiu și, afară de mine singur, în spațiu nu mai exista decît roșu, galben și albastru...

. . . .

Mă deșteptă vocea proprietăresei care, în timpul visului, îmi bătuse în ușă, parodiind fără să vrea începutul Simfoniei a V-a.

Era grăbită și speriată. Se întîmplase, oare, ceva neobișnuit?... De cînd se începuse războiul, obișnuința cotidiană se schimbase și ea după prescripțiile stării de asediu.

Sar jos din pat și mă uit la ceas. E ora două și jumătate, sau, după orarul oficial, paisprezece și jumătate. E ziuă, dar. În odaia mea însă, e întuneric. Ferestrele sînt căptușite cu hîrtie albastră, precauțiune inutilă contra Zepellinului care vizita Bucureștii numai noaptea.

Aprind lumina electrică și deschid ușa. Doamna Charlota Grümberg dă buzna și se repede să deschidă fereastra.

— Ce e? Ce s-a întîmplat?

— Ceva teribil.

— Ard Bucureștii?... L-au aprins bombele incendiare?

— Ai să vezi, ai să vezi... Poftim, privește...

Și din cadrul ferestrei, mai agitată ca a șaptea nevastă a lui Barbă-Albastră, doamna Grümberg se apleca spre stradă, lungindu-și gîtul în direcția pieții Sfîntul Anton.

— Spune dacă ai mai văzut așa ceva... Mai mare rușinea!... O să rîdă de noi ofițerii aliați...

Curios, mă apropii de ea, privesc în stradă și parcă nu-mi vine să cred ochilor. Revolta proprietăresei mele era, în parte, justificată.

Mai mulți gardiști și comisari de poliție asaltează magazinele de pe strada Carol, smulgînd drapelele naționale pe care nu știu de ce, negustorii le arboraseră peste tot, ca la 10 Mai. Întreaga stradă nu e decît o vastă agitație de roșu, galben și albastru. Celelalte culori aproape nu mai există. Se aud țipete și chiar înjurături. Din cînd în cînd, se sparge și cîte un geam. Nedumerirea unora mărește revolta altora. Mulțimea anonimă începe să umple strada. Un tramvai cu cai s-a oprit în fața Poștei și nu mai poate înainta. Conductorul strigă și sună clopotul disperat. Ferestrele s-au deschis peste tot. În cadrul lor, capetele femeilor speriate se agită confuz, ca un cîrd de gîște care te amenință de la distanță. Balcoanele sînt tixite. Toată lumea se întreabă cu privirea, cu gestul și cu vorba. Dar autoritățile polițienești, fie că nu vor să dea nici o lămurire, fie că nu cunosc nici ele cauza pentru care li s-a dat ordin să curețe orașul de tricolorul național. Nimeni nu știe de ce și pentru ce...

E de-ajuns să arunci însă o singură piatră în baltă, ca orăcăitul broaștelor să tacă pe dată...

Din Dealul Mitropoliei, primul dangăt de clopot se rostogolește peste oraș, greoi și resemnat ca un tren de marfă

ce s-ar fi prăbuşit într-o prăpastie. Urmează apoi altele şi altele tot mai dese. Odată cu ele, ţignalele gardiştilor săgetează somnolenţa văzduhului cu impertinenţa lor de femei isterice.

Pe măsură ce semnalele de alarmă măreau cacofonia acestui duet lugubru, strada Carol se golea tot mai grabnic de mulţimea curioşilor care o invadase cîteva minute mai înainte. Gloata compactă se topea ca o pastilă de sublimat coroziv într-un lighean cu apă fiartă. Cît ai clipi din ochi, în stradă nu mai rămăsese nimeni. Cetăţenii anonimi şi reprezentanţii forţei publice intraseră parcă în pămînt. Tramvaiul cu cai dispăruse şi el. Balcoanele păreau acum nişte colivii goale, iar ferestrele căptuşite cu hîrtie albastră, pleoapele unor călugăriţe în rugăciuni. Vitrinele magazinelor se îndoliară şi ele sub carapacele obloanelor de tinichea şi hîrşîitul lor de fierăstrău însîngeră parcă şi mai mult rănile, nevindecate încă, ale oraşului.

Cinci minute mai tîrziu, pe stradă nu mai rămăsese decît bucăţi răzleţe de stofă tricoloră, sfîşiată din drapelul naţional: Roşu... Galben... şi Albastru!...

Aeroplanele duşmane veneau să bombardeze iar Bucureştii...

*

Închid fereastra şi, cu prestanţa exagerată a unui erou de operetă, încerc să-mi liniştesc proprietăreasa care a început să tremure.

Relaţiile dintre mine şi doamna Charlota Grümberg sînt de aşa natură că, în prima săptămînă după ce m-am mutat la dînsa, i-am zis „coană Lotty", iar după alte trei zile, „dragă Lotty". Doamna Grümberg este o văduvă de treizeci şi patru de ani, socotiţi după vîrsta domnişoarei Viki, singurul ei copil, care a împlinit cincisprezece ani, în ziua declarării războiului. Are părul galben auriu ca tărîţele de lemn, faţa rumenă ca o turtă dulce spoită cu sirop de zahăr ars, ochii albaştri ca sticlele de apă gazoasă, nasul scurt şi insinuant, cu nările vizibile ca două lanterne de automobil şi buzele cărnoase, obraznice şi răsfrînte ca ghizdurile unei fîntîni. E înaltă, corpolentă, solidă şi, totuşi, admirabil proporţionată. Braţele ei albe şi generoase aşteaptă parcă să te prindă ca un colac de salvare, într-un naufragiu pe mare, iar degetele argintii şi roze par două legături de sparanghel pe taraba unui negustor de legume. Picioarele fine şi delicate

suportă cu grația unor socluri minuscule pulpele stilizate ca două coloane clasice, pe cornișa cărora frontonul șoldurilor elastice și nervoase completează arhitectura minunată a acestui templu feminin destinat cultului profan.

Lotty are, ca sălbaticii din Africa centrală, preferințe numai pentru lucrurile care i-au violentat atenția. Îi place cinematograful, caramelele de ciocolată, esența de roze și pantofii americani cu tocul drept și scurt, probabil o veche obsesie moștenită de la bărbatu-său, care era reprezentantul fabricilor „Walk Over", „Hanan" și „Edwin Klapp".

Pe mine mă iubește fiindcă semăn (deși nu am în vine nici un strop de sînge semit) cu un văr al ei, pe care l-a iubit, la nebunie cînd era fată mare. N-a putut să-l ia de bărbat însă, fiindcă văru-său era violoncelist și nu cîștiga îndeajuns. Din cauza asta, Mauriciu Polak s-a sinucis chiar în ziua nunții ei cu Solomon Grümberg. Și bărbatu-său, care era bogat și iertător,a reușit s-o vindece mai repede de cum și-ar fi închipuit, de amintirea vie a primului ei amor defunct.

Cînd m-a văzut pe mine însă, a tresărit din nou, ca și cum s-ar fi găsit față în față cu mortul de acum șaptesprezece ani. Cînd am întrebat-o de prețul odăii, a închis ochii, s-a sprijinit de speteaza unui scaun și, cu vocea bemolată ca un tremolo de violoncel (bineînțeles), mi-a răspuns oftînd:

— Cît vrei să-mi dai dumneata...

M-am mutat, fără să știu cît am să plătesc și, de trei ani, prețul odăii mele a variat după dispoziția sufletească a fiecăruia din noi. Lotty e o femeie ideală. Eu o iubesc fiindcă e caldă și dulce ca o ceașcă de ciocolată cu frișcă.

Aeroplanele dușmane zburau acum pe deasupra casei noastre. Le auzeam mîrîitul motoarelor, ca preludiul unui lătrat de cîine. Bateriile noastre antiaeriene își ințețeau bubuiturile. De la începutul războiului însă, nici un aeroplan dușman nu fusese doborît, nici unul nu fusese scos din luptă. Cîte veneau, atîtea plecau. Era o distracție macabră, la care cei de sus nu luau parte decît ca spectatori inviolabili și aproape chiar invizibili. Blestemul celor de jos nu-i putea nici ajunge, nici emoționa. Și spectacolul acesta se repeta în fiecare zi, cu o precizie exasperantă, la aceeași oră, cu același număr de bombe aruncate asupra orașului și cu aceeași inutilă intervenție a obuzelor românești, fabricate în arsenalele apărării noastre naționale. Tragedia noastră cotidiană se

banalizase într-atît, că publicul începuse, cu timpul, să rîdă ca la o piesă de Caragiale.

Simt că Lotty e supărată pe mine. Eu nu mă știu vinovat cu nimic. Dar mai știu că, de cîte ori este supărată pe mine, Lotty are perfectă dreptate. Sînt un incorigibil. Iubirea femeilor îmi deviază acul busolei sufletești. La mine, steaua polară s-a mutat în emisferul austral. Cînd e supărată, Lotty scrîșnește din dinți și își presează buzele ca niște Dardanele în miniatură. De data asta, arhipelagul nu-și mai amestecă apele cu Marea de Marmara.

— De ce ești supărată, Lotty?

— Și de ce n-aș fi?...

— Te plictisește războiul?

— Ce am eu cu războiul?...

— Ți-e frică de bombe?

— Parcă frica te păzește de moarte!...

După cîteva duzini de întrebări și răspunsuri în felul celor de mai sus, reușesc să aflu că azi-dimineață, pe cînd dormeam, m-a căutat o femeie acasă. Pentru prima oară, o femeie vine la mine acasă. De trei ani, singura femeie care intră în odaia mea e Lotty. Cu celelalte mă întîlnesc la cafenea, la redacție, la hotel, sau la ele acasă. Sînt curios să știu cine a fost.

— N-a spus cum o cheamă?

— A spus că știi tu cine este.

— Și cum era? Tînără, bătrînă?...

— Iaa!... o biată fetiță... o mucoasă!... A spus că este elevă la conservator.

De la conservator cunoșteam poate zece eleve, nu una singură. Lotty, însă, nu-mi dă răgaz s-o ghicesc.

— Ea a spus... Dar cine poate ști dacă este așa?... Mie mi-a făcut o impresie foarte proastă. Așa eleve de conservator nu se găsesc decît pe la bariera Moșilor...

Mă jur că nu mi-am dat întîlnire acasă cu nici o femeie, că dintre elevele de la conservator nu cunosc decît pe sora unui coleg de redacție, care, de altfel, este logodită cu un ofițer de pe frontul de nord și care, probabil, a și plecat din București în Moldova, ca să fie mai aproape de el.

Ne împăcăm după un anume protocol, pe care, de trei ani, îl respectăm cu sfințenie. Ce femeie delicioasă e Lotty!... Eu o iubesc fiindcă e caldă și dulce ca o chiflă rumenă, abia scoasă din cuptor!...

După ce s-a convins că fusesem străin de vizita elevei de conservator, mi-a destăinuit mica ei răzbunare.

— Cînd mi-a spus: „Vreau să vorbesc cu domnul Mircea Băleanu", mi-a rîs în față...

— Și tu ce-ai făcut?

— Ce să fac?... Parcă puteam s-o bat!... I-am răspuns: „Nu mai stă aici, domnișoară dragă... S-a mutat de frica bombelor mai spre mahala..."

*

În momentul acela, sirenele fabricilor începură să sune mai răgușite ca olifantul lui Roland la Roncevaux. Aeroplanele dușmane își făcuseră obișnuita plimbare de după-amiază și plecaseră. Orașul începea să-și trăiască iar parodia vieții impusă de înaltele rațiuni de stat.

La ora patru trebuia să fiu la biroul cenzurii, unde guvernul adăpostise cîțiva din intelectualii cei mai de seamă ai țării. Intelectual însemna: scriitor, ziarist, artist plastic, muzicant, actor, profesor, avocat, doctor și, la nevoie, chiar militar activ. Eu unul întruneam aproape toate titlurile și calitățile cerute unui bun cenzor — eram scriitor, ziarist, avocat și, pe deasupra, prieten bun cu ministrul Instrucțiunii Publice, șeful cenzurii. Biroul cenzurii ca și „Marele" sau diferitele alte Cartiere mai mici ale armatei, serveau de refugiu dezertorilor cu „bilet de voie". Aici se găsea cea mai mare parte din animatorii războiului, din vremea neutralității. Era natural, deci, ca statul să se îngrijească de soarta acestor superbi vizionari, pe care aurul german nu-i putuse corupe.

Cei care propăvăduisem intrarea în acțiune pentru întregirea neamului, ne îndeletnicim acum cu cea mai calmă și stupidă dezagregare a propriei noastre ființe. Dezlipim plicurile și citim scrisorile ce nu ne sînt adresate nouă. Profanăm toate podoabele sanctuarelor sufletești: dragostea celor care se cheamă, curiozitatea celor care se caută, nerăbdarea celor care se așteaptă și nedumerirea celor care se chinuiesc. Fiecare din noi este un fel de bărbier al regelui Midas, care a descoperit niște noi urechi de măgar, necunoscute încă marelui public. Nimeni nu-și poate însă potoli mîncărimea de limbă. Și trestiile vorbărețe cresc peste tot — pe străzi, prin cafenele, prin birouri, prin tramvaie și chiar pe front.

Mă simt obosit. N-am dormit toată noaptea. Am jucat pocher cu colegii de la cenzură. Pînă pe la miezul nopții eram în pierdere și nu puteam pleca. După miezul nopții

eram în cîștig și iar nu puteam pleca. Cînd se lumină de ziuă, am vrut să plec, dar nu mi-am găsit biletul de liberă circulație. De la pocher ne-am dus cu toții direct la birou. Nu știu ce-au făcut ceilalți. Eu însă, pe la ora zece, m-am făcut bolnav și-am venit acasă, să mă culc. Dacă nu mă deștepta Lotty, puteam dormi pînă seara. Aș fi pierdut însă spectacolul din stradă și poate că visul meu s-ar fi desfășurat în decorul altor culori decît cele naționale.

În sală mă întîlnesc cu domnișoara Viki. Fata seamănă cu mama la păr, la ochi, la nas și la gură. Cu timpul, probabil că are să semene și la corp. De la tată-său n-a moștenit decît obrajii pistruiați și încăpățînarea omului de afaceri, de a nu renunța la nimic din ce și-a pus în gînd.

Cu domnișoara Viki sînt în veșnică ceartă. Am prins-o de cîteva ori uitîndu-se prin gura broaștei. Nu știu pe cine spionează — pe mine sau pe mamă-sa? Copiii au simțurile mult mai dezvoltate ca oamenii maturi. Bănuiește oare ceva, sau este o simplă deprindere de copil prost-crescut? Dacă ar avea mai mult decît cincisprezece ani, curiozitatea ei m-ar încînta poate. Cum însă nu-i dau nici o atenție, mă simt oarecum jenat cînd trebuie să-i ascund prezența mamă-sei în odaia mea. Cînd îi aduc bomboane englezești, strîmbă din nas ca și cum i-aș da să mănînce chinină, iar mărțișorul pe care i l-am dat anul acesta, după ce a trecut luna martie și l-a legat la piciorul stîng, pe sub ciorap. Poate că domnișoara Viki este un copil precoce. Lotty, însă, crede că toate aceste mici extravaganțe sînt influența pensionului. Dar pensioanele s-au închis odată cu declararea războiului și Viki își continuă acum studiile acasă, cu Lotty și cu mine.

Mi-aduc aminte de un principiu biologic: „Necesitatea creează organul". Dacă Lotty n-ar fi avut o fată, eu nu aș fi făcut niciodată pe profesorul de istorie și dacă Viki n-ar fi avut cincisprezece ani, profesorul n-ar mai fi fost, poate, chiriașul mamei sale.

— *Bonjour*, Viki.

— *Bonjour*, Mircea.

— Cum stăm cu istoria?

— Am ajuns la lupta de la Nicopole.

— Unde creștinii au fost bătuți de turci?

— Fiindcă Mircea Basarab și-a trădat aliații...

Răspunsul domnișoarei Viki mă plesnește ca un bulgăre de zăpadă drept în frunte. Nu cumva eleva începuse să știe mai multă istorie decît profesorul?...

O mîngîi în treacăt și mă grăbesc să cobor în stradă. În poarta casei însă, mă așteaptă o nouă surpriză. Agenții unui birou de pompe funebre țintuiesc tocmai o perdea de doliu pe echisonul căreia citesc inițialele numelui meu: M.B. Nu-mi vine să-mi cred ochilor. Dacă la București poți avea într-o singură zi numai, atîtea surprize, ce trebuie să fie oare pe front?...

Mă apropii timid de unul din ciocli și-l întreb:

— Cine a murit, vă rog?

— Un domn de aici, de sus... A fost omorît de bombe.

— Nu cumva știți cum îl cheamă?

— Moritz Braunștein...

Răsuflu adînc și ușurat de cea mai stranie nedumerire ce avusesem pînă atunci în viață. Era locatarul de la etajul al III-lea, de care auzisem, cu o zi înainte, că fusese rănit de o bombă chiar în fața Poștei.

Pornesc grabnic pe Calea Victoriei spre Capșa. Pînă la ora patru aveam timp săculeg și ultimele noutăți de la marele cartier al sedentarilor.

Aici găsesc mobilizate toate forțele disponibile ale inutilității omenești. Majoritatea o formează ziariștii și pensionarii. De ziariști nu se mai simte nevoie, fiindcă ziarele nu mai pot publica decît ce le îngăduie cenzura. Faptele sînt șablonate după chipul și asemănarea comunicatului oficial și al informațiilor dictate *ne varietur*. Cît despre comentariile scrise cu apă de *fleurs d'oranger*, nu mai vorbesc. Ele întrec în banalitate și platitudine pe cel din urmă analfabet guvernamental.

Adevărații candidați la sinucidere însă, sînt pensionarii. De cînd s-a declarat războiul, cea mai sinistră parodie de activitate o desfășoară octogenarii. Soluțiile lor sînt ca sentințele Curții de Casație. Păsuiții morții, au devenit campionii vieții. În lipsa celor care trebuie să trăiască, fiecare din ei încearcă să se justifice pentru ce n-a murit încă.

Într-un cerc mai zgomotos se discută întîmplarea din strada Carol. Aflu în sfîrșit și eu pentru ce negustorii arboraseră tricolorul național, pe care poliția românească avea să-l întîmpine, pentru prima oară poate, cu brutalitate, necuviință și amendă.

Unul din ajutorii de primar ai capitalei, adusese la Palatul de Justiție vestea unei mari victorii românești pe Argeș. Știrea se împărștiase ca fulgerul. Pînă să ajungă la centru

însă, știrea trebuia să treacă, fatal, mai întîi pe străzile Carol, Șelari și Lipscani. Negustorii, în majoritate evrei, crezuseră că momentul e bine venit pentru o spontană manifestație de simpatie și lealitate față de țara în care nu trăiau încă cu titlul de cetățeni legali. Știrea, însă, era falsă. Imbecil sau extrem de distrat, ajutorul de primar mințise sau fusese mințit. Adevărul era altul. Armata noastră suferise o nouă înfrîngere, grație neglijenței sau trădării unui general, care fusese chiar destituit și trimis în judecata Curții Marțiale. În primul moment, exuberanța patriotică a negustorilor din strada Carol fusese interpretată ca o manifestație de simpatie față de puterile centrale, spre care majoritatea sentimentelor evreiești, oscilase pe față, tot timpul neutralității noastre. Cînd s-a aflat de isprava ajutorului de primar, era prea tîrziu. Simbolul patriei fusese terfelit de însăși puterea executivă a statului.

În cafenea nu se discuta decît gafa poliției. Aceasta era, de altfel, singurul fapt la ordinea zilei. Noua noastră înfrîngere nu mai impresiona pe nimeni. Opinia publică se obișnuise să privească situația, cu resemnarea unui bolnav ce trebuie operat de apendicită. Trădarea generalului produsese la început oarecare senzație. Nedumerirea bucureșteanului însă nu trăiește decît *ce que vivent les roses*. Îndepărtata origine străină a trădătorului motiva îndeajuns gestul omului cu chipiu de general român.

Cei cîțiva care încearcă să însuflețească discuția, renunță copleșiți de indiferența celor mai mulți. La Capșa, respectul vîrstei primează greutatea rațiunii. Fiecare din ei leagă evenimentele prezente de amintirea unui pretins eroism personal. Închiși ermetic în borcanele de sticlă ale trecutului, s-au pomenit deodată cu etichetele șterse de frecătura anilor. Dulceața de cireșe amare se confundă cu pelteaua de gutui și magiunul de prune cu șerbetul de zahăr ars. Luați în total sau în parte, aspectul personalității lor rămîne același. Dinastia Ptolemeilor scrie pe bucățele de zahăr cubic istoria întregirii neamului românesc!...

La masa din fund, un căpitan în rezervă perorează:

— Pe vremea mea, cînd am trecut Dunărea, la șaptezeci și șapte.

De la o masă de alături însă îl înfundă un fost prefect în Basarabia:

— Cînd l-a văzut Vodă-Cuza așa dîrz, i-a zis: Bravo, băiete!... Na trei galbeni, să te duci la Țarigrad și să...

Și n-am mai auzit nimic. Am ieșit din cafenea cu un zîmbet pe buze și cu o piatră de moară pe suflet.

Tîrziu de tot, sau poate mai curînd decît m-aștept, mă vedeam și eu într-un fotoliu de bunic sau la o masă de cafenea, în mijlocul alor mei sau într-un azil de bătrîni, povestind, ca și ei, ce s-a întîmplat pe vremea cînd eram... Da! Cînd eram mobilizat la biroul cenzurii, aeroplanele dușmane bombardau Bucureștii de cîte două ori pe zi. Tunurile noastre înghețaseră la Arhanghelsk, iar escadrilele aeriene se rătăciseră pe Volga. Aliații ne mîngîiau cu bilețele dulci trimise prin telegrafia fără fir, iar rușii cîntau „Boje țaria hrani" și așteptau ordine să se bată și ei odată — cu nemții sau cu românii — le era egal. Armata noastră plecase la război pregătită ca pentru o vînătoare de iepuri. Și ca nepoții de mai tîrziu să poată pricepe mai bine cum se bătuseră bunicii lor în prima fază a războiului pentru întregirea neamului, aveam să le citesc din poveștile conchistadorilor spanioli pasajul cuceririi Perului de către Francisco Pizarro.

Călăreți necunoscuți, îmbrăcați în fier, coborîră de pe stîncile Anzilor. Unul din ei purta stindardul Castiliei și Francisco Pizarro călărea în fruntea lor. Incasul Atahualpa îi aștepta cu douăzeci de mii de peruvieni. Tovarășii lui Pizarro nu erau decît trei sute. Peruvienii însă nu mai văzuseră pînă atunci cai. Ei credeau că cele două animale — călărețul și calul — fac o singură ființă, un fel de zeitate nouă cu două capete. Și Atahualpa, care se considera el însuși un zeu, înaintă în litiera lui de aur, înconjurat de marii preoți, de fecioarele templului și de soldații goi, înarmați cu lăncii de lemn. Credea că, la vederea lui, ființele necunoscute vor fi orbite de măreția și strălucirea spectacolului și vor îngenunchea umilite în fața stăpînului suprem al munților de aur. Pizarro însă ridică spada, invocă pe sfîntul Iacob și călăreții șarjară, în timp ce preoții cîntau *Exurge Domine*. Armata oamenilor goi fuse parte distrusă, parte pusă pe fugă, iar Atahualpa căzu prizonier. Ca să-și poată recăpăta libertatea, incasul învins dărui spaniolului învingător tot aurul său personal, apoi tot aurul supușilor săi și, în fine, tot aurul Anzilor Peruvieni. Dar aurul, ca și păcatul, este tot o născocire a diavolului. El întunecă mintea și pietrifică inima, exagerează

nevoile vechi şi creează pofte noi. Şi cînd Atahualpa nu mai avu ce să-i dea, înduioşat de suferinţa prizonierului său, Pizarro îl dădu pe mîna Inchiziţiei...

*

Cupola Ateneului ce se prăbuşise peste mine, în vis, devenea astfel simbolul realităţii nemărturisite. Bătăile în uşă, cu care Lotty parodiase fără să vrea începutul Simfoniei a V-a, răsunau, de data asta, mult mai puternic în uşa zăvorîtă de minciunile trecutului, a unui neam întreg.

Nu ştiu cine era, ce dorea, cît cerea şi pînă cînd avea de gînd să mai bată încă... Ecoul luptelor de pe front, însă, îmi asurzea urechile ca nişte ciocănele de ţambal, cu nume şi sonorităţi diferite: sol, sol, sol, mi bemol... fa, fa, fa, re!...

II

SECRETELE ŞEFULUI DE CABINET

Toto Radian, unul din şefii de cabinet ai ministrului de interne, îmi este prieten. De la el ştiu tot ce nu se poate afla la biroul cenzurii.

De cînd s-a declarat războiul, cei doi şefi de cabinet fac de noapte mare, cu rîndul, chiar acasă la ministru. Telefonul zbîrnîie toată noaptea şi telegramele, cifrate de cele mai multe ori, reclamă rezolvări urgente şi chiar imediate.

La noapte, ştiu că e rîndul prietenului meu. Mă duc să-l văd. Simt nevoia să stau de vorbă cu cineva, care mi-ar putea umple golul din suflet cu o ştire nouă — bună sau rea; n-are importanţă. Presimt că în jurul meu se pregăteşte ceva în ascuns. Ştiu bine că şi eu, ca şi alţii, nu sîntem decît un fragment din fresca decorativă a unui zid cuprins de igrasie. Aceeaşi soartă ne aşteaptă pe toţi. Fiecare, însă, trebuie s-o întîmpine cu prestigiul propriei lui personalităţi. Cînd ai posibilitatea s-o bănuieşti, te mîngîi cu aparenţa unei dezrobiri conştiente. Evenimentele neaşteptate însă, pun stăpînire pe tine ca un pumnal ce te-a lovit în timpul somnului. Un roman tipărit complet într-un volum rămîne de multe ori cu filele de la mijloc netăiate. Un roman tipărit în fascicole însă, se citeşte capitol cu capitol, filă cu filă, rînd cu rînd. Simt dar nevoia să-mi anticipez necunoscutul zilei de mîine, să-mi controlez bănuielile sufletului cu colaborarea ochilor şi a urechilor şi să mă apropii de omul cu care m-aş putea întregi.

Ministrul de Interne locuieşte în strada Scaune. Drumul cel mai scurt este, dar, prin dosul Poştei, strada Stavropoleos, Banca Naţională, Bursa, statuia lui Mihai Vitea-

zul, Universitatea, statuia lui Ion Brătianu și strada Batiștei, pînă în strada Scaune.

Noaptea, orașul e sinistru. Nu sînt nici tramvaie, nici trăsuri. Din gările de la periferie, fluieratul locomotivelor nu mai pătrunde ca altădată pînă în inima capitalei. Un tren fără fluierat de locomotivă e ca o pălărie de mușchetar fără penaj. Aproape nu se mai aude nici uruitul vagoanelor. Și cu toate acestea, noaptea circulația pe C.F.R. e mai intensă ca ziua.

Din cînd în cînd, un automobil cu farurile stinse trece pe lîngă tine, ca o fantomă. În toată această înscenare de film senzațional nu se petrece însă nimic misterios. În automobil nu poate fi decît un reprezentant al autorităților militare sau civile. Statul a rechiziționat toate automobilele particulare.

Gardiștii stau lipiți de ziduri ca niște *ex-voto*-uri pe care Poliția capitalei i-a închinat sfinților Constantin și Elena, patronii Bucureștilor.

Lumini aprinse nu se văd pe nicăieri. Felinarele sînt vopsite cu negru, iar ferestrele caselor, oblojite cu jurnale sau hîrtie colorată, par bolnave de brîncă. Pe unde scapă din casă întîmplător cîte o șuviță de lumină în stradă, fereastra pare un ochi zbanghiu. Pînă și țigara aprinsă e ordin s-o ții ascunsă în podul palmei, ca pe o perlă nedezghiogată încă din stridia bolnavă.

Toto e singur. Afară de o servitoare și gardianul de la poartă, nu mai e nimeni în casă. Familia ministrului se mutase la moșie, în Moldova, chiar a doua zi după prima bombardare aeriană, iar ministrul plecase, misterios ca de obicei, în oraș, probabil ca să vegheze ca Sfînta Genevieva pe somnul agitat al bietei capitale. În schimb, lăsase numărul telefonului unde trebuia anunțat, în caz cînd ar fi fost nevoie de dînsul. Ciudat lucru însă, numărul acesta nu era trecut în cartea telefonică, deși domnișoara de la centrală te punea imediat în legătură cu el, oricînd l-ai fi cerut, atît ziua cît și la orice oră tîrzie din noapte.

Sosisem la timp. Șeful de cabinet avea știri de o gravitate excepțională și, pe deasupra, mai avea nevoie și de serviciile mele.

— Bine c-ai venit, îmi strigă el, cînd mă văzu intrînd pe ușă. Mă gîndeam tocmai ce-am să fac toată noaptea singur și cu sufletul sfîșiat de atîtea emoții.

— Ştiri proaste?
— Dezastru!...
— Spune repede... Ce s-a mai întîmplat?
În primul moment, Toto mă luase cu asalt. În clipa în care trebuia să înceapă însă destăinuirile, se opri brusc şi mă privi cu spontaneitatea vorbitoare a unor lanterne electrice.
— Jură-mi că nimeni altul afară de tine...
— Am înţeles. Ţi-o jur...
— Dacă s-ar afla mîine la cafenea, e nenorocire... Să ştii...
— Insişti degeaba... Doar m-am jurat. Afară de mine n-o să ştie nici tata, chiar de-ar învia...
— Iată ce este...
Şi şeful de cabinet răsfiră pe birou cîteva telegrame cifrate, pe sub rîndurile cărora adăugase cuvintele corespunzătoare din dicţionar.
— E una pe care n-am putut-o descifra bine. E vorba însă de mobilele şi colecţiile de artă de la Palat... Ştii că Peleşul a fost ridicat şi trimis la Iaşi...
— Crezi că nemţii s-ar fi atins de ceva din castelul regelui Carol şi al Carmen Sylvei?...
— Paza bună, trece primejdia rea. Acum se evacuează şi cele două palate din Bucureşti. Căderea capitalei, e chestie de cîteva zile numai. Guvernul însă ascunde adevărul, ca să nu se producă panică. Ministerele au început să-şi împacheteze arhivele. S-au şi făcut liste de funcţionarii care trebuie să meargă la Iaşi. Nu-i ducem pe toţi, fiindcă n-avem unde să-i plasăm. Plevuşca o să rămînă aici, să lucreze sub ordinele unui girant al fiecărui minister. Am ales tot unul şi unul. Numai filo-boşi. Mîine noapte, la ora zece, pleacă din gara Mogoşoaia primul tren cu familiile funcţionarilor de la ministerul nostru... Dar să ştii că toate lucrurile astea se fac în secret. E cuvînt de ordine... Cine nu ştie să-şi păstreze gura, rămîne la Bucureşti cu nemţii.
Îl întreb atunci, cu oarecare temere, ca şi cum n-aş fi vrut să-mi calc cuvîntul dat.
— Dar cu noi de la cenzură ce-aveţi de gînd să faceţi?
— Probabil că n-o să vă evacuăm nici pe voi toţi. Trebuie să ne restrîngem pe cît putem. La Iaşi n-o să fie nevoie de atîţia... De altfel, o să găsim şi pe acolo, ca şi pe aici, destui „învîrtiţi".
Revoltat de ce s-ar fi putut întîmpla, ridicai tonul.

— Să știi că eu nu rămîn cu nemții nici mort. Mai bine cer să fiu trimis pe front!...

Toto mă privi speriat:

— Dar cine-ți vorbește de tine?... Tu mergi, cu siguranță, la Iași... Urmezi guvernul, familia regală și drapelul țării... Cum o să rămîi la București cu nemții?... Tocmai tu, care i-ai înjurat o viață întreagă?... Nu vezi că nu se poate?... Ești copil, să-ți închipui altfel!... Și-afară de asta, cum o să te lase ministrul tocmai pe tine la București?...

Deși extrem de banale, argumentele șefului de cabinet aveau aparența cauzelor cîștigate. Și Toto continuă:

— Nu e, însă, vorba de tine ci de altcineva: trebuie să anunț numaidecît pe Jenny să-și facă bagajul imediat și să plece mîine noapte cu primul tren. Vreau să scap de o grijă și s-o știu la adăpost din vreme.

Doamna Jenny Vasilescu, nevasta unui colonel de pe front, era amanta prietenului meu, din ziua mobilizării, cînd îi fusese prezentată chiar de bărbatu-său, un văr al ministrului de interne. Și cum luna de miere, la amanți, se prelungește tot timpul cît durează și dragostea, era natural ca Toto să se gîndească, înainte de toate, la Jenny.

— Fă-mi, te rog, un serviciu, dragă Mircea, îmi zise el cu oarecare reticență în voce.

Începusem parcă să ghicesc. Ridicai din umeri și cu aceeași lipsă de entuziasm, răspunsei:

— Dacă e posibil; cu plăcere... Te mai îndoiești?

— Iată ce vreau să-ți cer. Tu poți circula noaptea. Ai bilet de voie. Nu?...

Dădui din cap în chip afirmativ.

— Vreau s-o anunț pe Jenny chiar în noaptea asta. Cînd trebuie să plece la drum, femeile nu sînt niciodată gata la ora fixată. Mi-e teamă că n-are să aibă destul timp să-și facă bagajul. Mîine, cînd am s-o pot vedea eu, o să fie prea tîrziu. Nu vreau să-i telefonez, fiindcă mi-e teamă să nu ne-asculte cineva pe fir... Fii drăguț și dă tu o fugă pînă în strada Nisipari... E abia zece și jumătate... Nu cred să se fi culcat... Uite, o anunț eu la telefon că vii. Comunică-i ce-ți spusei. Țin absolut să plece cu primul tren de mîine noapte, de asta, cel puțin, sînt sigur că pleacă. Celelalte însă... Dumnezeu știe!...

Ghicisem exact. Îmi venea să zîmbesc și să-i scuip în frunte, fraza lui Molière: *„Tu l'as voulu Georges Dandin!"*

Îmi păstrai însă calmul și demnitatea omului hotărît să ducă sacrificiul pînă la capăt.

— S-a făcut... N-ai nici o grijă. Într-un sfert de ceas, sînt acolo. Telefonează-i numai, să știe că vin.

Toto îmi strînse mîna cu căldură și, grăbit, porni cu mine spre ușă. În clipa însă cînd să ne despărțim, mă scutură de mîneca hainei.

— Apropo... Uitasem să-ți spun...

— Altă nenorocire?

— Da și nu... Cum vrei s-o iei.... Mi-ai dat însă cuvîntul de onoare că lucrurile astea rămîn între noi...

— Iar te-ndoiești de mine? Doar ți-am jurat!.. .

— Știi că Laurențiu Blebea e spion german?

— Nu se poate!

— Ba se prea poate. Am raportul detailat de la Siguranța Generală. Persoana din dosarul Günther trecută cu o sută de mii de lei, sub inițialele L. și B., este nenea Laurențiu al nostru!...

— Extraordinar!...

— Ba ceva și mai extraordinar e că a și dispărut... Nu știai?... Se crede că s-a strecurat printre rîndurile dușmanului.

La surpriza asta nu mă așteptam pentru nimic în lume. Bănuiam, bunăoară, că Bucureștii au să fie ocupați de nemți. Dar că Blebea ar fi putut fi spion... trădător de patrie!... A, nu... asta niciodată! Noutatea asta nu-și putea găsi loc în capul meu, după cum trupele noastre nu-și puteau găsi încă punctul de rezistență pe front.

Laurențiu Blebea era prietenul nostru. Transilvănean de origine, dar venit în regat de copil mic, Blebea ne cunoscuse în clasa a V-a, la Liceul Lazăr, după ce sfîrșise gimnaziul din Tîrgoviște. De atunci încolo, mersese cu noi mînă în mînă, din liceu în universitate și, după licență, în barou, în gazetărie și în vîrtejul manifestațiilor politice cu caracter național, care marcase personalitatea vieții noastre de toate zilele, din ultimii ani. În timpul neutralității, Blebea fusese unul din cei mai dinamici animatori ai maselor populare, ori de cîte ori venea vorba de înfăptuirea idealului național. Visul lui Mihai Viteazul era visul lui de toate zilele... În „Garda demnității naționale", Laurențiu Blebea era penajul alb al regelui Henric al IV-lea în lupta de la Ivry. La declararea războiului, ceruse să fie angajat ca voluntar și trimis pe front cu prima companie de vînători ce

avea să dea ochii cu duşmanul. Prietenii şi admiratorii lui, însă, îl puseseră la adăpost. Un Laurenţiu Blebea nu trebuia să moară în mod stupid, de glonţul rătăcit al vreunui honved. La biroul cenzurii putea fi mai de folos atît fraţilor de sub jugul maghiar, cît şi cercurilor diriguitoare din România liberă. Blebea vorbea curent şase limbi şi scria cu uşurinţa rîndunicii care încondeiază luciul apelor calme, cu hieroglifele zborului ei fantezist...

Iată, dar, cu adevărat un secret, pe care trebuia să-l păstrez numai pentru mine, chiar dacă nu mi-aş fi dat cuvîntul.

*

În stradă, acelaşi întuneric, aceeaşi linişte, aceeaşi lipsă de viaţă, aceeaşi nedumerire repetată veşnic: Unde-or fi oare Bucureştii?...

Deocamdată, Bucureştii mei sînt în strada Nisipari!

Grăbesc paşii, fără să ştiu de ce. Ba da... Acum ştiu... Dacă gonesc nebuneşte, înseamnă că cineva încearcă să mă ajungă din urmă. Pe mine, instinctul nu mă înşeală niciodată. Eu percep realitatea în dublu exemplar. Prima ediţie nu se pune în vînzare niciodată. E o ediţie de lux, tipărită pentru amatori numai. Publicul se mulţumeşte cu ediţiile obişnuite, pe care le poate cumpăra în orice librărie. Şi Toto, în momentul acesta, citeşte şi el, ca şi mine, ultima noutate din vitrina realităţii; citim împreună, dar citim pe ediţii diferite. Ochii lui mă urmăresc parcă prin întuneric, mă ajung şi mă ard în spate, ca răsuflarea fierbinte a zmeului din basmele populare. Am ajuns, însă, la timp. Uşa mi s-a deschis şi lumina din casă m-a înghiţit lacomă, parcă de bucuria unei aşteptări sigure. Apoi, în urma mea s-a făcut iar întuneric, iar linişte, iar absenţă totală şi din mlaştina nedumeririi mute a crescut deodată o pădure întreagă de arbori lungi şi încovoiaţi ca nişte semne de întrebare.

Doamna Jenny Vasilescu mă întîmpină îmbrăcată într-un chimono japonez de mătase neagră, căptuşit cu mătase verde şi presărat de ibişi brodaţi cu tot felul de culori: aripile cu fir de argint, ciocurile cu fir de aur, ghearele cu fir de mătase purpură şi ochii cu fir de mătase roză.

Amanta prietenului meu, oscilează între patruzeci şi patruzeci şi cinci de ani.

Din părul ei negru, cîteva şuviţe albe şerpuiesc lipsite de orice disciplină, ca şi rîurile dintr-un atlas geografic. În lu-

mina globului electric ascuns de un abajur violet, ochii ei negri capătă o ușoară nuanță de scrobeală albastră și privirile ei severe mi se lipesc parcă pe frunte, pe obraji și pe guler, ca niște mărci poștale pe un plic cu adresa indescifrabilă. Are nasul fin, lung, ascuțit și alb ca lama unui cuțit de argint, gata să-i taie în două buzele subțiri, uscate și rumene ca un cataif bine prăjit. E înaltă ca un obelisc și impunătoare ca o piramidă. Vocea ei gîlgîie ca un clarinet și mișcările corpului o îndoaie ca pe o floare a soarelui în asfințit. Nu știu dacă e din cauza vîrstei, a fizicului sau a sufletului pe care nu i-l cunosc încă; dar personalitatea ființei sale are ceva asemănător cu clipa în care ziua se îngînă cu noaptea.

Amanta prietenului meu mă primește în camera de culcare. Fotografia colonelului (în mărime naturală) mă privește nedumerită din cadrul ei auriu de deasupra patului — probabil fiindcă nu mă cunoaște încă. În noaptea aceea, mă vede intrînd pentru prima oară în odaia de culcare a nevestei sale.

Patul larg, pentru două persoane, păstrează, pe una din laturi, forma corpului ce-i mototolise cuvertura verde cu trandafiri roșii. Perna corespunzătoare, e scofîlcită ca un crater de vulcan. Pe măsuța de noapte, globul electric luminează eticheta unui tub de sticlă cu pastile de „Adalină" și titlul unui roman francez: *Nôtre Dame de Voluptés sans nombre*. Într-un colț al odăii, lavoarul își deschide brațele să cuprindă parcă mai bine garnitura de porțelan alb cu floricele albastre și mai ales generozitatea ligheanului în pîntecele căruia așteaptă nerăbdător ibricul cu apă. Pe etajera de marmură neagră se înșiră, ca figurile de șah, tot felul de sticle cu parfum, apă de colonie, apă de gură, tubul cu pastă, peria de dinți, săpunul și borcănelul cu „Crême Simon" iar sub etajeră, umilită ca o elevă pedepsită să stea în genunchi, oftează o mașină cu spirt pentru încălzit apa. Alături, pe scînduri, bideul pudic își ascunde grația concavă sub un prosop special. Tipicul „Salve", cusut cu arnici roșu, pare o inscripție funebră pe minusculul mormînt al condamnaților la moarte prin anticipație. Celelalte prosoape atîrnă întocmite curat și neîntrebuințate încă, pe spinarea unui suport de aluminiu.

Doamna Jenny colonel Vasilescu nu cunoaște încă scopul vizitei mele neașteptate. În primul moment pare jenată. În jena ei însă, ghicesc mai repede o atitudine calculată. E jena demnității suverane pe care ar afecta-o,

bunăoară, fata „boierului", surprinsă stînd de vorbă în fundul grădinii cu băiatul primarului din sat.

Amanta lui Toto simte nevoia să se explice, să se scuze chiar.

— Mă iertați că vă primesc aici, dar celelalte odăi sînt așa de reci, așa de pustii... De cînd s-a început războiul, nu-mi mai vine nimeni în casă...

Cunoșteam formula. De cînd s-a început războiul, faptele curente ca și problemele excepționale se explică și se rezolvă cu aceeași formulă tipică: „de cînd s-a început războiul"...

Pînă mai ieri, toată lumea știa de ce trebuie să înceapă odată și la noi războiul. De cînd îi purtăm în spinare însă greutatea nebănuită, toată lumea se întreabă: „De ce-o fi început războiul?" A început fiindcă trebuia să înceapă; dar de ce trebuia să înceapă, nimeni parcă nu-și mai poate aduce aminte.

Ca și mulți alții, l-am propăvăduit și eu, fără să-l fi dorit, l-am salutat, fără să-l aplaud și l-am judecat, fără să-l condamn. Știam că războiul este însăși imaginea vieții, că el nu este același pentru toată lumea și că efortul colectiv al sufletului omenesc n-are să-i poată unifica, niciodată, nici aspectul, nici mecanismul, nici rațiunea.

Războiul este un obiect de artă, deopotrivă de inutil și prețios. Un lucru este cu atît mai scump, cu cît este mai rar. Colecționarii de lucruri scumpe sînt tot atît de rari ca și darul special de a nu vedea la fel ca toată lumea. Cînd, însă, oamenii aceștia rari își expun colecțiile curiozității publice, mulțimea comună cască gura și sufletul fiecărui anonim simte nevoia să se înfrățească cu al celui care poartă cu adevărat un nume.

Războaiele sînt ca muzeele naționale în care nu știi de către cine și de unde au fost adunate atîtea podoabe. Unele au fost dăruite, altele cumpărate, altele furate. Dar, toate la un loc, formează blocul compact al prețiozității unui popor pe care indivizii răzleți nu au putut-o pune niciodată în valoare. Deoparte și de alta, există și morți, și răniți, și scăpați teferi. Există, dar, exact imaginea podoabelor dăruite, cumpărate sau furate. Dar pe deasupra acestor nomenclaturi personale, ca și în viața de toate zilele, există învingători și învinși...

De aici încolo însă încep să-mi declin competența de colecționar pentru muzeul național. Rămîn la colecția mea personală, în care cel puțin, știu că nu păstrez nici un lucru cumpărat. E drept că pe ici, pe colo, am furat și eu cîte ceva. Majoritatea, însă, mi-a fost dăruită cu trupul și cu sufletul.

Nu știu dacă din războiul acesta vom ieși învingători sau învinși. Soarta poporului român nu stă în mîinile mele. Dar, în noaptea aceasta, eu trebuie să fiu învingător!... Unde?... Acolo unde am fost sortit să mă găsesc. Războiul planează pretutindeni. Frontul nu este decît un simplu meridian militar, pe care fantezia Belonei nu l-a fixat încă definitiv nicăieri. El poate fi schimbat după împrejurări și, la nevoie, poate trece chiar prin inima Bucureștilor...

De cînd s-a început războiul, toate vechile orînduiri s-au schimbat și doamna Jenny colonel Vasilescu nu mai primește vizite decît în odaia de culcare.

Îi explic scopul vizitei mele. Caut fraze cît mai lungi, cît mai obscure, cît mai alambicate. Aproape nu mă mai pot înțelege eu singur. Amanta prietenului meu, însă, m-a înțeles. Ea nu găsește nici un inconvenient să plece la Iași chiar în noaptea următoare. Apropierea ei de frontul armatei a IV-a, unde luptă bărbatu-său, o mîngîie de apropiata cădere a Bucureștilor...

Ceea ce mi se pare ciudat însă, e complotul nostru tacit contra lui Toto. Nu-i pronunțăm numele nici eu, nici ea. Eu nu vreau să insist asupra unui nume echivalent cu o indiscreție. Ea, probabil, nu vrea să-mi spuie mai mult decît îmi spusese Toto. Programul de a doua zi fusese hotărît parcă de mine. Eu o preveneam de pericol, eu o trimiteam la Iași, ei îi rezervam locul într-un vagon oficial, eu veneam cu automobilul să-i iau bagajele de acasă, eu o duceam la Mogoșoaia și așa mai departe, eu, eu, și numai eu...

Nu știu ce se petrece în sufletul ei. De altfel, sufletul femeii nu trebuie niciodată scos din carapacea lui de broască țestoasă. Trebuie să fie un lucru hidos. Și ea, ca și mine, simțim poate, în momentul acela, prezența în odaie a persoanei absente, la care ne gîndim amîndoi, fără să-i pronunțăm însă numele... Dar care poate fi vina luptătorilor din primele rînduri?... Atît mai rău pentru cei din dosul frontului. Meridianul militar se schimbă cu o repeziciune ver-

tiginoasă și frontul celor două armate trece acum chiar prin strada Nisipari.

....

Un fluierat prelung, ca un miorlăit de cotoi indecent, insultă majestatea funebră a capitalei. Amanta prietenului meu tresare și mîinile ei reci se întîlnesc, fără voie, cu mîinile mele calde.

— Ascultă!... Iar vine...

Fluierăturile se înmulțesc, în timp ce clopotele de la Mitropolie se tîrăsc, obosite parcă, să ajungă la periferia orașului.

Stingem lumina și ridicăm transperantul.

Proiectoarele electrice își plimbă pe cer fîșiile de lumină ca niște tulumbe de apă ce stropesc o grădină din *O mie și una de nopți*. Tunurile au început să bubuie și ele și zgomotul ăsta de infern se concentrează parcă deasupra casei în care ne aflăm noi.

Vreau să ies în stradă, dar două brațe moi și reci ca pielea de șarpe mă încolăcesc în pragul ușii. Nu-mi dau seama dacă groaza de moarte e mai puternică decît pofta de carne...

Elicele Zepellinului se aud acum bătînd aerul, ca o morișcă de șindrilă spînzurată de băiatul popii în vîrful bradului din poarta bisericii. Din cînd în cînd, proiectoarele electrice îl prind ca într-un clește de foc. Șrapnelele noastre însă se sparg prea jos. Și Zepellinul se apropie nesupărat, ca o havană aprinsă din vîrful căreia o mînă invizibilă i-ar scutura scrumul fierbinte pe noi.

Amanta prietenului meu tremură în brațele mele și parcă îngînă o rugăciune. Era și timpul!... Zepellinul a ajuns exact deasupra casei noastre, luminat ca un pridvor de mănăstire, în jurul căreia o maică tînără bate toaca de polunoșniță.

Femeia din brațele mele se topește ca un iceberg în drum spre ecuator. Îi caut buzele și-i sorb cu brutalitate răsuflarea scurtă și agitată. Încerc să-i vorbesc, dar ea nu-mi răspunde. Elocvența tăcerii începe să-mi furnice trupul. Mă apropii cu ea de pat și mă împiedic de pisică ascunsă, pînă atunci, nu știu unde. Alarma ei stridentă, ca o muzicuță de tinichea, ne trezește brusc din catalepsia momentului suprem de groază și poftă reciprocă... Un urlet grozav coboară atunci din văzduh ca o Niagară apocaliptică și o

explozie formidabilă ne clatină pereții, ne sparge toate geamurile și ne azvîrle pe amîndoi în pat — unul în brațele altuia...

Cîteva clipe după aceea, corpurile noastre nu fac decît una și aceeași ciozvîrtă de carne inutilă, intrată în putrefacție...

....

Acum e liniște iar.

Bomba Zepellinului a dărîmat fațada casei vecine. Peste drum, locuiește atașatul militar al Rusiei.

Pericolul a trecut. De acum înainte, nu mai are de ce să se teamă. Mîine noapte, pe vremea asta va fi în drum spre Iași. Zepellinul și aeroplanele dușmane nu vin decît pînă la București.

Ne șoptim lucruri fără importanță. Ne vorbim mai mult cu gesturile. Aproape nu mai avem nimic să ne spunem. Epilogul unei victorii cîștigate cu consimțămîntul adversarului e totdeauna penibil.

Spre ziuă, nevasta colonelului mă întreabă:

— Spune-mi drept... De ce-ai venit azi-noapte la mine?

— Nu ți-am spus? Fiindcă m-a trimis Toto...

— Și altceva?...

— Altceva, nimic.

— N-ai venit cu nici un gînd ascuns?

— Păi, dacă nici nu te cunoșteam!...

Femeia din brațele mele tresare jignită:

— Să știi că nu-mi placi. Prea ești sălbatic...

La rîndul meu, oftez plictisit și răspund cu o voce de flașnetă de panoramă:

— Parcă mai știu și eu cum trebuie să fiu!... De cînd s-a început războiul!...

În noaptea aceea, aflasem toate secretele șefului de cabinet al ministrului de interne. Dar singurul meu secret din noaptea aceea, prietenul meu n-avea să-l afle niciodată.

III

CONVERTIREA DOAMNEI GRÜMBERG

E o dimineață de sfîrșit de toamnă, cu soare — soare mult și lacom ca pentru o despărțire mai lungă. În văzduh, parcă se fac pregătiri de plecare la fel cu cele din București...

Încă o noapte pierdută. N-am dormit aproape deloc. Încep să cred că o partidă de pocher e mai puțin obositoare ca o femeie. Parcă aș fi beat. Picioarele mi se îndoaie ca niște macaroane opărite și ochii împăienjeniți încep să vadă toate firmele magazinelor, scrise în limba germană.

Sosesc la birou cel dintîi și mă postez la ușa pe care servitorii au lipit o filă de registru, pe care s-a scris cu cerneală violetă: „Șeful cenzurii".

Șeful însă a sosit înaintea mea. Mă anunț și intru imediat.

Ministrul e tînăr, nervos și distrat. Vorbește citind și te ascultă fredonînd. După ce-ai sfîrșit ce-ai avut de spus, te întreabă de ce-ai venit. Tu începi să repeți și dacă, întîmplător, repetirea conține două sau mai multe fraze, ultimele sînt totdeauna sacrificate. Ministrul n-are timp să asculte decît pe cea dintîi. De cînd s-a început războiul, timpul se socotește dublu, iar la biroul cenzurii, chiar triplu. Noroc însă că prietenia noastră fură cîte ceva și de la unul și de la altul. De la el, o clipă mai mult de atenție; de la mine, un accent mai mult de îndrăzneală.

— Am venit, excelență, să vă întreb, pe noi cînd ne evacuați?

— Care voi?

— Noi, de la cenzură... Funcționarii ministerelor au primit ordin să plece la Iași.

Ministrul și-a ridicat ochii din telegramele cifrate și mă privește nervos.
— De unde știi lucrul acesta?
— La noapte pleacă din gara Mogoșoaia primul tren pentru Moldova.
— Foarte bine... Să plece sănătos.
— Și noi?
— Voi o să plecați cînd o să fie nevoie... Am eu grijă.
Apoi, distrat, continuă într-o altă ordine de idei.
— Ce-a fost azi-noapte în strada Nisipari?
Tresar și răspunsul meu repetă întrebarea lui.
— A fost ceva în strada Nisipari? Nu știu nimic.
— Cum se poate? N-ai aflat încă? Era să-l curețe pe Tatarinoff.
— A, da, da... știu... Credeam însă că s-a întîmplat altceva mai interesant...
Adevărul e că în strada Nisipari se întîmplase ceva și mai interesant decît bombardamentul de azi-noapte. Pe la cenzură însă, trec numai faptele care ar putea fi date publicității.
Prind ocazia să-i spun ce-aveam de spus.
— Excelență dragă, să nu vă supărați, dar eu am să vă părăsesc...
Nu speram, obosit cum eram, să repurtez două victorii consecutive. Pentru a doua oară, ministrul își ridică ochii din telegramele cifrate și mă plesnește drept în frunte cu o frază umflată ca o minge de fotbal.
— Ce? Ești nebun?... Unde vrei să te duci?
— A!... Nu vă fie teamă, că nu mă duc pe front... Vreau să plec însă din București. Vă rog să mă detașați la biroul cenzurii din Iași. Mîine, poimîine, tot o să veniți și dumneavoastră. Lăsați-mă să plec măcar eu înainte... Mă duc să-mi fac detașarea și vin cu ea să mi-o semnați...
Ministrul își vîră iar nasul în telegramele cifrate și, pe aria „Șapte gîște potcovite", fredonează mormăind:
— Bine, bine... Du-te, du-te...

*

La ora zece și jumătate eram posesorul tuturor actelor justificative cu care puteam călători la Iași, unde, pînă la noi ordine, rămîneam la dispoziția biroului de cenzură din capitala Moldovei.

Îmi dau seama bine că plecarea mea din București nu este decît o dezertare deghizată. Prietenii binevoitori mi-ar fi putut-o taxa chiar de lașitate. Dar lașitatea, ca și eroismul, nu suferă grade de comparație. Celor de pe front le puteam acorda dreptul să vorbească de rău pe cei de la București. Celor de la București însă, nu le dam voie să știrbească nimic din blocul compact al lașității noastre comune. Localitățile geografice nu-i pot nici micșora, nici mări valoarea. Lașitatea este de o uniformitate asomantă. O poți pune în borcane cu etichete felurite. Dar ce folos? Ea rămîne veșnic aceeași elocventă cocardă unică, pe care cei de la Iași sau de la București o poartă la fel cu cei de la Paris, Londra, Roma, Viena și Berlin, prinsă în butoniera hainei civile sau militare, în partea stîngă, deasupra inimii. Nimeni nu se naște erou, după cum nimeni nu bănuiește că s-a născut laș. Dar eroismul distruge și lașitatea conservă. Cine pleacă de acasă cu gîndul să fie erou, riscă să nu se mai întoarcă. Eu plec cu gîndul să mă întorc. Dacă sînt laș fiindcă vreau să trăiesc, atît mai bine... Trăiască lașitatea!...

Cedez, dar, eroilor aureola trecutului și întreaga împărăție a pioaselor aduceri aminte. Eu îmi rezerv nebulozitatea zilelor de mîine și nerăbdarea sfîrșitului pe care vreau să-l trăiesc la fel după cum l-am început. Mi-e sete încă de viață. O sorb cu lăcomia dezghețului de primăvară și parcă tot nu mă pot sătura. M-am ascuns în fundul pivniței și n-am să ies de acolo, pînă ce nu voi goli butea de vin pînă la fund.

Cînd voi fi sătul, îmi voi permite luxul să fiu și eu erou. Am să contribui, probabil, și eu cu cîteva rînduri în cărțile de citire ale elevilor din clasele primare. Voi avea funeralii naționale și copiii eroilor de azi vor rămîne repetenți, dacă nu-mi vor ști biografia. Pînă atunci însă, nu dau voie nimănui să atenteze la libertatea lașității mele de a voi să trăiesc. Nu vreau să mă gîndesc încă la formula eroismului cu care voi emoționa pînă și pe antreprenorii de pompe funebre. Doresc să am nevoie de ea cît mai tîrziu posibil și dacă se poate chiar la „calendele grecești"...

Plec, așadar, la Iași. E primul meu act de eroism. Lașitatea celor de la București a început să mă dezguste de mine însumi. Plec singur fiindcă eroismul este personal, nu colectiv. Mi-e teamă însă că la Iași voi găsi aceeași atmosferă ca la București. Lașitatea e o boală contagioasă. Probabil că voi găsi și acolo o proprietăreasă, voi avea colegi de birou și cu unul din ei, pe care îl voi simți mai aproape de sufletul

meu, voi lega o prietenie mai mult sau mai puțin interesată. Voi schimba Calea Victoriei cu strada Lăpușneanu, voi citi ziarele cu douăzeci și patru de ore întîrziere și voi privi evenimentele prin deschizătura unui unghi obtuz. În schimb, nu voi mai auzi clacsonul automobilului regal, clopotele de la Mitropolie și bateriile noastre antiaeriene — sinecuriștele războiului.

*

Lotty mă întîmpină furioasă. Două nopți de-a rîndul n-am dormit acasă, și, în lipsa mea, eleva de la conservator m-a căutat din nou. De data asta, mi-a lăsat un plic „personal", pecetluit cu ceară mov.

Domnișoara Gabriela Movileanu mă roagă să intervin pe lîngă directorul Teatrului Național s-o angajeze ca probistă. Regret. Dar cum sînt nevoit să plec la noapte, nu-i pot fi de nici un folos. De altfel, asemenea servicii nu se fac decît femeilor pe care le poți vedea mereu. Eu, însă, nu-mi pot amîna plecarea și domnișoara Gabriela, probabil, n-are să vină după mine la Iași.

Vestea plecării mele neașteptate produce în micul apartament al doamnei Grümberg, exact emoția întregii capitale din ziua primului bombardament al aeroplanelor dușmane. Abia în momentul acela îmi dau seama, cu adevărat, ce mare lucru este să poți fi erou. Lașitatea mea începe să oscileze între siguranța avantajelor mele sentimentale și avantajele siguranței mele personale.

Lotty plînge. Pînă astăzi n-am văzut-o încă plîngînd. Nu mi-am închipuit niciodată o femeie plîngînd pentru mine. Lacrimile ei mă încîntă și mă umilesc în același timp. Ucigașul, nedescoperit încă, simte nevoia să aprindă o lumînare la icoana Maicii Domnului.

Lotty îmi aduce aminte că sînt un om care, pînă atunci, nu se întrebase încă cine este. Îmi promit solemn însă, că dacă nu va fi prea tîrziu, la Iași voi sta de vorbă și cu înțeleptul Socrate.

Bagajul meu se compune dintr-un cufăr și două geamantane — rufe, haine, cîteva cărți, o caramanie, două estampe japoneze, un Iser și trei icoane. Lotty privește cu ochi, umezi, cum se golește odaia de sufletul ultimilor ei trei ani. Îi las, în schimb, biblioteca aproape completă, cîteva stră-

chini vechi, un bronz de Brâncuş, prea greu să-l iau cu mine şi afişele ilustrate ale lui Toulouse-Lautrec, cu Aristide Bruant şi Yvette Guilberte.

Uşa armoarului scîrţîie ca un rămas bun, sugrumat de o presimţire tristă. Rafturile miros a levănţică şi „Cuire de Russie". Levănţica e parfumul trupului ei. Şi trupul ei, trei ani de zile, l-am păstrat parcă închis în acelaşi flacon cu parfum de la Guerlain.

Icoanele sînt pline de praf. Lotty le scutură cu religiozitatea unei călugăriţe care îngenunchează în faţa altarului. Lotty nu crede în icoane. Dar icoanele sînt simbolul religiei mele. Şi, trei ani de zile, religia mea a fost religia ei.

Cînd le aşez în cufăr, Lotty mă atinge uşor pe umăr. Parcă nu îndrăzneşte să-mi spună ce vrea. Mă întreabă, în schimb, cu ochii, cu sufletul şi cu sfinţenia clipei cînd se coboară un mort în groapă.

— Vrei ceva, Lotty?

— Le iei pe cîteşitrele?

— Vrei să-ţi las şi ţie una?

Şi Lotty izbucneşte din nou în plîns. Vrea să păstreze şi ea o icoană. O vrea pe sfînta Paraschiva, pe sfînta Vineri, pe sfînta Venera...

De unde ştie Lotty lucrurile astea? Unde le-a citit? Cine i le-a spus? Cine i-a deschis sufletul să creadă şi ea în ele?...

Îi las icoana cu mîndria perpetuării propriei mele stăpîniri în odaia asta, de unde plecam fără să ştiu dacă am să mă mai întorc vreodată.

Bagajul este gata. La ora cinci, vine un servitor de la cenzură să mi-l ducă la Mogoşoaia. La noapte se îmbarcă numai persoanele.

Afară e încă soare. În odaie s-a întunecat însă, ca într-o după-amiază grăbită de toamnă tîrzie. Asfinţitul de aici pregăteşte răsăritul de dincolo. Ne privim ca primii oameni goniţi din raiul fericirii eterne. În jurul nostru, nimic altceva decît umbra propriei noastre nedumeriri. Drumurile care duceau la Roma, se întorc fiecare spre locul de unde porniseră la început...

Pe capacul cufărului boltit ca spinarea unui elefant sacru ne alipim atunci sfioşi ca într-o poveste de pe malul Gangelui, şi porţile Nirvanei se deschid să ne adăpostească din nou

împreună, dar numai pentru o singură clipă și pentru cea din urmă oară.

*

Cobor să-mi fac provizii pentru drum. Prețurile s-au întreit. Negustorii au început să ascundă marfa. O păstrează probabil pentru armata germană. Peste zece, cincisprezece zile, au s-o dea poate chiar gratuit.

Un coleg de la cenzură mă oprește în fața Terasei Oteteleșanu.

— E adevărat că pleci la Iași?

— Adevărat, dar numai pentru cîteva zile. Am o misiune specială.

— Așa da, înțeleg și eu... Trebuie să fie o plictiseală acolo... Ceva groaznic!... Și apoi, știi că nu mai e nici un pericol. Situația s-a schimbat complet. Rușii au primit ordin să atace. De acum, să te ții!... Te pui cu colosul de la nord?... Ai văzut pe hatmanul cazacilor din Kuban?... Un tip admirabil!... Un erou de tragedie clasică, îmbrăcat în costum de operetă vieneză... Am tras cu el azi-noapte un chef la „Flora"! ... Știi ce frumos se vedea Zepellinul de la Șosea? Ceva feeric!... Ne-a plictisit el destul, nu-i vorbă; dar acum i s-a înfundat și lui... N-ai aflat?... L-au doborît ai noștri azi-noapte. Uite-l colo, la „Independance". Hai să trecem să-l vedem...

Și colegul meu de la cenzură mă ia cu mîna stîngă de braț și cu dreapta face un gest semnificativ strigînd:

— „Alivoar țățico... și să-mi scrii pe glaspapir!..."

În vitrina de la „Indépendance" o bucată de stofă cauciucată, ruptă neregulat și pe alocuri arsă și înnegrită de fum, se răsfăța obraznic, încurajată de afișul care o explica mulțimii de „cască gură":

Fragment din Zepellinul doborît azi-noapte
la Ciocănești
de bateriile noastre antiaeriene
de la fortul Chitila.

În fața vitrinei, publicul se înghesuie ca la pomană. Se fac glume și chiar comentarii serioase. Se explică materialul din care e făcută învelitoarea unui Zepellin, se povestește cum a fost ochit și doborît și, printre cele cîteva sute de persoane care se perindă cu greu prin fața vitrinei, se

găsesc chiar şi foarte mulţi martori oculari ai acestei prime şi strălucite victorii a artileriei noastre antiaeriene.

Colegul meu de la cenzură este entuziasmat. Intră în vorbă cu toţi necunoscuţii care îi ies în cale şi cu vocea de stentor afirmă, cu autoritatea atribuţiei sale oficiale, că dezastrul Zepellinului s-a petrecut aşa după cum îl povesteşte un căruţaş din dosul Filantropiei.

Mie, însă, nu-mi vine să cred nimic din tot ce văd şi aud. Asistasem cu o zi înainte la terfelirea tricolorului naţional şi mă întrebam dacă învelitoarea Zepellinului din vitrină nu este cumva tot opera vreunui ajutor de primar imbecil. Eu rămîneam la informaţiile mele. Şeful de cabinet al ministrului de interne îmi spusese chiar mai mult decît trebuia. Şi Toto Radian nu şi-ar fi trimis amanta la Iaşi, dacă Bucureştii n-ar fi fost condamnat să cadă peste cîteva zile.

*

Înaintea plecării, simt nevoia să mai văd o dată oraşul în care mă născusem, fără să-i fi putut închina nimic din dragostea pentru locul natal. Bucureştii mi-era străin ca un tată vitreg. Parodia asta de oraş somptuos şi ridicol ca o baligă uscată, depusă cîndva, întîmplător, între mocirlele din Tei, Colentina, Floreasca şi Herăstrău, nu hrănise ani de-a rîndul decît pe agenţii electorali ai diferitelor partide politice.

Bucureştii n-au fost, nu sînt şi probabil nu vor fi niciodată un oraş adevărat. Ca să poată trăi, oraşele, ca şi oamenii, au nevoie de un anumit organism: inimă, plămîni, aparat digestiv, căi respiratorii, sistem nervos, creier şi tot ceea ce un doctor în medicină ar putea spune mai complet decît mine. Bucureştii n-au nimic din toate acestea. Are numai un amestec de maţe, pe care planul oraşului le numeşte străzi. Strîmte şi sucite ca nişte gîturi de cocostîrci sugrumaţi de eticheta grădinii zoologice, străzile Bucureştilor au pavajul pestriţ şi niciodată complet. Plăcile de bazalt ale trotuarelor sînt mobile ca nişte clape de pian, felinarele sparte, rigolele pline de noroi şi canalele împuţite. Locurile virane nu-şi au niciodată în regulă actele stării civile, iar clădirile din epoca troglodită îşi prelungesc provizoratul la infinit cu certificatele de sănătate edilitară, liberate chiar de domnul primar care mai este în acelaşi timp şi corifeu politic, deputat sau senator, candidat la un portofoliu ministerial, membru în zece, douăzeci de consilii de administraţie şi multi-multimultimilionar. Bucureştii îţi fac impresia unei imense grădini

fără stăpîn. Pungașii, vagabonzii, înfometații și tot felul de oameni fără căpătîi intră în ea nesupărați de nimeni — unii să-i fure fructele, iar alții să-i murdărească peluzele cu produsul necesităților fizice. Pe harta Europei, capitala României este însemnată cu un rotocol mare cît, bunioară, capitala Franței sau a Angliei. Hărțile geografice însă, probabil că sînt făcute de oameni care n-au călătorit niciodată. Deși trece drept capitala României, Bucureștii propriu-zis nu sînt ai nimănui, fiindcă România însăși nu este decît uzufructul unui cerc restrîns de oameni, care mîine nu mai sînt nici ei cei de astăzi. Mîine, însă, probabil că Bucureștii vor fi ai nemților!...

Nu-mi plac Bucureștii. Dar despărțirea asta mă înduioșează. Calea Victoriei, mai ales, o să-mi aducă aminte totdeauna de fosforescența unică a femeilor ei!...

Am ajuns în fața grădinii Ateneului. Hai să-l mai văd o dată pe... Pe cine?... Nu știu... Văd eu astăzi toate lucrurile răsturnate sau statuetele ateneiștilor îmi răstoarnă noțiunea limitei, de la care zbieretul măgarului nu mai poate fi luat drept acompaniament de contrabas?...

Doamne, Doamne!... mă gîndesc eu. Dacă fatalitatea a voit să vină nemții ca stăpîni la București, dă-le cel puțin ideea să topească bronzurile astea inutile, care vatămă ochii celor vii și pătează prestigiul celor morți — Dumnezeu să-i ierte!...

Mă doare în suflet perspectiva prezenței dușmanului la București. Dar, ca un bun patriot ce sînt, nu văd altă soluție să scăpăm de rușinea monumentelor noastre artistice. Statuile din grădina Ateneului mai ales, parcă sînt un joc de popice. Mai lipsește butoiul cu bere, untul proaspăt și legătura cu ridichi de lună.

Figura alegorică de pe soclul poetului Șerbănescu s-a îmbătat de alcoolul indiferenței publice și s-a rostogolit cu simbolul eternității în nisip. Traian Demetrescu, cioplit în marmură, pare o biserică de caș... Mînca-ți-ai opera, autorule, împreună cu comitetul ei de recepție!...

Puvis de Chavannes n-a putut picta marea frescă din sala Ateneului, fiindcă pontifii frumosului de pe vremea aceea au găsit că cerea prea mult două sute de mii de lei. În schimb, însă, de rușinea monumentelor ridicate mai tîrziu în grădină, Ateneul n-are să poată plăti cît îl vor ține temeliile...

Plec mai departe. Dar Bucureștii sînt aceiași peste tot. Aproape la fiecare colț de stradă, statuile marilor oameni

care îl cinstiseră în viață, se întrec, care mai de care, să-l necinstească după moarte. *De mortuis, nihil nisi bene.* Dar, atunci, ce rost mai au statuile astea oribile, cu care li se tulbură eternitatea somnului de pe lumea cealaltă?... Ce bine e să nu fii erou!... Scapi de admirația urmașilor și de răsplata statuii inevitabile, cu care ți se denaturează și figura și activitatea vieții.

Nu mai vreau să mai văd nimic. Mă duc mai bine acasă. În odaia mea voi găsi, cel puțin, atmosfera prielnică în care să-mi pot reconstitui fericirea mediocră dar completă din ultimii trei ani.

Războiul m-a oprit la jumătatea drumului. Nu știu unde aș fi putut ajunge. Îmi dau seama însă că, de acum înainte, drumul începe să urce. Și cînd urci, ți se pare că nu mai ajungi... Mă mîngîie doar ideea că nu sînt singur. În situația mea se găsesc atîția alții încă, o întreagă pleiadă de egocentrici matriculați cu nume și grade deosebite, ca și cum viața ar fi legiferarea unui serviciu militar obligatoriu. Sîntem o clasă de oameni aparte, o categorie bine distinctă, sau, mai precis, o întreagă generație. Sîntem generația celor sacrificați!... Mîine, efectele acestui sacrificiu vor constitui, poate, actele eroismului nostru de azi.

La încrucișarea bulevardelor cu Calea Victoriei, mă opresc din nou. Spre Cotroceni apune soarele. E poate ultimul meu apus de soare din anul acesta, la București!...

Bulevardul Elisabeta se întinde drept ca un braț de atlet, în palma căruia soarele pare o portocală de Jaffa. Colo, la dreapta, e Cișmigiul cu idilele scurte și obscure ale anilor de școală. Alături e Liceul Lazăr. Acolo l-am cunoscut pe Laurențiu Blebea. Trădarea lui Blebea îndurerează parcă orizontul apusului. Mai departe, e Dîmbovița cu podul Sfîntul Elefterie. Acolo se descarcă iarna căruțele primăriei de zăpada ridicată de pe străzi. Vine apoi Facultatea de Medicină — corcitură arhitectonică și, alături de ea, căsuța în stil românesc a nu știu cărui om de gust. Proprietarul casei și arhitectul se confundă, însă, mai întotdeauna. Palatul Cotroceni tînjește ca un tort de fisticuri în vitrina unei cofetării. De cînd s-a început războiul însă, cine mai mănîncă prăjituri?... Pîinea cea de toate zilele este și mai neagră, și mai mică, și mai scumpă, și mai amară!...

Mă întorc acasă cu sufletul scămoșat de impresia recentă a unei înmormîntări. N-am îngropat pe nimeni. În jurul meu

însă, pe zi ce trece, văd deschizîndu-se atîtea gropi, că una din ele nu se poate să nu fie pregătită pentru mine.

Lașitatea are o mare superioritate asupra eroismului. Te ține într-un contact mai des și mai apropiat cu dumnezeirea. Rugăciunea nu este decît exteriorizarea lașității. Simt nevoia să mă rog. Unde? În odaia mea a mai rămas o icoană — icoana sfintei Paraschiva, pe care mi-a cerut-o Lotty. Deschid ușa cu capul plecat, așa cum se intră într-o biserică, și umilit încerc să-mi ridic ochii spre pereții dinspre răsărit. O lumină vie, nebănuită, necunoscută încă, mă încremenește în prag. Pupilele mi se dilată ca un gălbenuș de ou răscopt și sufletul îmi picură parcă printre buze, ca un izvor scăpat din stîncă, pe jgheabul lui de lemn de brad.

Icoana era la locul ei, acolo unde, timp de trei ani, stătuse nemișcată. De data asta însă, privirea sfintei Paraschiva nu mai era încruntată ca mai înainte...

O candelă ardea dedesubtul ei...

În odaia din care trebuia să plece un om, intrase un suflet!...

Chem pe Lotty. Convertirea evreicei mă umilise. Nu știam dacă sînt eu cauza. Dar autorul acestei strălucite convertirii simțea că sarcina ce-i fusese încredințată, fără să fi cerut-o, întrece cu mult puterile lui sufletești. Eu nu puteam fi apostol, fiindcă apostolii nu propovăduiesc în numele lor personal, ci în numele unei idei de care sînt stăpîniți. Stăpînul meu însă erau EU. Mie singur îmi fusese dat să mă supun și numai pe mine singur mă preamărisem, după slabele dar deplinele mele putinți!... Cine putea fi dar apostolul?... Icoana lui Ioan Botezătorul pleca cu mine la Iași...

— Mie mi-ai pregătit surpriza asta, Lotty?

— Te supără?

— Nu... dar... untdelemnul de candelă miroase greu... împute odaia...

— Lasă c-am să-l miros eu... n-ai să-l miroși tu...

— Cum așa?... Ai de gînd s-o ții aprinsă și în lipsa mea?

— Și de ce nu?... Parcă tu ai fost vreodată credincios? Sau ai să fii la Iași mai mult decît ai fost la București?... Cum vrei să-ți ajute Dumnezeu și sfinții, dacă nu le aprinzi la icoană și o candelă?... Icoana este doar un trup de lemn... Dumnezeul adevărat însă este în lumina candelei!...

— Și te-ai gîndit la mine, cînd ai cumpărat-o?

— La tine, la mine... totuna este... O candelă în casa omului nu strică... N-ai auzit?... De mîine nu ne mai dă electricitate deloc...

*

În antret îmi iau rămas bun de la domnișoara Viki. Vreau s-o sărut. Viki se ferește, însă. Își astupă fața cu ambele mîini, se trage înapoi și își tremură capul ca o frunză de plop. Lotty o ceartă.

— Nu-i frumos ce faci, Viki... Sărută pe Mircea.

Dar Viki nu se supune. Răspunde numai prin deschizătura palmelor cu vocea gîngavă, ca și cum i-ar fi rămas în gură un sîmbure de piersică.

— Pe copii, numai părinții îi sărută...

O rog atunci pe Lotty:

— Sărut-o din partea mea și urează-i s-o găsesc sănătoasă, cuminte, mare și frumoasă...

Pe scară însă, mă ajunge un troncănit grăbit de pași. E Viki.

— Ce s-a întîmplat, Viki?

— Nimic. Vreau să-ți dau ceva...

Și-mi întinde un mototol de foiță albă.

— Ce e asta?

— Ai să vezi... Dar să nu-l desfaci aici. Ține-l pînă după ce pleci... Și să-l păstrezi... Auzi?... Te rog s-o păstrezi și să mi-o arăți cînd ai să te întorci...

Mă simt înduioșat. Nu știu ce poate fi în foița asta de hîrtie albă. Dar parcă încep să ghicesc ce este în sufletul acestei copile de cincisprezece ani. O cuprind în brațe și, de data asta, Viki se lasă în voia mea. O sărut apoi pe frunte, pe ochi și pe gură...

În stradă, desfac pachețelul și curios mă chiorăsc prin întuneric să văd darul Vikei. E o cruciuliță albă — poate să fie chiar de argint — o cruce gamată, cu vîrfurile îndoite ca simbolul infinitului din zvastica indică.

Darul neașteptat al unui copil e cea mai sigură proorocire de noroc. O pipăi cu emoție și dragoste și degetele mele îi mîngîie cele patru colțuri în care litera V — inițiala numelui ei — se repetă parcă mereu, la infinit, tot de cîte patru, patru, patru, patru ori...

IV

ARMATA RUSĂ INTRĂ ÎN ACŢIUNE

Pe şoseaua Kiseleff automobilele se ţin lanţ, ca în zilele cînd sînt curse de cai. Dacă n-ar fi noaptea, felinarele stinse şi lanternele maşinilor căptuşite cu foiţă albastră, ai crede că războiul a trecut şi viaţa de toate zilele şi-a reluat mersul ei normal.

Ironia cerului se manifestă printr-o lună la primul pătrar şi prezenţa completă a stelelor după mărimea şi importanţa lor. Ai zice, o reprezentaţie de gală, la care, din cauza întunericului din sală, nu se văd decît decoraţiile înalţilor demnitari ai statului, care umplu lojile şi primele scaune cu bilete gratuite. Sînt singurele spectacole, de altfel, unde asistenţa, deşi cu totul străină de ce se petrece pe scenă, face parte integrantă din ansamblul spectacolului.

Gara Mogoşoaia este ticsită de lume. Bărbaţi, femei, oameni maturi şi copii forfotesc, ţinîndu-se de mînă să nu se piardă. „Orbii" lui Maeterlink au reuşit în fine să se reprezinte şi în România. Se vorbeşte pe şoptite şi frazele scurte sînt presărate cu oftaturi lungi, de parcă nu se mai sfîrşesc. Cei care se recunosc, se privesc prin întuneric cu resemnarea unui burghiu înţepenit într-o scîndură de stejar. Frazele care circulă mai des sînt:

— Pe cine ai lăsat acasă?
— Unde-ai ascuns cazanul de rufe?
— Ce-ai făcut cu linguriţele de argint?
— Ţi-ai luat cearşafurile de olandă?

Gospodarii se mîngîie între ei:

— Ce-o fi, să fie!... Doar o să fie la fel pentru toată lumea...

Burlacii, însă, trag numai cu urechea și cu coada ochiului. Pentru ei, formula „Ce-o fi, să fie" n-are să fie la fel ca pentru toată lumea.

Șeful gării, un ofițer de rezervă, anunță că trenul pentru Iași se găsește pe linia a treia. Masa compactă de oameni amărîți se revarsă cleioasă, ca asfaltul, peste primele două rînduri de șine... În ușa fiecărui vagon, un jandarm cercetează biletele de identitate.

Peronul se golește ca un joc de șah, după ce adversarii și-au mîncat majoritatea figurilor. De o parte și de alta, n-au mai rămas decît regii, cîte o regină, cîte un nebun, sau cîte un simplu pion. Șeful gării face pe regele. Măsoară peronul gării cu pași mărunți și după ce constată că s-a îmbarcat toată lumea, dă ordin să se atașeze și vagonul special de pe linia de garaj. În vagonul special se găsesc deja instalați o regină și un nebun, care îi ține de urît pînă la plecarea trenului. Eu nu mă grăbisem să mă îmbarc, fiindcă îmi aveam locul asigurat.

Doamna Jenny colonel Vasilescu și Toto Radian nu se așteptau să mă vadă. Surpriza lor fredonează aceeași romanță, dar transcrisă pe registre diferite:

— Ce-i cu tine?

— Plec.

— Unde?... La Iași?...

— Da... Pentru cîteva zile numai... Sînt trimis într-o misiune specială.

— Asta s-o spui lu' Mutu, dragă... Te-ai și învîrtit... La repezeală... Brava ție...

Amanta prietenului meu mă întreabă cu vocea lipsită de orice entuziasm.

— Aveți loc, domnule Băleanu?

— Da, doamnă... mulțumesc... Am o bancă întreagă.

— În vagonul oficial?

— Chiar în compartimentul de alături...

Apoi, fiindcă nici ea, nici Toto nu găsesc ce să mă mai întrebe, încep să-i întreb eu pe ei:

— Tu ce faci?... Cînd ai de gînd să vii?

— Știu și eu...! În orice caz, nu cred să mai întîrziem.

— Dar dumneavoastră, doamnă, aveți ceva rude pe la Iași? Unde o să fiți găzduită?...

— N-am pe nimeni. Am luat însă o recomandație pentru șeful biroului de cartiruire.

Toto intervine:

— Dacă cumva ai vreo neplăcere, dă-mi o telegramă imediat.

Iar eu, completez:

— Veniți cu mine la cenzură, cînd aveți de comunicat cu Bucureștii...

După alte cîteva clipe de tăcere, doamna Vasilescu mă întreabă brusc:

— Sînteți singur, domnule Băleanu?

— Mai singur ca Iov după ce-și pierduse averea...

— N-ați luat cu dumneavoastră nici o coniță?

— Vai, doamnă!... Ce întrebare!... Am eu mutră să călătoresc în doi?...

— Dar sălbatic mai sînteți, domnule Băleanu!... V-am mai spus-o eu și aseară. V-aduceți aminte? Mi se pare chiar că v-ați supărat!

Și întorcîndu-se spre Toto, îi explică:

— Știi ce mi-a făcut aseară?... Nici nu vrea să intre în casă. Zicea că e grăbit. Nu-i vorbă, că dacă mai întîrzia un sfert de ceas numai, îl apuca bomba la mine în stradă...

*

Pleacă trenul...

Toto s-a coborît. Eu și amanta prietenului meu am rămas să călătorim singuri. Regina și-a pierdut nebunul de pe negru și a rămas cu nebunul de pe alb. Toto e brun. Eu sînt blond...

Trenul se pune în mișcare fără nici o pregătire aproape. Nici un semnal de conductor, nici un fluierat de locomotivă, nici un „răms bun", nici un „bun voiaj"... Parcă ducem cu noi un bolnav de lepră. Înaintea noastră, cineva agită un clopot de lemn. Zgomotul lui e destul de slab ca să nu deștepte pe cei care dorm și destul de puternic ca să înlăture din calea noastră pe cei care s-ar putea molipsi. Nimic mai asemănător cu trenul nostru, ca îndepărtarea unui lepros dintr-un sat cu oameni sănătoși.

În vagoanele trenului e întuneric, dar noaptea din sufletele noastre e și mai neagră decît noaptea de afară. Mergem încet. Parcă abia ne mișcăm. Atîrnă, oare, așa de greu tristețea celor care pleacă, sau trenul s-a încurcat în păienjenișul Bucureștilor, care nu ne mai lasă să plecăm?

În compartimente discuțiile fierb înăbușite ca apa într-un samovar. Dar, pînă mîine dimineață, samovarul o să se ră-

cească și în strecurătoarea cerului găurit de stele n-are să mai rămînă decît amărăciunea frunzelor de ceai. Lichidul parfumat al momentului o să fie golit odată cu alcoolul primelor senzații și trenul o să meargă mereu așa încet, încet de tot, tot mai încet, cît mai încet, pînă ce călătorii se vor deștepta în plina realitate a visului învățat pe dinafară...

*

După o tăcere destul de lungă, în care timp fiecare ne gîndisem, probabil, la lucruri diferite, Jenny mă întreabă:

— Cum îl găsești pe Toto?... Gentil băiat. Nu?

— Cam simplu.

— E tînăr încă.

— Și prost...

Amanta lui Toto nu se aștepta probabil la răspunsurile mele.

— Știi că nu ești deloc drăguț cu prietenii dumitale?

— Eu spun totdeauna ce gîndesc.

— Ești teribil... Începe să-mi pară rău că te-am primit aseară.

— Ai remușcări?

— Nu... Dar... Oricum...

— Îl iubești?

— O!... Ce idee!... Cum îți închipui lucrul ăsta?... Nu sîntem deloc potriviți pentru așa ceva. Nu-l vezi?... E aproape un copil.

— Un copil de vîrsta mea.

— A, nu... Tu ești altceva... Ești mai bărbat, mai sălbatic... mai... Lasă-mă-n pace că ești obraznic. Să știi că m-ai supărat...

În timpul ăsta, mi-am dezbrăcat pardesiul și am aprins o țigară.

— Îmi dai voie să stau cu dumneata?

— Dacă-ți face plăcere...

— Nu te supără fumul de tutun?

— Nu, deloc...

Mă așez lîngă dînsa pe canapea. Ea se ferește parcă s-o ating. Îi caut mîinile prin întuneric și nu i le găsesc. Și le-a ascuns la spate. O întreb:

— Unde-ți sînt mîinile?

— Le-am pierdut.

— Cu ce-ai să te aperi, atunci cînd o să vrea cineva să te sărute?

— Cu dinții.

— Hai să încercăm, atunci...

....

Nu-mi plac femeile care cedează ușor, chiar cînd nu sînt interesate bănește. Fructele viermănoase se desprind singure de pe cracă. Dar nici rezistența exagerată n-o pot suferi. Suprema cochetărie a femeii cînd ți se dă pentru prima dată, este să-ți zică ție „nu" și ei „da". În felul acesta se împacă reciproc amorul propriu al celor două sexe și actul se săvîrșește conform ritualului profan, de către pontifii cu drepturi și cu îndatoriri egale. Victoria este și a unuia și a altuia. Fiecare o apreciază în felul lui. Dar efortul unuia și rezistența altuia nu sînt, în fond, decît *pile ou face* ale aceleiași monede cu efigia lui Eros.

N-am preferințe pentru un anume gen de femeie. Îmi place numai femeia și atîta tot. Pentru mine, femeia este un obiect de artă, ochit de un colecționar priceput și pătimaș. Colecționarii de obiecte de artă nu sînt chiar cei mai păcătoși dintre muritorii de rînd! Unii colecționează covoare persane, alții stampe japoneze; unii, vechi obiecte bisericești, alții, vechi porțelanuri străine; unii, documente și ediții rare, alții, icoane sau fotografii obscene... Specialitatea pasiunii nu are nici o importanță, fiindcă orice colecționar este un hirotonisit cu darul sfînt. Pe mine, însă, soarta colecționarilor mă înduioșează. În viață, o colecție bogată îți satură sufletul, cum ți-ar sătura stomacul o masă bine garnisită. După moarte, însă, colecția trece în posesia rudelor, a statului sau a creditorilor. Singuri colecționarii de femei frumoase își duc colecția cu ei în groapă!...

Lucrurile astea le explic amantei prietenului meu ca să-și dea seama și ea pentru ce Toto este mai prost decît mine și pentru ce, de azi-noapte, pe mine mă găsește mai bărbat decît pe Toto, deși amîndoi avem aceeași vîrstă.

Ne despărțim tîrziu, după miezul nopții.

— Vrei să te odihnești și tu? Eu trec în compartimentul meu, să mă culc.

Ea îmi răspunde, fără să-mi răspundă:

— Ești un nebun. Pentru prima oară mi se întîmplă așa ceva în tren!...

Vreau să-i explic pentru ce — fiindcă trenul nostru nu este un tren ca toate trenurile și fiindcă trenurile, de cînd s-a început războiul...

Renunț însă. Mi-e somn. Și teroarea somnului e mai sintetică decît a Zepellinului... O culc pe canapea, o înfășor în pătura de voiaj, o mai sărut o dată și o las singură în compartimentul ei.

*

La Focșani începe să se lumineze de ziuă. Potriveala asta pare un simbol. Răsăritul soarelui desparte iar Moldova de Muntenia. De aici înainte, începe lumina, liniștea, libertatea... Pe Argeș însă, probabil că nu s-a crăpat încă de ziuă. La București, mai ales, noaptea cea mare, de-abia acum începe cu adevărat.

De la Mărășești părăsim linia Siretului. Mergem la Iași pe linia Bîrladului. Trenul nostru merge tot așa de încet ca și în timpul nopții. Se oprește în toate stațiile și, unde se oprește, acolo parcă îl uită și Dumnezeu și personalul mobilizat pe loc la C.F.R. Pînă să pornească din nou, citești toată *Fedra* lui Racine. Încep să regret plictiseala lecturilor clasice din liceu!...

Zeci de trenuri militare se încrucișează cu trenul nostru, aproape în fiecare stație. Într-unele așteptăm pînă trec la vale cîte două, trei și chiar mai multe la rînd, din sfert în sfert de ceas.

Din Basarabia și nordul Moldovei armata rusă coboară spre București, în fragmente greoaie și nesfîrșite ca niște baloturi de marfă ce dispar în pîntecele unui transatlantic. Comparația nu e deplasată. Deși curgea mereu, ca și cum s-ar fi deschis cataractele cerului, armata rusă intra parcă în pămînt. Nimeni nu știa unde se găsește. Cartierele generale o vedeau numai pe hîrtie. Frontul, însă, n-o văzuse nici măcar pe hartă. Armata țarului Nicolae era o armată fantomă. Nu-i mai lipsea decît un Wagner rus, și *Olandezul zburător* putea să iasă din repertoriu pentru totdeauna.

Abia acum încep și eu să-mi dau seama ce înseamnă o armată care pleacă la război. Încep să văd cu ochii ceea ce pînă acum nu văzusem decît cu imaginația. Armata română n-o văzusem decît la 10 Mai. Excursia de plăcere de la 1913 în Bulgaria nu-mi satisfăcuse decît amorul meu propriu de român și mîndria mea de latin. *Veni, vidi, vici!* Dacă m-ar fi auzit Iuliu Caesar, sînt sigur că m-ar fi tras de urechi.

Armata rusă, însă, o văd, o sorb cu ochii și o mistui cu toate simțurile lașității mele de combatant în dosul frontului...

Avea dreptate prietenul meu de la cenzură: „Te pui cu colosul de la nord!"... Ce va face însă acest colos? Se va bate, oare, colosul și pentru noi? A primit cu adevărat ordin să se bată?... Deocamdată, colosul se plimbă numai, bea ceai, mănîncă semințe de floarea-soarelui și cîntă din gură și din balalaică...

Uniformitatea colosului ăsta mobil te înspăimîntă. Îmbrăcați la fel, aproape nu poți deosebi pe ofițeri de soldați. Hainele și șepcile lor cenușii au ceva din cromolitografiile cu tiraj nelimitat. Vai de bietul autor!... A căzut pe mîna unui editor bandit...

O deosebire există, totuși. Soldații se îmbată cu spirt ordinar, iar ofițerii și generalii cu rom, coniac și, la nevoie, chiar cu apă de Colonia.

Amanta prietenului meu se topește după ei, de la fereastra vagonului. Nu coboară geamul, fiindcă i-e teamă să nu dea peste vreunul rău crescut. Uniforma însă, cu nasturii de la manta și cocarda de la șapcă, o hipnotizează ca niște ochi de șarpe. Și în fiecare nouă stație, broasca simte parcă nevoia să cadă victima unei reptile. Nevasta colonelului român a rămas sclava disciplinei militare pe care bărbatu-său probabil i-o localizase, în sentimentul de camaraderie, chiar pentru ofițerii aliați.

Prezența mea în compartimentul doamnei Jenny Vasilescu devine, în anume momente, chiar jenantă. Modestele mele haine civile mă scot din luptă, mai înainte de a începe atacul. Dintre cei care se perindă prin fața ferestrei, aproape toți sînt mai bărbați, mai sălbatici și mai puțin lași decît mine. Chipiul diformează interiorul capului, dar conservă prestigiul aparenței exterioare. Trebuie să optez, dar, pentru una sau pentru alta. Oricît m-aș trudi să par altul decît fugarul din București, îmi dau seama că e în zadar. Capul meu nu poate fi un cap de erou, nici chiar în urma celor două victorii succesive, repurtate asupra nevestei colonelului român, amanta prietenului meu, șeful de cabinet al ministrului de interne.

*

În gara Crasna ni se înfundă și unora și altora. Evacuații din București nu mai pot merge spre Iași, iar a 18-a brigadă de cavalerie rusă nu mai poate porni în ajutorul Bucureștilor.

Ofițerii beți au devastat restaurantul gării, au golit toate sticlele de coniac, au arestat pe comandantul militar, au dezarmat milițienii români și au tăiat firele de telegraf...

Mulțumescu-ți Ție, Doamne! Armata rusă a intrat în fine în acțiune!... Colegul meu de la cenzură, de acum poate dormi liniștit... Soarta războiului începe să se schimbe!...

Unul dintre eroi este român basarabean. E tînăr și frumos, înalt și subțire ca un clarinet și blond ca o păpură uscată. Îmi vine să cred că românul-rus din Basarabia trebuie să fie un neamț de la vreun „Gesellschaft" din București! Se agită pe peron cu o sticlă de coniac într-o mînă, cu sabia scoasă din teacă în alta și vorbește românește cu bucureștenii îngroziți:

— Eu nu sînt bat... Eu, moldovan adevărat... Rumânu, țigan... Ptiu!...

Și se scuipă singur pe tunica cu panglica „negru și galben", insigna Crucii sfîntului Gheorghe...

Îmi aduc aminte de *Sergentul* lui Vasile Alecsandri.

Și noi ne-am împotmolit tot ca și el, „pe drumul de costișe ce duce la Vaslui"... și de acolo ceva mai departe, la Iași. „Și nici că-i vine a crede, cînd crucea Sfîntu Gheorghe, pe sînul lui o vede". Eu însă credeam, fiindcă i-o vedeam. Vasile Alecsandri nu crezuse, fiindcă, probabil, nu văzuse nici Crucea rusească pe sînul românesc, nici scena cu „Colonelul dînd mîna cu sergentul".

Scandalul se potolește, cînd începe să se însereze sau, mai bine zis, cînd sosește un nou tren rusesc cu ofițerii treji. Se repară în grabă firele telefonice, se reia comunicația cu Vasluiul și cu Bîrladul și mersul trenurilor se restabilește după cum fusese hotărît, cu singura excepție a celor patru ore de întîrziere din gara Crasna.

Locomotivele fluieră din nou. Iată-ne iar porniți — românii spre Iași, rușii spre București...

*

Iar e noapte. În Moldova însă nopțile par mai puțin sinistre ca la București. Pe cer nu se văd decît stelele și același pătrar de lună cu care pornisem din gara Mogoșoaia. Reflectoarele electrice au dispărut și, odată cu ele, au amuțit și bateriile antiaeriene. În clipa asta poate, la București, ele au intrat din nou în acțiune. Regret pentru cei care au rămas acolo. Statul are însă nevoie de funcționari destoinici, pentru care sacrificiul părăsirii căminului este egal cu o trimitere

pe front. Și, funcționarii aceștia, călătorim în momentul de față spre Cartierul general de mîine, al celor ce trebuiesc să conducă destinele țării de la adăpost. Pînă atunci frontul rămîne același meridian militar, pe care împrejurările îl pot împinge chiar pînă la Iași. Lașitatea noastră, dar, e relativă, sau, mai bine zis, eroismul nostru este condiționat de imposibilitatea unei alte noi retrageri.

Ajungem la Iași pe la ora zece. Orașul e luminat. Lumea umblă pe străzi fără teamă, ca în vremurile de pace. Războiul n-a ajuns încă pînă la Iași...

Dăm fuga la biroul de încartiruire. Șeful biroului, care este ieșean, începe să se enerveze la vederea atîtor bucureșteni. E o adevărată invazie de lăcuste. Un evacuat țipă din fundul sălii:

— Și-o să vedeți ce-au să mai vină!... Ce-i astă-seară, nu-i nimic!...

Rumoarea cucerește mulțimea autohtonă. Liniștea Iașului patriarhal amenință să se ducă la vale pe Bahlui. Zurbagiii de la Făgădău, din Dealul Spirei, Cuibul cu barză și Delea Veche sînt în stare să strice tabietul bătrînului oraș domnesc, pentru care strada Lăpușneanu, Păcurarii și Sărăria fac mai mult decît zece capitale ale României la un loc. Moldovenii, și în special ieșenii, au ceva din pitorescul naivității grave a francezilor din sud. Poate fiindcă la Iași miroase a usturoi ca și pe întreaga coastă a Mediteranei, de la Perpignan pînă la Villefranche. Reflecțiile cîtorva bătrîni ieșeni îmi amintesc raționamentul francezului din Marsilia: *Si Paris avait une Cannebiere, il serait une petite Marseille.*

Adevărul era că Iașul nu cunoscuse încă războiul propriu-zis. Din clipa aceea însă, proiectilele de pe front începuseră să se spargă în timpanele celor adunați în jurul statuii lui Cuza-Vodă. Războiul pentru întregirea neamului românesc abia acum începea și în vechea capitală a Moldovei.

Doamna Jenny colonel Vasilescu căpătă bilet de cartiruire în strada Muzelor, peste drum de spitalul Sfîntul Spiridon, iar eu, în strada Lozonski, lîngă seminarul Veniamin Costache.

Fără să fie ideală, odaia mea prezintă marele avantaj de a nu avea proprietăreasă. Proprietarul e văduv, fără copii și fără pensie de la stat. Nu e mobilizabil și nu urăște pe bucureșteni, fiindcă evacuații nu vin de plăcere și dacă statul găsește cu cale să-i aducă la Iași, înseamnă că tot statul o să le plătească și ceva mai mult decît leafa obișnuită.

Domnul Hacik Aivazian mă primește cu brațele deschise și cu cămașa fără guler. A sfîrșit tocmai masa și a gustat două, trei păhărele mai mult, dintr-un tămîios turbat. Pe vremea aceea, la Iași, masa de seară ținea pînă peste miezul nopții, ca mai în toate orașele patriarhale și cu respect pentru tradiție. Domnul Aivazian este mijlocitor în tot felul de afaceri urgente, secrete și rentabile: vînzări, cumpărări, ipoteci, dobînzi convenabile și vorbe bune pe drum de seară. În felul său, noul meu proprietar este un adevărat erou. Războiul nu-l înspăimîntă și nu-l indispune. Războiul este o afacere ca oricare alta. Depinde cum știi s-o învîrtești. Și domnul Aivazian speră s-o ducă pînă la capăt cu bine. Deocamdată, i-a luat pe ruși în antrepriză. Rusul înseamnă aur, nu glumă. Rubla rusească e de două ori și jumătate mai mare ca leul românesc. Și dacă știi cum să te porți cu rusul, poți transforma, fără nici o greutate, rublele în lei și leii în ruble.

Nu s-a împlinit ora de cînd stau de vorbă cu domnul Aivazian și sîntem mai prieteni de cum am fi copilărit împreună. Comparația, însă, este exagerată, fiindcă proprietarul meu are vreo douăzeci de ani mai mult ca mine. Abia am început să mă dezmeticesc de drum și domnul Aivazian propune să mergem la cafenea. I s-a sfîrșit tocmai „melanjul" său de „Moca" cu „Ceylon", că altminteri mi-ar fi preparat dînsul o gingirlie, cum nici la Constantinopol nu se poate lua totdeauna. Cafeneaua e la doi pași, la „Hotel Traian". De cînd au început să vină bucureștenii, cafeneaua stă deschisă pînă la miezul nopții. Starea de asediu este și ea un fel de Janus cu două fețe. Cu una privește dincolo de Siret, cu alta dincoace...

Prima cunoștință pe care o întîlnesc în ușa cafenelei, e Laurențiu Blebea. Regăsirea asta neașteptată ne emoționează parcă pe amîndoi. Aproape în același timp ne întrebăm și unul pe altul.

— De cînd la Iași?

— Eu, de trei zile...

— Eu picai adineaori...

— Va să zică, e adevărat ce se vorbește?... Se evacuează Bucureștii...

— Tocmai evacuare, nu... Dar, înțelegi... e vorba de funcționarii statului care nu mai pot lucra la birouri din cauza bombelor...

— Dar tu ce cauți la Iași?..

În loc să-l iau eu de guler, trădătorul începuse să-mi ia el interogatoriul.

Domnul Aivazian rămăsese cu gura căscată, căutînd să se apropie cît mai mult de noi și să intre în vorbă imediat ce i s-o prezenta ocazia. În momentul acela însă, nu-mi convenea să-i recomand lui Blebea pe noul meu proprietar, fiindcă, pentru spionul nemților, voiam să țin secret scopul venirii mele la Iași. Lăsai, deci, pe domnul Aivazian să-mi aprecieze educația după cum i s-ar fi părut, iar lui Blebea îi răspunsei de data asta pe un ton ceva mai ridicat.

— Eu ca eu... Am venit într-o misiune specială... Dar tu?... Te știam la București... Cu ce ocazie pe aici?...

De data asta, elocvența lui Blebea apropie de noi pe domnul Aivazian care la început aproba cu capul, iar mai tîrziu repeta mereu:

— Brava, domnule!... Așa este. Aveți dreptate...

Blebea vorbește zgomotos și caută să-și creeze simpatii printre necunoscuții din jurul lui.

— Eu, dragă, nu aștept ca tine să plec din București cu misiune specială, că pe mine, dacă mă apucă nemții acolo, mă curăță la sigur. Eu nu sînt ca voi filofrancez pe comandă... Eu sînt român transilvănean... Eu știu ce mă așteaptă, cînd or pune ungurii mîna pe mine. Pe voi, cel mult, o să vă închidă sau o să vă trîntească un picior undeva... Pe mine, însă, mă spînzură!... Cît sînge rău le-am făcut eu singur, nu le-ați făcut voi cu toții la un loc... Am mirosit eu în ce ape se scaldă guvernul. Umblă să se scape de noi acum... Pînă aici ne omora cu dragostea. Mă mir cum se mai ține pe picioare calul lui Mihai Viteazul, de cîți nebuni au călărit pe el în ultimii doi ani!... Dați-i, băieți, înainte... Țineți trează conștiința națională... A sunat ceasul dezrobirii fraților de peste Carpați... Și acum?... Să scape cine poate?... Pardon!... Datoria guvernului e să se ocupe mai întîi de cine trebuie... Să ne scape mai întîi pe noi, că dacă se întîmplă să iasă altfel, nouă ni s-ar fi datorat liberat a fraților de dincolo, nu domnilor care o învîrtesc, cî d albă, cînd neagră, după cum le convine...

Domnul Aivazian strînge mîna lui Blebea și-l asigură de toată simpatia și sprijinul său. Îi propune chiar să se mute la dînsul, dacă cumva nu e mulțumit de odaia unde stă. Blebea însă nu e patriot de „Sala Eforiei" și n-a venit la Iași numai ca să fugă de frica ungurilor. A venit să-și aranjeze

intrarea în școala militară de la Botoșani. Vrea să se ducă pe front pregătit să moară ca un erou, nu ca o victimă a politicienilor fără scrupule.

Spovedania lui Blebea m-a înduioșat și pe mine. Cum l-am putut crede oare trădător, după o simplă vorbă aruncată în vînt de un șef de cabinet al unui ministru de interne?... Parcă Siguranța Generală a statului nu se poate înșela și ea!... Încep chiar să cred că în timpul neutralității noastre, presa opoziției avea perfectă dreptate. Serviciul Siguranței trebuie complet reorganizat. Așa cum se găsește în momentul de față, nu mai poate corespunde menirii lui într-un stat cu pretenții de civilizație. Ar fi o adevărată crimă să încredințezi siguranța statului pe mîna unor astfel de oameni, care pretind că Laurențiu Blebea este spion neamț și trădător de patrie...

Sosirea mea la Iași mă dezbrăcase de tunica lui Nesus, purtată două zile și trei nopți cu intermitența acceselor de tuse măgărească. Laurențiu Blebea era același!... Și Laurențiu Blebea era hotărît să moară pe front ca un erou, în timp ce eu aveam să mă stafidesc la cenzură...

De atîta lașitate nu m-aș fi crezut niciodată capabil.

V

HOTARUL CELOR DOUĂ ȚĂRI

Sînt la Iași de patru zile. Deși mă interesează orașul, nu mă arăt pe stradă decît foarte rar. La cafenea am fost o singură dată. Dacă aș fi fost de două ori, ar fi însemnat că nu mai sînt la Iași!... Fugarii din București sosesc în grupuri organizate, ca trupele de actori. Mi-am regăsit la Iași atîtea cunoștințe, că aproape am început să mă cred tot în București.

Cînd pleci de acasă hotărît să descoperi o lume nouă, nu înțelegi, desigur, să te întîlnești tot cu cei lăsați acasă. Încep să cred că nu mai e chip să descoperi nimic nou pe pămînt. În cea mai pustie insulă din Oceanul Pacific o să te împiedici de un funcționar englez, care o să te întrebe de pașaport. În cea mai ascunsă și misterioasă stradelă a Iașilor, un cunoscut bucureștean o să te întîmpine cu aceeași veșnică întrebare: „De cînd pe aici?"...

Nimeni nu vrea să admită că ideea lui au mai putut-o avea și alții. Toți te măsoară cu ochii nedumeriți, ca și cum ai fi un animal antedeluvian. Fiecare se crede în dreptul primului ocupant și enervarea celor sosiți crește pe măsură ce noile figuri bucureștene își fac apariția pe strada Lăpușneanu, la „Traian", la „Tufli" sau chiar prin cartierele mărginașe ale Iașilor.

Capitala Moldovei a devenit mai sufocantă chiar decît capitala țării. La restaurant nu mai poți găsi un loc liber. Aștepți să se facă loc și nu mai găsești mîncare. La bărbier trebuie să te înscrii din vreme, ca pentru audiențele de la Palat. Ca să poți citi un jurnal, trebuie să-l cumperi de la gară, cînd sosește trenul și ca să poți vorbi cu o femeie pe

stradă, trebuie să-i pui în cap tichia fermecată, fiindcă altfel ți-o suflă altul imediat.

De la București sosesc numai știri proaspete. Fugarii le povestesc după fantezia lor proprie. Unele pot fi chiar inventate pe de-a întregul. Nu le poți controla însă, fiindcă cei care le aduc, le dovedesc cu prezența lor la Iași. Comunicatele oficiale păstrează situația neschimbată. Numărul fugarilor însă, chiar dacă le-ai fi tăiat limba, tot nu ar fi fost mai elocvent decît rîndurile măsurate ale comunicatelor. Or, dacă în fundul Moldovei situația se schimbă din zi în zi, de ce, oare, pe front ea ar fi rămas aceeași?...

Eu, de altfel, mă așteptam la orice. Toto mă pusese în curent cu toate eventualitățile. Bucureștii trebuiau să cadă. Armata noastră avea să mai încerce o rezistență pe Ialomița și apoi ultima speranță era linia întărită, Galați — Nămoloasa — Focșani. Ce știam, dar, mi-era de-ajuns. Informațiile străzii și ale cafenelei erau chestii de amănunt.

M-am hotărît să nu mai ies din casă, întîmplă-se orice s-ar fi întîmplat... La biroul cenzurii nu se simte încă nevoie de prezența mea. Ieșenii, de altfel, nu m-ar fi văzut cu ochi buni. Pentru ei, publiciștii din București nu sînt destul de serioși. Fac glume de prost-gust, nu pun destul preț pe critica literară, nu respectă tradiția limbii românești, renegă pe Eminescu și pe Creangă și nu știu să tragă chefuri pînă la ziuă, ca la „Bolta rece".

Domnul Aivazian, care m-a și ghicit cam ce fel de om sînt, mă întreabă dacă n-aș vrea să cunosc un băiat „pe cinste", de la spitalul militar rusesc.

— E doctor? îl întreb eu.

— Mi se pare că e și doctor... dar e mai mult unul d-ăștia ca dumneata... Citește... Aoleo!... Să-l vezi ce mai citește... Și vorbește! Ăsta e al mai deștept de la noi din țară... Să știi!...

— Dar în ce limbă vorbește?

— În ce limbă vrei... Pe toate le știe... Vorbește și limba noastră. E rus din Basarabia.

Și domnul Aivazian insistă, ca și cum ar fi pus la cale o afacere rentabilă. Proprietarul meu are perseverențe diabolice. Parcă toată viața n-a vîndut decît năut și stafide la Trebizonda. Îmi spune cum îl cheamă, cu numele de botez și de familie, cum îi zic prietenii, cum e la trup, ce suflet are, cît alcool bea zilnic și unde îl poți găsi dimineața, cînd nu se mai poate duce acasă noaptea.

La început credeam, mărturisesc, la bordel. Domnul Aivazian, însă, mă priveşte cu nişte ochi de Gorgonă şi protestează cu vehemenţă:

— Cum?... Nicolaşa la bordel?... Îmi pare rău, cucoane!... Se vede că nu-l cunoşti... Un băiat subţire ca ăsta, nu-şi murdăreşte tinereţea prin localuri de perdiţie...

Apoi, începe să-mi povestească pe larg cele petrecute acum două săptămîni:

— Adusesem tocmai tămîiosul care l-ai gustat şi dumneata. Seara am mîncat cu Nicolaşa. Era cam plictisit că nu primea veşti de acasă. Nu ştiu de unde făcuse rost de un buchet de trandafiri... Îl ţinea la piept şi îl mirosea mereu, ca să-i treacă de urît. Aşa sînt ruşii. Cînd cu votca, cînd cu florile!... Îmbuca de două, trei ori din cîrnaţii de porc, şi... iar cu trandafirii la nas!... Cu tămîiosul însă l-am dat gata. Am băut vreo şapte măsuri numai noi amîndoi!... Pe la două după miezul nopţii, a început să plîngă. Pînă atunci cîntase şi-l înjurase pe ţar... Bine că nu l-a auzit cineva, că-mi găseam beleaua cu el. De cum a început să plîngă însă, nu i-am mai putut cădea în voie. S-a sculat, şi-a luat şapca şi buchetul de trandafiri şi a plecat. Nu mi-a dat nici „bună seara". Eu credeam că s-a dus acasă, adică la spital, la antrepozitele de la gară. Dar de unde!... Să mă fi bătut cineva şi tot n-aş fi ghicit!... A doua zi dimineaţa m-am dus şi eu, ca omul... ştii... Şi cînd colo, ce să vezi?... Nicolaşa al meu dormea pe scăunelul de la closet, cu buchetul de trandafiri în braţe...

Sar din scaun ca un Arhimede din baie şi abia mă reţin să nu-mi sărut de bucurie proprietarul. În sfîrşit!... Găsisem şi eu ceva nou la Iaşi!...

— Adu-mi-l, nene Aivaziane... Adu-mi-l chiar astă-seară... să mîncăm împreună cîteşitrei.

Şi domnul Aivazian surîde mulţumit, ca după sfîrşitul cu bine al unei afaceri grase.

— Dacă nu ţi-o plăcea, mă jur să te ţin gratis la mine în casă, pînă ce s-o încheia pacea...

*

Toto îmi scrisese tocmai, rugîndu-mă să-i dau veşti despre nevasta colonelului, care, probabil, odată ajunsă la Iaşi, rupsese orice legături sentimentale cu Bucureştii. Cum n-o mai văzusem nici eu pînă atunci, plecai s-o caut, nu atît

pentru mine, cît pentru împlinirea comisionului... Dacă nu mai mult, cel puțin atît merita și prietenul meu.

Ca să mergi din strada Lozonski în strada Muzelor, trebuie să treci prin fața statuii lui Cuza-Vodă. Consiliul miniștrilor de bronz de pe soclul domnitorului sub care se făcuse unirea principatelor, era tulburat de discuția diferitelor grupe care se învîrteau în cercul vicios al aceleiași idei:

„Hai să dăm mînă cu mînă

Cei cu inima română..."

Ca și la București, Blebea era nelipsit, oricînd și oriunde se discuta dezrobirea fraților din Ardeal. De data asta, era vorba de o nouă manifestație de solidaritate a tuturor românilor din toate țările subjugate. Țarul Nicolae promisese liberarea prizonierilor austro-ungari de origine română. O comisie mixtă, formată din civili și militari români și ruși, avea să plece în lagărele de prizonieri din Rusia pentru a alege pe ardeleni și bucovineni. Din această comisie urma să facă parte, natural, și cîțiva români de peste Carpați și, printre ei, cel mai indicat era Laurențiu Blebea — penajul regelui Henric în lupta de la Ivry. Blebea demonstra că dacă țarul vrea, afacerea se poate face, că „dreptul ginților" nu se opune, fiindcă originea rasei primează uniforma soldatului și că el, dacă s-ar duce la Petrograd, într-o săptămînă cel mult, chestia ar fi tranșată în mod definitiv.

Ne strîngem mîna în treacăt. De cînd s-a început războiul, nu mai îmi place să m-amestec în discuții, unde e nevoie să-ți cîntărești vorbele. Iau notă, însă, de noua latură a activității lui patriotice. Pentru mine situația lui era mai clară ca lumina zilei. Laurențiu Blebea nu mai atingea acum nici măcar tangențial sfera bănuielilor Siguranței, cum că ar fi spion neamț.

De la statuia lui Cuza pînă în strada Muzelor sînt doi pași. În curtea Consulatului rusesc, trei camioane militare descarcă diferite lăzi și pachete pe care stă scris în două limbi: „Legation imperiale de Russie" și „Russcoie Imperatorscoie Posolstvo". Asta înseamnă că la București s-a început evacuarea și a legațiilor aliate.

Odaia doamnei Jenny colonel Vasilescu e la parter. Din trotuar pot privi pe fereastră înăuntru. De data asta însă, perdeaua e dată în lături și din odaie privește în stradă un chipiu românesc cu cocarda tricoloră și cifra regelui Ferdinand. Mă opresc în loc, nehotărît, pentru un moment, ce

trebuie să fac... S-o iau înainte sau înapoi... Probabil că amanta prietenului meu s-a mutat din odaia dată provizoriu de comenduire. Sau, poate, o fi chiar chipiul bărbatului care și-a luat concediu anume pentru ea... Dar, și într-un caz și în altul, eu nu aveam ce căuta acolo. Cel mai bun lucru de făcut, dar, era să-mi amîn vizita pentru altă dată.

În momentul acela însă, o mînă se întinse spre fereastră și chipiul dispăru, ca să apară din nou, peste cîteva clipe, în capul unui căpitan de jandarmi, care ieși din odaia cu bucluc, unde, cît p-aci, era să intru eu. Căpitanul era vesel și rumen la figură. Se vedea că nici nu vine de pe front, nici n-are de gînd să se ducă vreodată. Nu știu, dar, de ce purta uniformă, cînd, la Iași, hainele civile l-ar fi prins mult mai bine. Dar cine putea fi căpitanul ăsta?... Noul chiriaș al odăii sau poate chiar noul amant al doamnei Jenny colonel Vasilescu?...

Intru în gangul casei și bat la ușă:

— A!... Tu erai?...

— Da, eu...

— Și pînă azi ce-ai făcut de nu te-ai mai văzut?

— Am așteptat în stradă, pînă s-a îndurat să plece căpitanul de jandarmi.

Amanta prietenului meu, a mea și a căpitanului, se făcuse galbenă ca mijlocul drapelului național. Celelalte două culori ni le rezervase, probabil, una mie și una lui Toto.

— A, da... Tocmai venise de pe front. Mi-a adus o scrisoare de la Jorj...

— Și ăsta vine de pe front?... O fi tot frontul de pe strada Nisipari... Știi... Zepellinul... Bomba...

Nevasta colonelului mă privi calmă, ca o regină detronată, ce-și măsoară cu ochii propriul eșafod.

— Te rog să mă lași în pace... De azi înainte nu mai vreau să știu că te-am cunoscut. De altfel, mîine plec la Huși... Sper că n-ai să te ții după mine și acolo...

— Eu nu, m-a ferit Dumnezeu!... Dar poate o să vină Toto... Mă roagă tocmai să-i dau vești despre dumneata...

— A, nu, nu, nu... Vă rog să mă lăsați în pace. M-am săturat de copii rău crescuți... Să vă faceți ucenicia cu modistele și cu fetele din conservator, nu cu femeile din lumea bună...

Morala deci: nu te amesteca în tărîțe, că te mănîncă porcii!...

Toate aceste istorioare cu tîlc sînt foarte interesante, dar au un mare inconvenient. Ţi se spune totdeauna că nu trebuie să faci, dar nu ţi se dă niciodată garanţia că n-ai să mai faci.

*

Pentru seara, domnul Aivazian a pregătit o masă în trei. În materie de mîncare şi băutură însă, calculele prietenului meu sînt de o aproximaţie interplanetară. Bucatele pregătite pentru astă-seară, pot sătura o companie de soldaţi pe front, iar vinaţul ar putea răpune întregul regiment Preobrajenski.

Eram aşteptat. Domnul Aivazian mă prezentă cu modulări de voce admirative.

— Domnul de la Bucureşti, despre care ţi-am vorbit... Oaspetele meu...

Rusul se scoală şi-mi întinde mîna:

— Eu sînt Nicolai Damianovici Gorski.

— Şi eu, Mircea Băleanu.

— Şi tatăl dumitale?

— Tata a murit.

— Dumnezeu să-l ierte, dar cum îl chema?

— Teodor.

— Atunci, Mircea Fedorovici Băleanu.

— Cum zici dumneata... Mie mi-e egal, că eu tot ăla sînt!...

Rusul rîde zgomotos, mă bate pe umăr, mă mîngîie pe sub guşă şi-mi trage, în glumă, o palmă care plesneşte ca o şindrilă ruptă şi-mi roşeşte obrazul. Se propteşte apoi cu amîndouă mîinile în umerii mei şi mă întreabă:

— Intelectual?

— Mai mult, jurnalist.

— Scriitor?

— Şi scriitor, dacă vrei...

— Poet?

— Aşa şi aşa...

— Dostoievski, mare... Nu?

— Mare... Mare de tot... Cum dracu să nu fie mare!

— Şi Andreev, bun... Nu?

— Bun şi ăsta... Grozav de bun...

— *Haraşo*...

Şi mă pupă în gură ca pe o femeie cu care s-ar fi găsit singur în odaie. Apoi se linişteşte, mormăie ceva în limba lui

Dostoievski își aprinde o țigară cu carton, lungă cît un creion „Hardtmuth".

Nicolae Damianovici e înalt și spătos, ca un chioșc de ziare, are ochii galbeni-verzui, ca absintul după ce l-ai amestecat cu apă, nasul turtit, urechile blegi, părul cenușiu și fața vînătă ca un apus de soare în largul mării. Nu poartă nici barbă, nici mustăți. Trebuie să se radă însă foarte rar, fiindcă buzele lui înțeapă ca o floare de scaiete. Cînd umblă prin odaie, parcă se cutremură pămîntul. E îmbrăcat jumătate civil, jumătate militar. Are haină de piele neagră, pantaloni de călărie, albaștri cu vipușcă roșie, jambiere și bocanci englezești, galbeni, cămașă cu guler răsfrînt și cravată tricotată și șapcă la fel cu toți rușii pe care îi întîlnisem pînă atunci.

Masa e lipită de perete. Într-un cap al mesei stă domnul Aivazian, într-altul eu și, pe latura liberă, el. Îi place să aibă în jurul lui spațiu mult. Are gesturile largi, ca niște unde herziene și vorbește parcă tot prin telegrafia fără fir.

După primele pahare golite, încep să-l întreb și eu.

— Dumneavoastră sînteți doctor?

— Doctor artist în litere, filozofie, chimie, medicină și științele oculte...

— Scriitor nu sînteți?

— *Niet.*

— Dar literatura vă place?...

— Mult.

— Pe ruși trebuie să-i fi citit pe toți.

— Pe toți.

— Dar pe francezi?

— Pe toți.

— Și pe germani...

— Pe toți.

— Scandinavii?...

— Toți, toți, toți...

Nu mai era nevoie, deci, să-l întreb de englezi, italieni, spanioli...

Riscai totuși o întrebare dictată de amorul meu propriu de român.

— Dar din scriitorii români?...

— *Nicievo.*

Nu știam dacă răspunsul lui era o provocare la duel. Pe vreme de război însă, mănusile trebuiesc ridicate la timp.

— Știți că vorbiți bine românește!... Unde-ați învățat?
— La Mukden.
— În Manciuria?
— În războiul cu japonezii... de la românii din Basarabia.
Oftai fără să vreau. Exagerasem, poate. Accentele mele sentimentale de mobilizat la cenzură nu trebuiau să încalce terenul rezervat numai combatanților pe front.
Nicolae Damianovici rămase cu paharul la gură, întoarse capul spre mine și mă privi încruntat, ca și cum, în cele două păhărele cu absint, ai fi turnat cerneală neagră. Bătu apoi cu pumnul în masă și după ce oftă și el ca mine, șopti printre dinți, ca o răşchietură de fierăstrău.
— „Boje țaria hrani", pînă ce l-o lua dracul și pe el.
Tonul cu care pronunțase fraza asta ca o sentință de Curte de casație, îmi dădu curajul să-l întreb din nou.
— De ce nu vor rușii să se bată și ei pentru noi?
— Fiindcă nu e încă timpul.
— Cînd o să fie, atunci? După ce or cădea Bucureștii?...
— După... Cînd or ajunge pe Milcov...
Și eu care parcă tot mai speram că Bucureștii n-au să cadă niciodată!...
Răspunsul rusului îmi încordase mușchii, ca o injecție de stricnină. De unde știa el că pînă la Milcov armata țarului Nicolae n-are să lupte deloc?... Și de ce tocmai pe Milcov și nu pe Ialomița sau pe Buzău?...
— De unde știți lucrul ăsta?
— Din hartă... Acolo o să fie hotarul celor două țări.
Simțeam că-mi plesnesc tîmplele de ciudă. Lașitatea mea îmbrăcase armura medievală a unui strămoș necunoscut și problematic pe care Mircea cel Bătrîn îl avusese alături de el, și la Nicopole și la Rovine. În carapacele ei de oțel însă, în clipa aceea, nu mai sălășluia decît sufletul unui manechin mîncat de molii într-un muzeu militar.
Nu știu dacă înțelegeam bine, tot ce trebuia să înțeleg. Vechiul hotar dintre cele două țări surori dispăruse de mai bine de o jumătate de veac. Cine-ar fi încercat, dar, să ne despartă din nou, cînd noi porniserăm să ne unim și cu ceilalți?... Care erau cele două țări pe care Milcovul avea să le despartă iar?...
Surîsul diabolic al lui Nicolae Damianovici, parcă îmi silabisea pe alfabetul zilei de mîine: Ru-si-a și A-us-tro-Un-ga-ri-a...

Băusem poate prea mult. Nu mai auzeam bine şi-n jurul meu nu mai vedeam decît o apă mare, o băltoacă imensă, cu nuferi, cu orăcăit de broaşte, cu zbor de libelule şi cu soarele prăbuşit ca un bivol în fundul ei...

În timpul ăsta, rusul continua să bea şi să propovăduiască iubirea pentru aproapele:

— Hai să nu mai vorbim de lucrurile astea, Mircea Fedorovici. Noi nu pricepem politica de la Petrograd. Politica Rusiei n-o cunoaşte nici Nicolae Alexandrovici... Rusia e mare, dar n-are încă oameni destui. Şi mîine o să aibă şi mai puţini... Atît cît îi trebuie unui mort să fie dus la groapă...,

Şi rusul se ridică de pe scaun, se închină şi apoi, întinzînd braţele ca şi cum ar fi binecuvîntat Cina cea de taină, continuă

— Mircea Fedorovici, fratele meu întru Cristos şi aproapele meu întru Apollo, să ne iubim fără gînduri ascunse şi fără priviri piezişe... Să ne iubim, ca să putem muri liniştiţi şi asiguraţi că cel care va rămîne în urmă, va duce la groapă, cu toată cinstea cuvenită, pe cel care va pleca înainte...

Domnul Aivazian tăcea ca un motan de porţelan. Îşi plimba numai ochii de la unul la altul şi răsufla greu ca o geamandură pe vreme de ceaţă.

Două vapoare căutau intrarea portului, unde fiecare avea să-şi descarce cuprinsul pîntecelor de fontă neagră. Dar ce-aducea unul şi ce-aducea altul?... N-avea nici o importanţă... De cînd se începuse războiul, grîul şi dinamita erau păstrate la un loc, în aceleaşi hambare... Care din ele, însă, avea să schimbe primul salut cu semaforul portului?...

— Nicolae Damianovici, îi răspunsei eu, fraţii buni nu se iubesc numai la băutură. Sîngele Domnului înfrăţeşte pînă şi pe străinii care nu s-au cunoscut încă. Adevărata iubire însă trebuie să pornească de la cei mari către cei mici, fiindcă pericolul, totdeauna, de la cei mari vine, şi apropierea celor mici de cei mari trebuie să se facă fără teamă, ca să poată fi iubire adevărată...

— Toţi sîntem deopotrivă, Mircea Fedorovici... Toţi sîntem mari, toţi sîntem trup din trupul primului om şi suflet din sufletul Domnului Sabaoth...

— Ce faceţi, atunci, voi ruşii, pentru români?

— Îi facem la fel cu noi!... Îi facem unul şi acelaşi popor, de la Marea Albă pînă la Marea Roşie!... Lasă politica deoparte, Mircea Fedorovici, că nici Domnul nostru Iisus Cristos, n-a propăvăduit numai pentru evrei... Războiul ăsta,

ascultă-mă pe mine, o să ne strîngă pe toţi laolaltă şi o să ne înfrăţească pe pămînt la fel ca şi sub pămînt...

— Şi cine o să ne adune iar la un loc?

— Tot ăla care ne-a şi despărţit...

— Dumnezeu?

— Păcatul.

— Şarpele?...

— Femeia.

— Vrei să zici, dragostea?

— Frumosul, adevărul, lumina, viaţa!...

Şi Nicolae Damianovici îşi umplu din nou paharul, îi azvîrli apoi vinul pe perete şi, răstignindu-se pe speteaza scaunului, începu să cînte. Nu înţelegeam cuvintele, dar trebuie să fi fost un cîntec de despărţire, un cîntec de renunţare, un cîntec de sinucidere.

Cînd sfîrşi, ne privi pe amîndoi cu nişte ochi de antilopă rănită, îşi desfăcu braţele colac pe marginea mesei, îşi propti fruntea pe ele şi începu să plîngă...

Domnul Aivazian îmi făcu semn să nu-l deranjez.

Tăceam amîndoi. El continua să plîngă. Şi plînsul lui Nicolaşa mărea parcă tăcerea din odaie, în timp ce orologiul de la seminar se săruta sonor de douăsprezece ori cu miezul nopţii.

Din fiecare capăt al mesei, eu şi domnul Aivazian păream îngerii Domnului care veghează deşteptarea celui ce fusese îngropat în vinerea sfîntă.

O bătaie repede în uşă, ne trezi pe cîteşitrei.

Era învierea, poate.

O fată tînără de la „Crucea roşie" se opri în prag, măsurînd, cu ochii severi, odaia cu resturi de mîncare pe scînduri şi pete de vin roşu pe pereţi.

Nicolaşa sări de pe scaun cu repeziciunea unei aruncături de praştie.

— Tatiuşca!... Tatiuşca!...

Şi după ce mai adăugă şi alte cuvinte în limba rusească, aşteptă răspunsul. Dar femeia care intrase în odaia noastră odată cu miezul nopţii, continua să tacă. Degetele lui se agitară atunci spre tavan ca lăncile soldaţilor lui Makduf, plesniră apoi ca un sfîrc de bici pentru patru cai înaintaşi şi se lăsară pe umărul meu drept, cu repeziciunea unui erete în mijlocul unui stol de vrăbii. Prezentarea se făcu în limba franceză:

— Fratele meu, Mircea Fedorovici, scriitor român... Domnișoara Tatiana Grigorievna, studentă la medicină...

Înaintai doi pași; dar numai doi nu fură de-ajuns. Tatiana continua să stea nemișcată în pragul ușii. Mă apropiai de ea și îi sărutai mîna. Mîna ei era albă și rece ca o porție de înghețată de lămîie. Apoi, cu aceeași înflăcărare spontană cu care fusesem prezentat, mă adresai studentei în medicină, arătînd pe Nicolașa.

— Dacă fratele meu Nicolae Damianovici v-a supărat cu ceva astă-seară, eu sînt vinovatul, domnișoară, vă cer iertare...

Tatiana continua să privească cu dezgust interiorul odăii.

Dezgustul ei însă, cădea parcă asupra noastră numai. Și cădea greoi și indiferent, ca un capac de coșciug pe trei stîrvuri omenești deodată. După cîteva clipe de atitudine minenerală, Tatiana vorbi:

— Nicolae Damianovici, ai să mori de paralizie... Apoi, adresîndu-se mie: Regret că te-am cunoscut chiar astă-seară, Mircea Fedorovici. Dar dacă vrei să-i fii cu adevărat frate lui Nicolașa, trebuie să-mi fii mai întîi prieten mie. Și mie nu-mi plac oamenii care se îmbată... Să ții minte lucrul acesta...

Pentru domnul Aivazian nu avu nici un cuvînt, nici de bine, nici de rău. Pesemne că-l cunoștea mai dinainte sau ghicise că nu are nici un interes să-l cunoască.

Nicolae Damianovici și Tatiana Grigorievna plecară, schimbînd cu noi simple saluturi convenționale, cu niște trecători pe trotuare deosebite.

După care rămăsei singur cu proprietarul, îl întrebai:

— Cine mai e și trăznita asta?

Domnul Aivazian dădu din umeri.

— Crezi, oare, c-ai să găsești un rus în toate mințile?...

— Dar și rusoaicele sînt așa?

— Ba bine că nu!... La ruși, bărbații și femeile, totuna sînt.

— Tatiana e amanta lui Nicolașa?

— Dracu știe, că la ei nu e ca la noi... Ei trăiesc amestecați ca orătăniile în ogradă. Oameni nebuni, cucoane ...N-auziși ce spuse Nicolașa, că pînă la Milcov n-au de gînd să se bată!... Cînd le intră lor o idee în cap, nu le-o mai poți scoate nici cu toporul. Curat, candidați la paralizie... Bine parcă-i spuse dama de la „Crucea roșie."

Aprecierile proprietarului meu din noaptea asta, nu se mai potriveau cu cele din ziua debarcării mele la Iași. Se schimbaseră rușii sau se înșelase domnul Aivazian?...

Vina era a mea, care înțelesesem greșit. Acum, însă, cînd îl aud pe domnul Aivazian perorînd, îmi dau seama și eu, pentru ce Nicolașa era un băiat „pe cinste".

— Eu înțeleg să stau de vorbă cu rușii, cînd e rost de cîștigat ceva parale!... Dar așa, pe degeaba... Mîncarea și vinul costă bani, nu glumă... Eu credeam că o s-aducem vorba de niște medicamente, că rușii ăștia au de toate la spitalul lor... Mă luarăți însă repede cu războiul, cu hotarele, cu Marea Roșie, cu tot felul de bazaconii... Parcă vorbeați chinezește... Nu pricepeam nimic. Aoleo! D'ăștia mi-ești dumneata?... Așa sînteți toți bucureștenii?... Ia te uită, nene, pe cine băgai eu în casă!...

VI

BUCUREȘTII, PICTURĂ CUBISTĂ

Grupul de armată al mareșalului Mackensen. *„Mari succese au încununat ieri oboselile și luptele în care trupele armatei a IX-a și armatei de Dunăre, conduse în mod excelent sub comanda mareșalului Mackensen, au aruncat la pămînt, cu lovituri repezi, pe adversarul român și întăririle rusești aduse în grabă. Comandanții și trupa și-au primit răsplata victoriei. Bucureștii, capitala ultimei victime a Antantei, Ploieștii, Cîmpina și Sinaia sînt în stăpînirea noastră. Inamicul bătut se retrage pe tot frontul spre est. Curajul și voința dîrză de a învinge au permis trupelor care înaintau furtunos să corespundă sforțărilor noi care li se cereau. Pe lîngă forțele principale germane, bravele trupe austro-ungare, bulgare și otomane s-au purtat strălucit...*

....

....

....

Nu pot sfîrși textul comunicatului german.

Comunicatul român, continuă să prezinte situația frontului, neschimbată.

S-a sfîrșit...

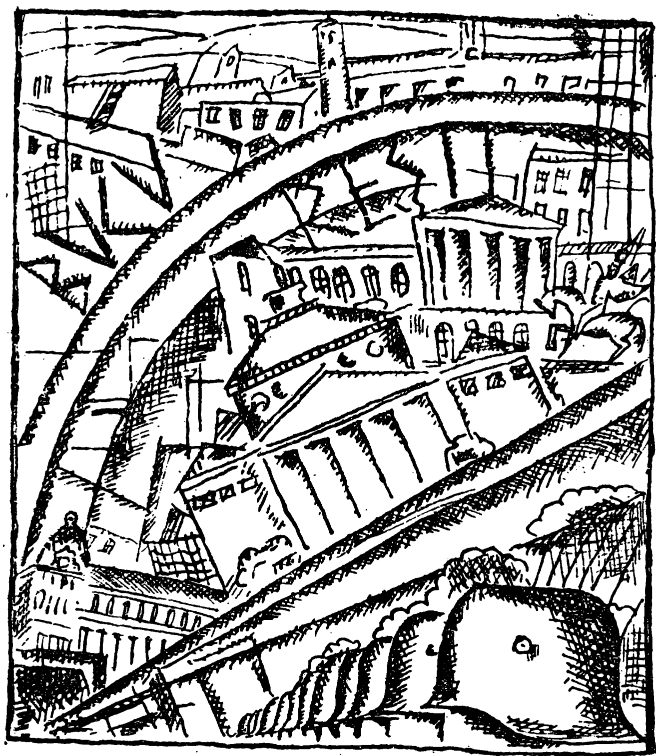
Firul de mătase albastră, de care se mai ținea legată prelungirea deznodămîntului fatal, s-a rupt.

Îmi simt ochii umezi.

În sufletul meu, Bucureștii s-au prăbușit cu zgomotul surd și elocvența plastică a unui amestec de culori, linii, planuri și intenții dintr-o pictură cubistă.

Încerc să-l reconstitui, măcar în amintire, și nu mai pot.

Din orașul meu natal n-a mai rămas decît:

VII

IAŞII, CAPITALA ROMÂNIEI

Căderea Bucureştilor nu impresionase pe nimeni peste măsura tensiunii lui sufleteşti. Ea fusese aşteptată cu enervarea firească a părintelui prevenit că o să-i rămînă copilul repetent. Dar, atîta tot... A repeta o clasă nu înseamnă numaidecît a te sinucide. Ba, de cele mai, multe ori, un an pierdut în şcoală, înseamnă un an mai mult cîştigat în viaţă.

Căderea Turtucaiei, bunăoară, fusese cu adevărat o surpriză nebănuită. Dezolarea opiniei publice împrumutase pe alocuri aspecte şi accente de tragedie antică. Dar cum *il n'y a que le premier pas qui coute,* amorul nostru propriu se şlefuise cu timpul în aşa fel, că mărinimia neputinţei noastre de rezistenţă acordase aproape în mod gratuit duşmanului mai bine de jumătate din pămîntul patriei. Eroismul celor de pe front devenise chiar o problemă de inconştienţă mecanică...

Trenul însă pornise din gară şi nu mai avea cine să-l oprească.

Mecanicul şi fochiştii săriseră de pe locomotivă, în plină viteză. Unii din ei, e drept că-şi frînseseră gîtul. Dar aceştia erau numai cîţiva. Pasagerii însă, care aveau să se prăpădească poate pînă la cel din urmă, se găseau închişi ermetic în vagoane şi numărul lor era de mii, de sute de mii, de milioane, poate...

Aşa e cînd pleci la drum. Călătoriile, e drept, că-ţi completează cunoştinţele. De cele mai multe ori însă, îţi descompletează bagajele şi chiar trupul!...

Capitala ţării era acum la Iaşi.

Bahluiul se umfla în... ape, de bucurie că Dîmboviţa, „apă dulce", şi-a pierdut preşedenţia consiliului de adminis-

trație al Societății de H_2O națională. Ce apă parvenită și Dîmbovița asta!... Întîmplătoarea ei rudenie prin alianță cu capitala îi asigurase în geografia țării o situație superioară tuturor celorlalte ape curgătoare din România. Siretul, Prutul, Argeșul, Oltul și chiar Dunărea, trebuiau să i se ploconească pînă la pămînt și să-i recunoască celebritatea din Enciclopedia Larousse. De data asta însă, importanța Dîmboviței fusese redusă la aprecierea justă a dușmanului, care o judecase probabil după insuficiența debitului de apă și dezgustătorul ei hal de murdărie.

Iașii se răzbunau de vitregia vremurilor și evenimentelor istorice care îi răpiseră hlamida și coroana domnească, dăruite de Vodă-Lăpușneanu. E drept că bisericile Trei Ierarhi și Sfîntul Nicolae, cu zidurile lor încondeiate ca o colivă, nu-și puteau ascunde păcatul de a fi cunoscut și ele pe Lecomte du Noüy. În schimb, biserica Sfîntul Sava părea că propovăduiește în deșert: „Lăsați arhitecții români să vină la mine", iar turnul Goliei mustra cu blîndețe pe bucureștenii rătăciți prin curtea bisericii: „Unde vă este turnul Colței, risipitorilor de neprețuite moșteniri strămoșești?"...

Guvernul, parlamentul, ministerele, biroul cenzurii, legațiile străine, cafeneaua „Capșa", bodega „Mircea" și Calea Victoriei, de la „Hotel Bulevard" pînă la Ateneu, s-au instalat la Iași. În București n-au mai rămas, probabil, decît provincialii surprinși de evenimente.

Cînd te muți dintr-un apartament în altul, iei cu tine și mobilele, și telefonul, și lămpile electrice, dacă le-ai instalat tu. Nimic mai natural, dar, ca Bucureștii să se mute la Iași cu tot ce-i aparținea. Noul apartament era mai strîmt, dar mai sigur. Era plin de igrasie și de ploșnițe, dar nu avea nici un fel de „Herr" doctor de la Heidelberg și nici un strateg bulgar. Fiecare se aranja după putință sau, mai bine zis, după noroc. Intervenția autorităților nu putea mări cu nimic bunăvoința localnicilor. Saloanele, birourile și sufrageriile fuseseră desființate. Toate încăperile unui apartament trebuiau de acum înainte să servească numai de odăi de dormit. Iașii fusese transformat într-un vast dormitor de seminar, fiindcă dintre toți bursierii statului, seminariștii singuri obișnuiesc să se închine seara la culcare și dimineața la sculat. Seminariștii Iașilor erau bucureștenii, care, nepuțîndu-se dezmetici încă de emoția primelor zile, continuau să invoce pe Dumnezeu și pe Maica Domnului, la fiecare pas,

măsurat în ritmul unei procesiuni religioase, de-a lungul străzilor supraîncărcate de atîtea ornamente inutile. Era ca și cum s-ar fi căutat mijlocul să transporți cu o singură roabă, dintr-o singură dată, o întreagă claie de fîn.

Alimentele începuseră să se împuțineze. Aprovizionarea devenea tot mai anevoioasă. Speculatorii își frecau mîinile de bucurie și domnul Aivazian pleda pentru valorificarea momentului oportun.

— Acu-i acu'!... îmi explica dînsul cu voluptatea pisicii care a descoperit ascunzătoarea șoarecelui flămînd. Cine nu știe să profite la timp, s-a curățat. Așa ocazie, mai rar... Dumneata știi cum a făcut milioanele Rothschild?

Eu îl ascultam fără să-l pot pricepe. Lașitatea mea se generalizase pînă și asupra perspectivelor îmbunătățirii sigure a stării mele materiale. Deși banale și lipsite de orice spirit inventiv, planurile domnului Aivazian erau totuși grandioase. Cîteva zile oscilase între o „Casă de schimb" și un restaurant popular. La început, aureola zarafului întunecase tichia albă a birtașului. Într-o seară, însă, mă anunță triumfător:

— Știi, că m-am hotărît... Tot mai bine e un restaurant. Am și aranjat. O să fie o bodegă de lux, dar cu prețuri rezonabile, numai pentru persoane de seamă... așa, intelectuali ca dumneata... Vin și secărică o să fie din belșug. D-astea nu duc grijă. În privința mîncării, însă, clienții o să se cam mulțumească cu ce s-o găsi... O să am iahnie de cartofi, de fasole, de linte și tot felul de zarzavaturi... M-am aprovizionat pentru toată iarna. Din cînd în cînd, o să fie și carne... fripturi reci mai ales... Astea au mare căutare la băutură. Pentru cunoscuți însă, ca dumneata, ca altul, o să se găsească din cînd în cînd și cîte o pasăre, iepure, pește de la Galați... Am eu grijă de oamenii mei!... N-o să duceți nici o lipsă... O să vedeți... O să coc dovleac în fiecare zi... Asta e bun pentru stomac, Apoi, joia și duminica o să fac iaurt... și dacă văd că are căutare, introduc și orezul cu lapte... Ce zici?... Așa e că am nimerit-o?...

— Excelentă afacere!...

— Duminică îi facem inaugurarea.

— Și unde ai găsit localul?

— În strada Brătianu... Era dugheana unui ramagiu, unul d'ăia care încadrează fotografii... Cine dracul o să-i mai cumpere lui fleacuri de astea, pe vreme de război!... I-am dat trei mii de lei și l-am scos din prăvălie și din odaia din

fund. Bucătărie am găsit în curte. Mă mai costă și aia cinci mii de lei pe an. Am luat-o însă cu pivnița de lemne a proprietarului. Mucegăia degeaba. Ținea pirostriile și cazanul de rufe în ea. Lemnele o să și le pună în curte sau pe sală, că are loc destul... Slavă Domnului!... E casă veche, spațioasă, zidită din belșug, nu glumă...

— Bravo, nene Aivaziane... să fie într-un ceas bun!...

— Să dea Dumnezeu!... Dar, vorba e... Vreau să-i pun și o firmă... Știi, așa ca pentru bucureșteni... pentru lume subțire... Ce zici dumneata?... La „Mielul alb" sau la „Mielul de aur"?

Strîmbai din nas.

— „Mielul alb" prea e banal... Și, la urma urmelor, de ce să-ți minți clienții?... Parcă ai să poți să le dai vreodată miel?...

Domnul Aivazian căzu pe gînduri.

— De!... Asta cam așa e...

— Parcă „Mielul de aur" ar fi mai potrivit... Dacă n-o fi mielul tocmai miel, dar ceva aur poate să iasă din afacerea asta!...

— Ai dreptate... „Mielul de aur" e mai nimerit...

— Dar dacă vrei ceva cu adevărat simbolic, ceva, cum zici dumneata, pentru lumea subțire, eu ți-aș propune să-i zici: la „Cocostîrcul de aur"... Știi că rîndunelele, berzele și cocostîrcii sînt simbolul căldurii, luminii, tinereții, fericirii... tot ce vrei... adică simbolul unor vremi mai bune...

Domnul Aivazian mă fură șiret pe sub gene, de teamă să nu-mi bat joc de el.

— Crezi c-ar merge la „Rîndunica de aur"?

— N-ar fi rău... Dar rîndunica prea e mică. Cît aur poate să intre într-o rîndunică?... Nimica tot... Pe cîtă vreme, cocostîrcul... e altceva... Ia gîndește-te dumneata... Un cocostîrc de aur, înseamnă cîteva milioane!...

— Bun. Să fie atunci cum zici dumneata. Îi pun firma la „Cocostîrcul de aur".

— Și Dumnezeu, nene Aivaziene, fii sigur că o să-ți poarte de grijă, ca și cocostîrcilor pe care îi gonește toamna și-i aduce înapoi primăvara...

Iată-mă și nașul bodegii domnului Aivazian. Situația mea la Iași este de-acum consolidată. Mi-am asigurat casa, masa și concursul nelimitat al unui viitor erou al zilei.

Paralel cu marele război european, domnul Aivazian este hotărît să intre și el în război cu înfometații de la Iași. Aviz clienților de mîine ai bodegii la „Cocostîrcul de aur".

*

În stradă, primul cunoscut de care dau cu ochii e Nicolașa. Nu l-am mai văzut de cîteva zile. Pare a-și fi uitat toate jurămintele de dragoste din noaptea cînd ne-a găsit Tatiana, beți morți.

Îmbrăcat în manta, pare și mai înalt. Vine spre mine încruntat. Parcă e un semnalizator de gară, uitat noaptea neaprins. Calcă greoi și își mișcă mîinile ca două pendule de perete.

— *Zdravstvuite*, Mircea Fedorovici... Pe tine te căutam...

— Și eu vreau să te văd, Nicolae Damianovici. Mi-era dor de tine, ca de cei lăsați la București... N-ai idee ce amărît sînt, Nicolașa dragă!...

— Și eu sînt amărît, dar mie nu mi-e dor de nimeni.

— De cînd au căzut Bucureștii, nu știu cum... dar parcă mi s-a rupt ceva din inimă...

— Și mie mi s-a rupt ceva din inimă, dar nu de cînd au căzut Bucureștii.

— Ce vrei să spui, Nicolae Damianovici?

— Că ești un dobitoc!...

Violența tonului și greutatea epitetului mă puseră pe gînduri. Bănuii la început o intrigă a domnului Aivazian. Proprietarul meu era capabil să ne joace pe amîndoi, numai să-și poată face afacerile lui.

— De ce sînt dobitoc, dragă Nicolașa?... Fiindcă sînt trist ca boul cînd îl duci la abator?...

— Ești dobitoc fiindcă nu trebuie să fii trist.

— Ar însemna să nu fiu român adevărat!... Ne-am pierdut și capitala și jumătate din țară.

Rusul azvîrli în mine cu ochii lui mari și rotunzi ca două dubloane de aur. Mă apucă apoi de bărbie, mă zgîlțîi puternic, de-mi strivi limba între dinți și frîngîndu-mi grumazul gîtului, ca să mă poată privi în ochi drept, îmi spuse:

— Uită-te bine în ochii mei, Mircea Fedorovici... Așa... Uită-te bine și ascultă ce-am să-ți spun. Tu ești trist că ai pierdut Bucureștii, eu sînt trist că am pierdut o femeie... Ce? Bucureștii erau ai tăi?... Ce-ți pasă ție de București?... Ce o să-mi pese mie dacă s-o duce dracului Kievul, și Moscova, și Petrogradul?... Ducă-se... Mai sînt orașe în Rusia...

și dacă s-or sfîrși cele din Rusia, pînă la Vladivostok, găsești destule altele, cîte vrei... Dar femeia pe care am pierdut-o, era... Nu, nu... Mircea Fedorovici... iartă-mă... Era să-ți spun o minciună... Dar eu nu mint niciodată... să știi... nici cînd sînt beat... Ți-o jur... Nu era a mea, dar speram că odată are să fie... De astăzi înainte însă, s-a sfîrșit... Am pierdut-o pe Tatiana pentru totdeauna!...

Spovedania lui Nicolașa mă schimbase, ca pe nevasta lui Loth, într-o stană de sare. Îmi plecai capul spre umăr și abia putui îngîna.

— Ai dreptate, Nicolae Damianovici... o femeie iubită face mai mult ca toate orașele din lume!... Acum înțeleg și eu de ce ești trist...

— Tu însă n-ai de ce să fii trist... dă-l dracului de București, că ăla nu era oraș... Fii cel puțin tu vesel, Mircea Fedorovici... Auzi tu ce-ți spun eu?... Fii vesel, Mircea Fedorovici... Fii vesel că Tatiana te iubește pe tine!...

Sfîrșitul frazei mă asasinase ca o pastilă de acid prusic. Gura mi se încleștase pe prima vocală a alfabetului și brațele mi se răcise, ca și cum le-aș fi vîrît în apele Bahluiului în ziua Bobotezei.

Abia tîrziu putui să-l întreb cu vocea umedă, ca și colțul pleoapelor ce mi se topeau parcă de-a lungul obrajilor:

— De unde știi lucrul ăsta, Nicolae Damianovici?

— Mi-a spus-o chiar ea, și Tatiana nu minte. Mi-a spus-o ca s-o știu și eu... Noi așa facem, cînd avem ceva de spus... Nu ne ascundem nimic. Sîntem ca frații buni, adevărați...

— Dar eu nu știu nimic... Ți-o jur!...

— Știu că nu știi încă... D-aia ți-am și spus-o... S-o știi de la mine, nu de la ea... O femeie nu trebuie să se înjosească niciodată pînă acolo.

— Dar, Nicolae Damianovici, eu nu vreau să-ți fac nici un rău... Eu nu vreau să te fac să suferi. Nu vreau să-i fiu Tatianei decît prieten... sau, mai bine, nici nu vreau s-o mai văd... Îți jur că de azi înainte...

— Să nu juri, fiindcă n-ai să-ți poți ține jurămîntul. Și e păcat. E păcat să nu juri adevărat... Ascultă, Mircea Fedorovici... Vei face așa cum îți spun eu, fiindcă numai așa Tatiana o să fie fericită... Și, pentru fericirea Tatianei, eu mă sacrific oricînd... Ai să-i spui Tatianei c-o iubești... Și-ai s-o iubești... Dar să o iubești cu adevărat... Auzi tu, Mircea Fedorovici?... Ai s-o iubești cu adevărat și n-ai s-o faci să sufere niciodată, fiindcă, altfel...

Şi pumnul lui Nicolae Damianovici se ridică în aer ca un ciocan de uzină, gata să cadă pe fierul înroşit în foc de pe nicovală...

— Capul tău, Mircea Fedorovici, n-o să reziste nici măcar cît Bucureştii... Şi-acum, să vorbim de alte lucruri...

*

Iată ce înseamnă a fi erou!... O scrisoare cu adresa greşită, o pălărie schimbată fără voie, o confuzie de persoane sau un glonţ scăpat dintr-un revolver pe care îl credeai gol, te pot pune alături de Valter Mărăcineanu, la Griviţa sau de Napoleon Bonaparte, la Arcole. Docil şi lipsit de orice iniţiativă, eroismul se ţine după tine ca umbra după un cîine cu ciolanul în gură. Meşteşugul cel mare e numai să ştii cum şi cînd trebuie să pui stăpînire pe el. Fereşte-te de umbra de pe luciul apei, fiindcă apele pot fi adînci şi în cazul acesta eroismul devine inutil. Opreşte-te însă în faţa umbrei de pe un soclu de marmură sau chiar de granit ordinar. Pietrele acceptă şi conservă tot felul de zgîrieturi, chiar dacă nu sînt tocmai inscripţii comemorative. Cu alte cuvinte, nu face ca Valter Mărăcineanu şi încearcă să faci ca Napoleon Bonaparte. De pe urma celui dintîi, rămîne numele unui scuar în faţa Ministerului de Război din Bucureşti, de pe urma celui de-al doilea, o coloană de bronz în Place Vendôme din Paris.

Mi-e teamă însă că balastul laşităţii mele cotidiene o să mă împiedice să m-agăţ de nacela balonului care m-ar putea ridica pînă în al şaptelea cer. În materie de dragoste, nu m-am ridicat niciodată aşa de sus. Peste înălţimea unui pat, a unei sofale turceşti, sau chiar a unui fotoliu englezesc n-am trecut niciodată. Am renunţat la recordul înălţimii, în favoarea eroilor care, în caz de accident, au cel puţin scuza că se pot prăbuşi cu cinste. Şi afară de asta, nu înţeleg dragostea cu epitropie. Pumnul lui Nicolaşa nu este un lucru de neglijat. Misticismul sufletului slav ia cîteodată forme de corpuri contondente. Îl voi evita dar, pe cît îmi va sta cu putinţă. Atitudinea discretă formează primul capitol din catehismul laşităţii. Dacă Tatiana m-a făcut cu adevărat stăpînul inimii sale, voi lăsa-o să mă iubească „în pace şi onor", aşa cum pretinde suveranitatea unui rege. Dar atîta tot. N-am să-i spun niciodată că o iubesc, şi dacă, întîmplător, va căuta să-mi dea de înţeles, ea, lucrul acesta, voi căuta

să mă spăl pe mîini ca Pilat din Pont. E singurul act de eroism cu care îmi pot răscumpăra lașitatea de a nu putea iubi o femeie decît în termenele prescrise de legea chiriilor...

*

Un automobil se oprește lîngă mine. Toto îmi face semn să mă urc lîngă el. Mă despart de Nicolașa, după ce-l prezint șefului de cabinet cu indicația specială: „un mare prieten al românilor". Lui Toto însă, prietenia rușilor de la Iași îi era indiferentă. Ar fi preferat poate și el, ca și mine, prietenia rușilor de pe front...

Atitudinea aliaților noștri de la nord îl exaspera mai rău ca perspectiva unei noi remanieri a guvernului. Prima se făcuse, din fericire, fără prea multe emoții. Ministerul de interne se schimbase. Toto însă rămăsese. Războiul putea, dar, să continuie. Probabil că printre ofițerii de rezervă de pe front, foarte mulți erau gata să facă, nu importă ce sacrificiu, pentru a-și putea îmbrăca din nou hainele civile. Lașitatea lor însă, nu era mărturisită și, în afară de sfîntul Augustin, nimeni nu i-ar fi putut pedepsi. Superb era însă eroismul șefilor de cabinet, care îmbrăcaseră uniforma ofițerilor de rezervă chiar din prima zi a mobilizării. Prietenul meu Toto fusese chiar înaintat la gradul de căpitan. Nu-i mai lipsea decît o decorație cu spade pentru fapte vitejești și o misiune oficială la Londra sau Paris.

Jenat probabil și el de anemia ierarhică a celor trei trese de aur, Toto mă întrerupse brusc, tocmai cînd felicitările mele păreau mai sincere.

— Ai văzut cum a fugit?... Asta e cea mai mare porcărie pe care am văzut-o.

Credeam că vorbește de nevasta colonelului care nu-i acordase nici măcar grația să-l aștepte la Iași. Încercai dar să-l mîngîi:

— Ei, și?... Să-i fie de bine!... Doar n-ai vrea să te sinucizi pentru o femeie?...

Toto holbă ochii la mine.

— Care femeie?

— Cum care femeie? Jenny!... Nu vorbești de Jenny?... Știam mai dinainte, dar nu vream să-ți spun, ca să nu-ți faci sînge rău... A plecat la Huși.

— Jenny e la Huși?

— Sigur. Cum?... Tu nu știai încă unde e?...

— Eu am fost chiar aseară la ea!...

De data asta, era rîndul meu să holbez ochii la el.

— Nu vorbeai de Jenny?

— Nu.

— De cine atunci?

— De Blebea!...

— Dar Blebea trebuie să fi plecat la Botoșani, la școala militară. Iar îți faci spaimă degeaba, ca la București, cînd credeai că s-a strecurat printre rîndurile dușmane...

— Ba e chiar la București. S-a întors de la Iași în ajunul intrării nemților și a rămas acolo. De data asta, nu mă mai înșel. Era omul lui Von den Busche și acum o să fie directorul ziarului oficios al comandaturii lui Mackensen.

Nu știam ce să-i răspund. Graba cu care amestecasem numele celor două persoane, deopotrivă de periculoase relațiilor mele personale cu Toto, mă pusese într-o vădită inferioritate. Tăceam din gură, exersîndu-mi elocvența numai cu limbajul sprîncenelor și umerilor.

Bănuitor însă, Toto reluă discuția:

— Dar cu Jenny ce este? Cînd a fost la Huși? Știi ceva precis?

Căzusem singur în capcană. Prietenul meu avea toate calitățile de pe lume, afară de una singură: era mai prost ca mine. Răspunsei dar, aproape fără să mă gîndesc:

— Știu ce mi-a spus ea. Dacă avea de gînd să stea la Iași, de ce m-a mințit că pleacă la Huși?

Toto se jena parcă să-mi răspundă imediat. Dar odată și odată tot trebuia să aranjeze cu mine și afacerea asta. Făcu, deci, o supremă sforțare și cu vocea lui confuză de cobză, începu să mă mustre:

— Fiindcă a vrut să scape de tine. Prea o plictiseai cu curtea... Să-ți fie rușine. Ce?... Credeai că n-o să-mi spuie?...

Pericolul trecuse. Toto Radian trebuia să-mi rămînă același prieten bun de mai nainte. Pentru aceasta însă, era nevoie să încep eu ofensiva și încă repede de tot.

— Ești un caraghios, dacă îți închipui că era lucru serios... Ce? Altă treabă n-am acum decît să mă leg de amanta ta?... Jenny însă este o femeie imposibilă... Să știi. E plină de fumuri. Dacă nu-i faci curte, se supără că nu-i dai atenție și te face rău crescut... Dacă îi faci, se supără că n-o respecți și te face obraznic. Nu-i poți fi pe plac niciodată... Pesemne că de cînd te iubește pe tine, s-a zăpăcit așa!...

Toto surîde șiret... Amanții și struții înghit tot felul de lucruri imposibile. Eu, însă, continui ofensiva printr-o mișcare de învăluire:

— Și dacă e vorba de supărare, mi se pare că eu am dreptul să mă supăr, nu ea... Iată pentru ce a făcut Dumnezeu femeia... Să bage dihonie între prieteni.

Toto caută să mă liniștească. A fost o simplă glumă. Jenny nu s-a plîns de purtarea mea. A încercat să-l facă însă gelos. Dar nu s-a prins... Toto cunoaște sufletul femeilor, cum își cunoaște Frantz Ioszef popoarele monarhiei!... Pronostichează imediat unde e dragoste adevărată și unde nu e decît interes. Dar în dragoste așa este — cei care se iubesc, caută să se singularizeze chiar cu riscul sacrificării vechilor prietenii. Și Jenny, care știe să facă deosebirea între bărbați, după rezultatele obținute în propriul ei laborator, tratează anemia cerebrală cu stricnină și hipertrofia nervoasă cu bromură...

Cînd voi vedea-o, am s-o felicit. Era cea mai potrivită alegere ce-ar fi putut-o face. Recunosc că Toto îmi este superior din toate punctele de vedere. Nu știu dacă războiul a inversat nomenclatura valorilor. Constat însă că șeful de cabinet al ministrului de interne ne bate cu cîte zece lungimi de cal, și pe mine și pe căpitanul de jandarmi, proprietarul chipiului din fereastra odăii doamnei Jenny colonel Vasilescu. Noi sîntem două lașități anonime — unul mobilizat la cenzură și altul detașat pe lîngă lagărul internaților civili de la Huși. Toto, însă, e lașitatea oficială, care veghează la... îndestularea eroilor de pe front!...

De data asta, bunăoară, se duce la gară să se intereseze dacă nu cumva a sosit de la Odesa vagonul special cu smochine, ciocolată, rahat și biscuiți. E darul pe care generalul-șef al aprovizionării rusești l-a făcut aprovizionării românești pentru nevoile frontului nostru. Cozonacii Mariei Antoaneta își pierduseră ultima lor rațiune istorică. Regina Franței formulase un simplu deziderat. Generalul rus îl tradusese în fapt...

Istoria se repetă însă, cu precizia reapariței unei comete, cu sau fără coadă. Astronomii naivi își închipuie că vizitele acestor musafiri cerești se datoresc calculelor lor. E una din puținele mîngîieri ale specialiștilor. Cei care vor avea însă norocul să se înfrupte din ciocolata, rahatul, smochi-

nele și biscuiții mărinimiei rusești, se vor întreba nedumeriți cum au putut ajunge pînă pe front aceste comete alimentare, neprevăzute pînă atunci în calculele privației lor cotidiene. Și poate că cel mai vechi contingent de pe front își va aduce aminte că la el în sat, apariția unei comete însemna sfîrșitul lumii și strîngînd în jurul lui pe cei mai tineri, le va șopti în taină, de frică să nu-l audă don' căpitan:

— Ascultați-mă pe mine, măi fraților, că eu sînt mai bătrîn ca voi... Asta e grijania *itindenței* ca să murim barim împărtășiți!...

VIII

„COCOSTÎRCUL DE AUR" ŞI „PORUMBIŢA DE PORŢELAN"

Bodega domnului Aivazian nu are în aspectul ei nimic din graţia păsării călătoare care i-a dat numele firmei. Din stradă, prin geamul vitrinei pătrate şi al uşii dreptunghiulare, nu se văd decît perdelele galbene-limonii, pe fondul cărora literele albe ale celor două inscripţii „Cocostîrcul de aur" şi „Intrare" par nişte fărîmituri de brînză de oaie, presărate neregulat în două ceaune de mămăligă.

Pasărea călătoare însă, nu există decît în cele şapte vocale şi nouă consoane ale alfabetului. Cocostîrcii, probabil din cauza sezonului înaintat, plecaseră din Iaşi spre Constantinopol şi, în lipsa modelului autentic, zugravul n-avusese după ce să-i facă portretul.

Faţada localului era, dar, severă şi discretă, aşa cum se cuvenea să fie o bodegă născută din nevoile războiului.

Interiorul, însă, dovedea oarecare preocupare de confort din partea patronului, care cumpărase, de ocazie, zece mese şi treizeci şi două de scaune, de forme şi stiluri diferite. Pereţii erau albi şi se terminau în tavan printr-un chenar cu aşa-zise motive româneşti, vopsit, bineînţeles, cu roşu, galben şi albastru. Tariful consumaţiilor, o ordonanţă a prefecturii de poliţie şi două cromolitografii — una cu „Maurul din Veneţia" şi alta cu „Bărbierul din Sevilia" — formau podoabele artistice ale acestui interior de strict interes practic. Ca să facă mai mult efect, domnul Aivazian spînzurase în perete o piele de leopard, pe care pînă atunci o avusese în odaia sa de culcare. Tejgheaua era un fel de pupitru de şcoală, iar în dosul ei, un dulap cu geamuri adăpostea garnitura sticlelor cu băuturi spirtoase. Conţinutul lor însă, nu cores-

pundea etichetelor. El era unul și același, deși domnul Aivazian marcase pe sticle prețuri diferite, precum să se știe că romul e mai ieftin decît coniacul, coniacul mai ieftin decît vișinata și vișinata mai ieftină decît benedictina.

Ziua inaugurării ne adunase ca în corabia lui Noe, toate vietățile pămîntului, care în momentul acela se reduceau la diferite categorii de mobilizați pe loc sau detașați la serviciile de specialitate. Catalogarea lașității după specialitățile vieții era singurul lucru pe care îl imitaserăm cu succes de la nemți. Erau de față reprezentanții autorităților civile și militare, reprezentanții presei, ai „Crucii roșii" și ai cenzurii. Erau de față chiar un căpitan de la comenduire, doi comisari de la prefectura poliției, un ofițer aviator francez, un inginer american de la căile ferate, trei ofițeri ruși și un popă român-ortodox. Domnul Aivazian nu uitase pe nimeni dintre cei care ar fi putut să-i fie vreodată de folos. Mai eram, apoi, eu cu Toto și, bineînțeles, Nicolașa cu Tatiana.

Ne înghesuiam unii într-alții, fără să ne mai cerem „pardon", ne vorbeam, fără să ne cunoaștem și ciocneam paharele, fără nici un entuziasm, fără nici o legătură sufletească, fără nici o speranță de mai bine, ca și cum fantezia mediocră a unui mare agricultor ar fi amestecat în aceeași baniță și grîu, și porumb, și orz, și secară.

Nicolașa bea și servea de interpret. Traducerea fiecărui compliment la adresa patronului era apreciată după felul băuturii care se schimba în pahar. Nicolașa bea de toate și făcea la toți declarații de dragoste și cursuri de umanitarism.

Tatiana ne măsura cu ochii pe fiecare și, în gînd, ne punea parcă note de sîrguință și bună purtare.

De data asta, o pot vedea mai de aproape. O pot judeca la lumina zilei și-i pot aprecia podoabele luminoase cu care ființa ei orbise pe Nicolae Damianovici, care o iubea pînă la sacrificiul de a o respecta toată viața.

Nicolașa avea, poate, dreptate. Tatiana e o porumbiță de porțelan străveziu. Bețivii din bodegă o murdăresc cu ochii și cu gîndurile ascunse. Privirea mea de colecționar, însă, întîrzie pe luciul obrajilor ei de caolin, ca și cum ar vrea să-i descifrez marca fabricii. E un „Sevres", un „Meissen", un „Nymphenburg", un „Alt Wien" sau un „Kutany?"... E o piesă rară, o piesă unică poate, modelată într-un acces de nebunie și arsă într-un cuptor supraîncălzit, care a dat pămîntului strălucirea unui spectru solar, simplificat la roz, albastru și argint. N-aș putea spune pentru ce e frumoasă,

fiindcă pentru religia frumosului nu s-a întocmit încă un catehism. Nu seamănă însă nici cu Jenny, nici cu Lotty și nici chiar cu Viki. Nu seamănă cu nici una din femeile cu care mi-am familiarizat ochii și mi-am domesticit amintirea. E un amestec ciudat din tot ceea ce arta a putut realiza mai sintetic și mai înrudit cu intenția premergătoare creației: o icoană de Panselinos și o infantă de Vélasquez, o stampă japoneză și „Olympia" lui Manet. E parcă duhul sfînt coborît în formă de porumbiță în mijlocul acestei mlaștini omenești, în care orăcăitul batracian din jurul „Cocostîrcului de aur" salută, în același timp, și reînvierea și apropierea morții.

Femeia asta a venit aici pentru mine. Prezența ei îmi sugrumă pînă și inițiativa unui eroism problematic. Lașitatea mea se coboară de data asta pînă sub temelia edificiului meu sentimental. Altădată mi s-ar fi dat cel puțin mîngîierea unui simulacru de luptă. De data asta însă, nu voi putea avea nici măcar curajul unei rezistențe convenționale. Luarea în stăpînire a trofeului profan se va face după protocolul impus de cel mai tare. Și cel mai tare dintre noi doi este ea. Simt că n-aș putea-o violenta nici măcar cu completa mea resemnare. Nicolașa avea dreptate. Tatiana trebuie iubită. Dar pe Tatiana n-o poți iubi decît făcîndu-te tu, mai întîi, iubit de ea. Și Nicolașa n-a mințit. Tatiana mă iubește. Tatiana mă urmărește cu ochii, discret, ca fumul țigării ce mîngîie portretele din perete, în drumul lui spre tavan. Insistența ei mă face să roșesc. Din bucuria clipei, se desprinde, însă, regretul eternității. E ca și cum s-ar împlini ultima dorință a unui condamnat la moarte. Și cel care n-a prețuit pînă acum viața altora, începe să se tocmească cu propria lui viață...

Cu cît mă uit mai mult la Tatiana, cu atît îmi dau seama că pînă azi n-am cunoscut încă femeia. De-acum pot să-mi înstrăinez întreaga mea colecție de bibelouri. Oricît le-am crezut de felurite, toate la un loc nu fac nici cît fotografia unei femei adevărate. Dar Tatiana este, oare, cu adevărat o femeie?...

Pentru ce femeia pe care o iubește Nicolașa, mă iubește pe mine?... Nu cumva Mircea Fedorovici nu-i decît umbra lui Nicolae Damianovici prelungită pe luciul unui lac, de răsăritul lunii pline?... Dacă Nicolașa n-a înțeles gîndul adevărat al Tatianei, cînd i-a spus că mă iubește pe mine?...

Încep să tremur. Îmi simt tîmplele reci și sloiul de gheață începe să coboare din creier prin toate arterele și vinele mele, în a căror plasă de mătase roșie închisesem porumbița de porțelan, ca într-o colivie agățată de vîrful ventricolului stîng.

Pentru prima oară, o femeie îmi dă vertijul prăpastiei sufletești. Începe să-mi fie frică s-o mai privesc. Aș vrea să-mi închid ochii, să nu mai văd nimic. Dar dacă, în timpul ăsta, Tatiana privește pe altul?...

Tatiana, Tatiana!... Simți tu, cum EU am început să te iubesc, nu TU?...

Încerc să mă apropii de ea. Picioarele, însă, îmi sînt mai grele ca roțile unui obuzier, împotmolit în mlaștinile Neajlovului... Dacă Tatiana îmi va întoarce spatele?... Dacă Tatiana nu mă iubește pe mine?... Dacă Nicolașa s-a înșelat?...

Îmi tremută trupul ca o piele tăbăcită de bivol, pe care un toboșar, înnebunit subit, ar bate șarja unei divizii de cavalerie destinată sacrificiului pînă la ultimul cal și călăreț... Ce-mi trebuie, să pornesc și eu în fruntea ei?... Care e băutura cu care își potolesc setea morții imediate, eroii de mîine?

Domnule Aivazian, domnule Aivazian!... Destupă sticla din care n-ai dat nimănui să bea... Umple-mi din ea cel mai mare pahar din bodega dumitale și dă-mi să-l sorb pînă la fund, ca să pot striga imbecililor îmbuibați de alcool și prostituție:

— În lături, lașilor, faceți loc eroului, gata să moară pentru dragostea Tatianei, fiindcă pe Tatiana n-o poate iubi decît un erou... Și dintre voi toți, eu singur pot iubi pe Tatiana... Eu singur iubesc pe Tatiana... iubesc pe Tatiana... iubesc pe Tatiana!...

*

— Nu te-am văzut demult, Tatiana Grigorievna.
— Eu te-am văzut mereu, Mircea Fedorovici.
— Unde?
— Peste tot...

Tăcui o clipă, ca și cum aș fi căutat să ghicesc unde m-ar fi putut vedea Tatiana. Ea zîmbea și mă privea drept în ochi.

— De ce nu m-ai oprit, să-mi vorbești?
— Dar eu ți-am vorbit tot timpul.

De data asta, Tatiana nu mai zîmbea. Își ridicase mîna dreaptă pînă aproape de gură și privea încruntată cornalina inelului din degetul arătător.

— E o glumă ce-mi spui... Nu?

— Eu nu glumesc niciodată... N-am timp de glume...

— Dacă este așa, spune-mi ce ți-am răspuns cînd mi-ai vorbit. Eu nu-mi mai aduc aminte.

— Ai tăcut din gură... N-ai vrut să-mi răspunzi niciodată.

— Poate că mi-ai vorbit rusește.

Tatiana ridică din umeri și o strîmbătură vulgară îi răsuci buzele ca două foi de porumb, fragede...

— Inima nu vorbește decît o singură limbă!...

Încercai să-i apuc mîna. Fiindcă nu i-o puteam mușca de bucurie, vream să i-o sărut măcar. Tatiana se feri însă și-mi zise:

— Hai să plecăm de aici. Bețivii ăștia mă dezgustă.

— Luăm cu noi și pe Nicolașa?...

— A, nu... Eu nu umblu pe stradă cu doi bărbați deodată.

Probabil că plecarea noastră fusese observată și chiar comentată. Dacă Nicolașa n-ar fi fost de față, faptul acesta m-ar fi încîntat. Gîndul, însă, că l-aș fi putut face pe el să sufere, mă întrista și pe mine.

În stradă, mîinile noastre se întîlniră ca doi soboli ce s-ar fi căutat pe sub pămînt. Ce-i puteam spune mai mult decît:

— Te iubesc, Tatiana.

— Exact același lucru vream să ți-l spun eu.

— Te iubesc, Tatiana... M-auzi tu?... Te iubesc!...

— N-aud nimic... Nu vreau s-aud nimic... Nu face zgomot pe stradă, că se uită oamenii la noi.

— Unde vrei să mergem, atunci?

— La tine acasă.

În colțul străzii Brătianu cu strada Muzelor, doamna Jenny colonel Vasilescu se despărțea tocmai de căpitanul de jandarmi. Căutai un pretext să-i atrag atenția. Voiam cu tot dinadinsul să fiu văzut în intimitatea unei femei frumoase. Oprii pe Tatiana și-i spusei:

— Vezi pe doamna de alături? E amanta lui Toto, pe care-l înșală cu căpitanul de care s-a despărțit adineaori.

Tatiana întoarse capul cu dezgust.

— Femeile voastre nu știu să respecte bărbații de la care își împrumută propriul lor prestigiu. Noi, însă, nu ne înșelăm niciodată bărbații cu care trăim. Îi schimbăm cu alții care ne plac mai mult, dar nu-i înjugăm niciodată ca pe boi, cîte doi, la plug...

Morala porumbiței de porțelan ar fi înviorat poate tristețea lui Nicolașa, care continua să bea la „Cocostîrcul de aur" în sănătatea ei și în ciuda problematicului său număr de ordine.

*

De cînd au căzut Bucureștii, mi-am dat seama că șederea mea la Iași depinde de victoria finală. Nu știam care anume din beligeranți va aduce, ca Salomeea, pe tipsia de argint, capul lui Ion Botezătorul. Oricare ar fi fost rezultatul războiului însă, știam că Bucureștii vor rămîne mai departe capitala României de mîine. Pînă atunci dar, Iașii trebuiau să mă adăpostească cu toată cinstea cuvenită unui evacuat oficial. Cu învoirea domnului Aivazian, deci, îmi transformasem odaia după chipul și asemănarea Zeului vagabond care poposise în ea, fără termen și fără obligații legale. Starea de asediu mă punea la adăpostul oricărei neplăceri de ordin material, vizavi de proprietarul meu. Mi-am reconstituit, în parte dar, odaia mea din strada Carol, cu personalitatea rafinamentului primitiv, potrivit vremurilor excepționale prin care trecea toată lumea. Tîrgul Cucului îmi furnizase cîteva lucruri de preț, pe care nu le-aș fi putut găsi nici în Calea Văcărești a Bucureștilor. Înnădisem firul celor aduse cu mine, de firul celor găsite la Iași și făcusem din odaia domnului Aivazian un labirint minuscul, pe pereții căruia ochii unui nou-venit s-ar fi putut pierde ca și Teseu prin coridoarele lui Minos.

Tatiana privește uimită în jurul ei. Lăcomia slavă începe totdeauna cu unul din cele cinci simțuri. Individual, se continuă cu pofta de mîncare, băutură și dragoste, iar colectiv, se încheie cu mirajul stăpînirii Constantinopolului. Lăcomia Tatianei a început cu ochii și are să se sfîrșească probabil cu gura.

— Unde te-ai născut tu, Mircea Fedorovici?

— La București.

— Ce anume rasă românească reprezintă Bucureștii?

— Propriu-zis, nici una... E un amestec savant din sîngele diferiților clienți ai unui laborator de analize medicale. Negustorii sînt ovrei, birjarii sînt muscali, servitorii sînt unguri, croitorii sînt nemți, lăutarii sînt țigani, birtașii sînt francezi și oamenii politici sînt parte greci, parte armeni, parte albanezi. Români adevărați nu sînt, probabil, decît funcționarii inferiori — singurii cărora li se cer actele stării civile, la intrarea lor în slujbă.

Tatiana crede că glumesc. Numără pe degete toate categoriile de bucureșteni și, după ce sfîrșesc, mă întreabă din nou:

— Dar tu nu ești român?

— Ba da... Eu sînt oltean.

— Ce înseamnează asta?

— Un fel de român cu douăzeci și patru de măsele, cu cămașa lungă pînă la glezne, cu cuțit la brîu, cu o garoafă roșie după urechea dreaptă, și cu toți sfinții din calendar pe buze.

— Ce cauți, atunci, la București?

— Fiindcă oltenii cutreieră toată țara. Vînd zarzavaturi și fructe, fură găinile din curțile boierilor, înmulțesc populația cu copiii din flori ai bucătăreselor și învață pe candidații la cetățenia română să cînte *Doina*.

Tatiana și-a aruncat haina de blană pe pat și a rămas în șorțul alb de infirmieră la „Crucea roșie". Aiurelile mele încep s-o intereseze. O consultație medicală se impune. Pentru diagnostic însă, medicul are nevoie să mai cunoască și alte simptome.

— Cum se face, atunci, că te-ai născut la București?

— Fiindcă a fost o naștere incidentală, dacă nu chiar accidentală...

Tatiana s-a lungit pe pat ca un Harun al-Rașid, acordîndu-mi și cinstea sexului și întîietatea cuvîntului de aur al Șeherezadei.

— Povestește-mi viața ta, Mircea Fedorovici... Vreau să știu mai întîi dacă meriți să te iubesc.

Mă apropii de dînsa cu ochii fragmentați în elipsa primei rugăciuni din ierarhia dragostei. Tatiana s-a ghemuit însă lîngă perete și, cu vocea ei severă, mă țintuiește locului:

— Stai pe scaun, dacă nu te mai țin picioarele și povestește-mi, mai întîi, viața ta, Mircea Fedorovici. Altminteri, plec și nu mă mai vezi niciodată.

Mă supun ca un copil sau, mai bine-zis, anticipez supunerea octogenarului căzut în vîrsta copilăriei.

— M-am născut la București, fiindcă preludiul nașterii mele a fost moartea tatei. Sînt un copil postum, Tatiana. Noroc însă că n-am întîrziat decît șapte zile după moartea tatei. Altminteri, nu ți-aș fi putut spune azi, exact, al cui sînt. Aș fi preferat, desigur, să mă nasc și eu, acolo unde îmi este obîrșia strămoșilor. Graba tatei, însă, a făcut să văd lumina zilei în orașul unde el închisese ochii pe vecie. Poate vrei să știi cine a fost tata?... N-a fost nici boier, nici mojic. Era exact ceea ce unii ar putea să fie, dacă ar voi, iar alții vor să fie, fără să poată. Era negustor de pietre și metale prețioase. Era un suflet de artist vagabond înfrățit cu clipa vieții trăită integral. Vîntura țara în lung și în lat. Cumpăra unde găsea, vindea unde putea și, la nevoie, schimba o piatră de topaz, pe o damigeană de Drăgășani vechi și două pietre de smarald sau safir, pe doi ochi de fată mare. Iartă-mă, dacă eu nu-i pot semăna întru toate. Dar de cînd s-a început războiul, nimic din ce este, nu se mai aseamănă cu ce-a fost. Aurul și pietrele prețioase le-am trimis la voi, la Moscova, Drăgășanii au fost distruși de filoxeră și fetele mari s-au făcut surori de caritate.

Tatiana bate din palme și-mi dă să înțeleg că nu mai este nici ea fată mare.

Eu încep să simt greutatea răspunderii mele de istoric fără pergamente domnești și galerii de portrete strămoșești. Ce mult aș fi dat, să-l fi putut avea pe tata cu mine, măcar într-o simplă fotografie!... L-aș fi păstrat în carnetul meu de identitate, fiindcă sufletele copiilor, de cele mai multe ori, se tocesc mai repede ca actele stării civile. L-aș fi consultat în momentele mele de grea cumpănă și l-aș fi impus controlului Tatianei, să-mi spună dacă semăn cu el, sau dacă nu cumva păstrez din greșeală o altă fotografie decît a tatei.

Îmi dau seama că toate bănuielile mele din clipa aceea sînt abjecte. Aș prefera să renunț chiar la despuierea scrutinului meu de familie. Tatiana însă mă teorizează. S-a întins în pat ca o strună de argint pe pîntecele unei viori și se uită țintă în ochii mei ca un „Aeternum vale" de pe poarta unui cimitir! Și mă gîndesc că o strună de vioară poate plesni,

iar pe poarta unui cimitir poţi intra, cîteodată, fără să mai ieşi afară.

Îi încep, dar, povestea vieţii mele cu sfîrşitul vieţii tatălui meu, săvîrşit în noaptea revelionului din 1881. Amănuntele complete nu le cunosc nici eu. Prietenii tatii, cu care petrecuse, n-au vrut să-mi spună nimic mai mult decît să blesteme „ceasul rău", ceasul cu care se începea un An nou în ciocnet de cupe şi, poate, chiar în atingeri de buze. O iarnă grea împiedică transportul cadavrului la Tîrgu Jiu şi înmormîntarea se făcu la Bucureşti, unde familia fuse nevoită să aştepte reluarea circulaţiei pe căile ferate. Graţie acestui caz de forţă majoră, văzui pentru prima dată lumina unei... lămpi de gaz, în noaptea sfîntului Ioan Botezătorul.

Dacă evenimentele profane nu sînt decît reflexul voinţelor divine, aş putea spune că naşterea mea n-a fost decît o pastişare a naşterii lui Isus Hristos. Amîndoi ne-am născut la drum, cu singura deosebire a decorului în care se săvîrşea misterul apariţiei noastre pe lume. El se născuse pe paiele unor iesle de grajd, eu pe cearşaful de olandă al unui pat de bronz. Amîndoi, apoi, ne legasem naşterea de numele primului sfînt al bisericii creştine. Dar, naşterea lui, fusese numai anunţată de Ioan Botezătorul, pe cîtă vreme naşterea mea fusese chiar patronată de el. Ca recunoştinţă pentru deosebita cinste ce-mi făcuse, familia hotărî să mă numesc Ion. Dorinţa tatei însă, care purta numele lui Tudor Vladimirescu, spaima fanarioţilor, făcuse ca fiu-său să poarte numele lui Mircea Basarab, învingătorul turcilor la Rovine. Şi iată pentru ce, în cazanul cu apă sfinţită, mă botezară Ion, iar în registrele stării civile, de la primărie, fusei înscris Mircea-Ion Băleanu... Altă deosebire nu mai văd. Bethleemul şi Bucureştii încep cu aceeaşi literă!...

Somiera patului scîrţîie ca schela unui edificiu în construcţie. Tatiana se ridică în picioare, ca un obelisc alb, crescut din mijlocul cuverturii cenuşii de pe pat şi-mi strigă:

— Vania, Vaniuşca... Vino încoa să te sărut!...

Eu mă înalţ în vîrful degetelor spre ea, ea îşi frînge mijlocul în două, aplecîndu-se spre mine şi buzele noastre fierbinţi se lipesc, întregindu-se ca cerul şi marea la orizont.

Tatiana nu mai vrea să audă nimic. Restul vieţii mele n-o mai interesează. Nu-i cunosc încă părerea asupra primului meu foileton. Îi ghicesc însă intenţia fermă de a colabora cu mine la cele nescrise încă. De altfel, e tot ce-aş fi putut visa să găsesc la Iaşi!...

Războiul nu mai îmi procura nici o senzaţie nouă. Eram condamnat să-mi îmbrac pînă şi sufletul în uniforma verzuie a celor ce trebuiau să se mulţumească cu simple roluri de figuranţi. Pînă atunci, e drept că mobilizaţilor de la cenzură li se respectase haina civilă. Pe scenă însă, importanţa rolului nu se judeca după costum, ci după text. Oare, la Iaşi nu se reprezenta aceeaşi piesă ca la Bucureşti? Nu erau aceiaşi actori şi publicul nu era aproape acelaşi?... Pentru ce, dar, s-ar fi schimbat numai rolurile?...

Tatiana îmi adusese aminte de ceea ce nu trebuia să uit niciodată. Războiul nu este decît o simplă problemă de perspectivă, şi atîta tot. E acelaşi peisaj, văzut numai prin diferite ochiane de panoramă. Aceeaşi arie exasperantă de flaşnetă anunţă oraşului sosirea panoramei şi aceeaşi babornită, soră cu moartea, îţi întinde biletul de intrare, în schimbul banilor cu care ţi-ai putea cumpăra o pîine...

Deşi despărţiţi prin frontul de luptă, Bucureştii şi Iaşii se ţin încă de mînă. Sînt fraţii care au pornit vara în excursie prin munţi. Primul a alunecat în prăpastie, al doilea mai rezistă încă, agăţat de trunchiul unui brad. Care va fi sfîrşitul, nu ştiu. Poate se vor prăvăli amîndoi, poate vor scăpa amîndoi. Depinde de prezenţa de spirit a excursioniştilor şi de calitatea frînghiei cu care sînt legaţi.

Deocamdată, însă, în vîrful bradului a poposit o porumbiţă albă de porţelan. Se uită nedumerită în jurul ei şi nu pricepe nimic din cele ce se frămîntă sub umbrela bradului. Pentru ea, prăpastia, ca şi muntele, sînt mai netede ca o potecă pe Bărăgan. Adîncimile nu-i dau vertigiul prăbuşirii şi înălţimile nu-i grăbesc zborul spre mezalianţe astrale. Vine însă de departe şi este obosită. Ar vrea să-şi moaie ciocul în apa unui izvor ascuns, din care razele soarelui n-au sorbit încă nici un strop. Războiul s-a întins însă ca o pecingine peste tot, a otrăvit toate izvoarele munţilor şi a îndoliat pînă şi razele soarelui...

Nu știu dacă războiul respectă măcar simbolul biblic al porumbițelor. Dar, pe umărul meu, ca și pe o cracă verde de brad, Tatiana și-a răsfirat degetele ca niște gheare fine de pasăre obosită. A simțit, poate, că eu sînt singurul izvor de apă vie din care s-ar putea adăpa în trecerea ei prin această lume moartă. Și cînd glasul ei se agită în cuprinsul odăii mele ca zigzagul unei ramuri de măslin la poalele muntelui Ararat, ecoul fericirii biblice îi răspunde, frîngîndu-se parcă în cele șapte culori ale curcubeului.

— Vaniușca, Vaniușca, *abajaiu tiebia!...*

— Taniușca, Taniușca... porumbița mea de porțelan!...

IX

DONEC TOTUM IMPLEAT ORBEM

În așteptarea unor vremuri mai bune și cu speranța descoperirii unor oameni mai pricepuți, comandamentele militare fuseseră schimbate, de la șeful Marelui Stat Major, pînă la șefii celor mai neînsemnate unități de luptă. Rămășițele armatei noastre, completate cu diviziile proaspete ale țarului Nicolae și ajutate mai ales de practica ofițerilor din misiunea militară franceză, reușiseră să fixeze frontul pe pozițiile strategice însemnate cu stegulețe tricolore, pe harta de la Marele Cartier. Nu știu dacă era o simplă coincidență, dar cele două armate dușmane se opriseră, parcă după comanda lui Nicolae Damianovici, pe linia care avea să formeze hotarul dintre cele două țări...

Părerea mea, însă, era că adevăratul autor al acestei prime victorii românești fusese iarna. Gerul și zăpada colaboraseră cu noi, mai sincer și mai eficace decît aliații.

Se începuseră acum pregătirile pentru campania de primăvară.

Această formulă sacramentală îmi aducea aminte de expedițiile împăratului Traian, contra dacilor. Pe mine, operațiile militare nu mă pasionaseră niciodată. Și dacă le uitasem pe cele învățate în liceu, cu atît mai mult, nu eram ținut să le discut pe cele încredințate persoanelor competente de pe front sau din dosul frontului.

Rolul meu, ca și al cîtorva alți confrați de la cenzură, fusese hotărît în mod definitiv de către Marele Cartier General. Comandamentul suprem ne făcuse marea cinste să ne încadreze și pe noi printre colaboratorii victoriei finale. Armata românească trebuia să-și refacă mai întîi moralul sau, într-o formulă mai poetică, să-și regăsească sufletul pier-

dut pe Jiu, pe Olt și pe Argeș. Completarea cadrelor și munițiilor era o simplă chestie de cîteva contigente mai mult și de alte cîteva trenuri sosite din Rusia la timp. Animatorii victoriei de mîine însă, nu puteam fi decît noi, redactorii ziarului „România".

Iată-ne, deci, încadrați în serviciile auxiliare ale armatei combatante!... Amorul meu propriu, care nu-și tulburase cu nimic starea lui latentă de pînă atunci, începuse deodată să aibă veleități de ghiocel. Și, cu toate acestea, pînă la primăvară, mai era încă timp!... Eroismul, însă, nu este o „salată de sezon" și primele mele simptome de eroism începuseră să-mi gîdile sufletul, ca primele dureri artritice la încheietura degetelor.

Nu-mi puteam preciza încă bine aportul activității mele eroice în marea operă de pregătire a victoriei finale. Optimismul, însă, mă însuflețea ca o sărutare pătimașă de femeie. Începusem chiar să consider războiul ca o operă a mea personală. Nu-mi rămînea decît să-mi aleg sacrificiul cu care s-o pot desăvîrși. Mănăstirea de la Curtea de Argeș se dărîmase atîtea nopți de-a rîndul. Dar, în clipa în care visul meșterului Manole fusese trăit aievea de propria lui soție, cărămizile se transformaseră în piatră și piatra în veșnicie. Pentru un moment, ființa de care mă lega cea mai frenetică și sălbatică dragoste era Tatiana. Tatiana, deci, trebuia să-mi ajute la desăvîrșirea operei compromisă de alții. Pe porumbița mea de porțelan aveam s-o spînzur de streașina României de mîine, cu un clopoțel de argint în cioc!...

*

În dimineața zilei de 27 februarie, Nicolașa îmi bate în ușă. Căciula lui de oaie albă îmi pare aureola unui sfînt venit din fundul Siberiei. Veselia lui miroase a praf de pușcă și a ploaie de primăvară.

— Bucură-te, Mircea Fedorovici, că se sfîrșește războiul... De acum înainte, avem noi grijă de toată lumea!...

Unde o fi bătut Nicolașa toată noaptea, de a nimerit la mine așa de dimineață?... Mă frec la ochi, să-l pot privi mai bine, dar frazele lui mă orbesc parcă și mai mult.

— De acum s-a sfîrșit și cu țarul nostru și cu nemțoaica lui. Or să se ducă dracului amîndoi după popa Rasputin...

Nu pricep nimic. Nicolașa trebuie să fie beat turtă.

— Revoluția mult așteptată a început... Preobrajenski Valinski și Litovski au trecut de partea poporului... De acum

nu ne mai temem de nimeni. Regimentele astea fac mai mult decît toată armata țarului de pe front... Știi cine a dat semnalul în armată? Cărpicinicoff!... Un soldat din regimentul Litovski... Un simplu om liber!... Bravo lui!... Trăiască revoluția!...

Abia acum încep să pricep. Dar, în momentul de față, este oare posibilă o revoluție în Rusia?... Nu cumva cele povestite cu atîta patos de Nicolașa nu sînt decît simple tulburări de stradă? Trebuia să mă duc la redacție numaidecît. De la Nicolașa nu puteam afla decît ecoul știrilor trecute din gură în gură. Mie, însă, îmi trebuia textul telegramelor oficiale.

Nicolașa mi-ajută să mă îmbrac. Parcă aș fi un paralitic. Îmi lipsesc doar cîrjele și cele cîteva sute de spectatori ca să mă însoțească pînă la „scăldătoarea oilor".

În stradă, Nicolașa mă părăsește:

— Luați seama să nu scrieți vreo prostie la gazetă, că pe urmă n-o să fie bine... Dacă vreți să cîștigați și voi războiul, să luați apărarea poporului... Dați-o dracului de oligarhie, că nu mai merge. Să nu care cumva să combateți revoluția, că aici vă putrezesc oasele. Să știți!... Trageți la gazetă un titlu mare, pe toată pagina: „Trăiască democrația rusă!..."

La redacție nu este încă nimeni. Dau fuga la tipografie. Aici găsesc pe secretarul de redacție, care pregătește o ediție specială. Știrile sînt adevărate. În Rusia, izbucnise revoluția de trei zile. Pericolul însă părea înlăturat. Poporul se revoltase contra trădătorilor de origine germană, care puseseră stăpînire pe țar și înlesniseră dezastrele armatei pe front. Foștii miniștri și demnitarii curții fuseseră arestați. Noul guvern era format din reprezentanții partidelor democrate din Dumă. Războiul avea să continue pînă la victoria finală.

Puțin mai tîrziu, de la cenzură ni se trimite o nouă telegramă: țarul abdicase în favoarea fratelui său mai mic, marele duce Mihail Alexandrovici, care avea să semneze o proclamație către poporul și armata rusă și să pună imperiul pe bazele democrației adevărate.

Surprizele se precipită, însă. Telegramele sosesc din sfert în sfert de oră. Dar, cele noi, prezintă situația sub un alt aspect. Curiozitatea și nerăbdarea populară cresc văzînd cu ochii. Mulțimea umple străzile din centrul orașului, ca într-o

zi de sărbătoare națională. Opinia publică este împărțită: Unii privesc evenimentele din Rusia cu simpatie; alții continuă să se îndoiască de schimbarea radicală a situației. Autoritățile se abțin de la orice manifestație spontană. Rezerva oficialității noastre se identifică cu statuia lui Miron Costin, care continuă parcă să buchinească în *Letopisețul* său, că: „nu vremurile sînt sub cîrma omului, ci bietul om sub cîrma vremurilor".

După-amiază, aflăm că marele duce Mihail a refuzat tronul, pînă ce Adunarea Constituantă nu i-l va oferi ca dar din partea poporului rus. Majoritatea deputaților, însă, înclină spre republică.

Ultimele știri de peste Prut contribuie să deruteze complet. opinia publică. Toată lumea se întreabă: „Ce are să mai fie mîine?..." Dar ce trebuia să fie cunoscut la Iași abia mîine, în Rusia se petrecuse încă de ieri!... Guvernul provizoriu fusese constituit cu atribuții dictatoriale. *Le roi est mort, vive le roi!*... Cu ce autoritate însă, și, mai ales, pe ce forță se baza noul guvern, ca să poată prezida mai departe destinele fostului imperiu țarist?... Cei care apucaseră războiul de la 1877 nu puteau concepe Rusia fără țar și pe țar ca un simplu sinecurist al republicii. Vulgaritatea acestei eventualități făcea să roșească pînă și obrajii celor mai mari dușmani ai țarismului. Cei mai tineri, însă, proslăveau triumful democrației și, cu discreția impusă de stare de asediu, propăvăduiau chiar o revoluție la fel și în România.

Pretențiile lor însă erau exagerate, fiindcă, în momentul acela, o Românie propriu-zisă nu mai exista. Oltenia, Muntenia și Dobrogea erau ocupate de dușmani, iar fîșia de pămînt pe care se refugiase regele, guvernul, parlamentul și autoritățile care constituiesc suveranitatea unui stat liber, deși purta numele de Moldova și pe hartă făcea încă parte din România, era inundată de aproape un milion de soldați ruși, care ar fi putut-o alipi oricînd la Rusia. O revoluție în România, în momentul acela, ar fi fot un act de sinistră megalomanie democratică.

Războiul ne scuturase de urechi, ca un profesor ce și-ar fi prins elevii cu lecția neînvățată. Idealul nostru de pînă atunci fusese să trecem examenele, cu intervenția părinților sau rudelor influente. De data asta însă, căzuserăm peste un profesor bătăios, care nu vrea să știe de nimeni. Răz-

boiul ca războiul!... Au mai mîncat și alte popoare bătaie și n-au dispărut. Ce te faci, însă, cu revoluția?...

Toto, pe care îl vedeam aproape în fiecare zi, mă ținea, ca și la București. în curent cu toate noutățile interzise cunoștinței marelui public. De data asta însă, șeful de cabinet al ministrului de Interne nu mi le mai spunea cu precauția destăinuirii unui secret, ci cu sinceritatea mărturisirii unei nenorociri fatale. Revoluția rusă, de altfel, desființase toate secretele de stat. Lumea începuse să știe tot ce se petrece. Măștile începuseră să cadă una după alta. Carnavalul inconștienței durase destul. Mascarada ipocriziei se stingea în sufletul fiecăruia, odată cu lumina ultimului lampion de hîrrie multicoloră. Sinceritatea făcea ravagii, chiar printre cei care aveau de mărturisit anumite păcate. Iașii păreau o enormă casă de nebuni. Atîta cumințenie numai la balamuc puteai găsi!...

Părea celor în măsură să cunoască adevărata situație, era că România sărise din lac în puț. Dar puțul era așa de adînc, că deschizătura ghizdurilor nu mai îmbrățișa decît un pătrat de cer senin, mare cît o față de masă pentru patru persoane.

Orice s-ar fi întîmplat, deci; dar la masa asta trebuia să mă ospătez și eu. Nu puteam admite, pentru nimic în lume, să fiu sacrificat de dragul meu unui țar imbecil, care se aruncase în apă să scape de înec un copil zvăpăiat, fără să-și dea seama că el nu știe să înoate.

Un tacîm, deci, mi-l rezervasem, din oficiu, mie. Dar pentru celelalte trei?...

Nu-mi place vecinătatea oricui. La masă, mai ales, cînd nu pot fi singur, mă enervează tovărășia necunoscuților care mănîncă brînză cu cuțitul, scuipă sîmburii cireșelor din compot în farfurie și se scarpină după ureche cu furculița.

Deocamdată, mi-am găsit doi tovarăși de masă. Unul este, bineînțeles, Tatiana; altul, Nicolașa. Mai îmi trebuie un al treilea și, în urmă, „la Maître d'Hôtel" poate începe să ne servească „menu"-ul.

Vreau să-mi duc, însă, generozitatea pînă la capăt. Mă obsedează al patrulea tacîm liber. Dacă ar fi vorba de „marea frescă a Ateneului român", l-aș lăsa liber, pînă ce s-ar îndura Dumnezeu să ne dea și nouă un artist decorator. Dar, pe vremurile astea de criză alimentară, e păcat să saturi numai trei flămînzi cu mîncare rînduită pentru patru inși.

Pe Toto nu-l chem, fiindcă oficialitatea şefului de cabinet ar putea jigni sentimentele democratice ale lui Nicolaşa şi, poate, chiar ale Tatianei. La domnul Aivazian, iar nu mă pot gîndi, fiindcă nu vreau să-l smulg din abundenţa bodegii la „Cocostîrcul de aur". Ca să pot încheia dar cu succes ciclul Niebelungilor, trebuie să-l caut pe al treilea la Bucureşti. Primul nume care îmi vine în gînd este o Walkirie. Lotty se roagă poate şi astăzi pentru mine la icoana sfintei Paraschiva şi dacă nemţii nu vor fi reparat încă uzina electrică, probabil că Lotty ţine în fiecare noapte şi candela aprinsă...

Cine o fi stînd acum în camera mea? Cine îmi citeşte cărţile din bibliotecă?... N-am luat cu mine decît pe Baudelaire, pe Laforgue, pe Rimbaud, pe Corbiere şi pe Saint-Pol-Roux... Mi-e teamă chiar că, din cauza lor, a început să se vorbească de revoluţie şi la Iaşi. Poezia nouă e ca dinamita veche. Cînd crezi că nu mai e bună de nimic, atunci face explozie singură. Am lăsat însă pe Villon, pe Ronsard, pe Mallarmé, pe Verlaine, pe Francis Jammes şi toate romanele autorilor cu numele legat de cîte o casă de nebuni. Pe Lautreamont l-am împrumutat Tatianei să-l citească. Efectul l-am constatat chiar a doua zi. Tatiana mă sărută acum ca o meduză. Deşi foarte personal, sufletul slav se adaptează, foarte uşor, oricărei formule de intelectualitate superioară. De cînd i-am dat să-mi citească autorii favoriţi, Tatiana are aerul că încearcă să mă instruiască ea pe mine. Zilele trecute mi-a vorbit de Gerard de Nerval şi de Villiers de l'Isle Adam... Pe Aloïsius Bertrand l-am dat lui Nicolaşa. Poemele lui *Gaspar de la Nuit* cadrează cu firea lui spontană şi întunecată ca o sală de spectacol înainte de ridicarea cortinei. Nicolaşa, însă, este un rus absurd. Principiile lui democratice l-au îngrădit ca pe o vespasiană în paravanul de tinichea atenuat cu afişe de teatru şi reclame comerciale. Nu mai admite acum nici aristocraţia intelectuală...

Dar mai am la masă un loc liber. Nicolaşa, desigur, l-ar rezerva doleanţei colective a papagalilor dresaţi să ţipe „Trăiască libertatea". Din fundul perspectivei celor trei sute km. de la Iaşi la Bucureşti, Lotty îmi aruncă parcă o mustrare sfioasă şi imensă, ca resemnarea capitalei după ocuparea ei de armata duşmană...

„Nu, dragă Lotty... Nu te-am uitat încă şi nici n-am să te uit vreodată. Dar, la masă, nu trebuie să stai niciodată cu

două femei pe care le-ai avut. Și afară de astea, mi-e teamă că, odată ajunsă la Iași, vei cere să mănînci iar usturoi... Rămîi la București, dar. Am să te regăsesc, după ce revoluția rusă și Tatiana și-or spune ultimul lor cuvînt..."

A, da!... Iată și pe al patrulea comesean. L-am găsit. Trebuia să mă gîndesc la el chiar din primul moment. E Laurențiu Blebea, pe care Toto și-a propus să-l aresteze, imediat ce-și va vedea visul cu ochii. E spionul nemților din timpul neutralității noastre. E trădătorul cauzei naționale și al vagoanelor de cereale românești trecute peste Carpați!...

Nu mai păstrez pentru Blebea, în sufletul meu, nici un fel de dragoste, nici măcar reflexul unei linguri de lemn într-o strachină cu ciorbă de linte. Dar dacă Blebea a reușit să ne înșele pe toți ca să-și poată duce infamia cu succes pînă la capăt, înseamnă că Blebea este cu adevărat un om mare și merită să stea la masa celor patru. Eu, cel puțin, îl găsesc, în momentul de față, superior nouă tuturor. Eroii lașității conservatoare de la Iași nu se pot compara nici chiar pe departe cu atitudinea eroică a celui ce riscase tot timpul să dispară prin asasinat sau sinucidere. Cei care trmurau în mînă cu telegramele sosite din Rusia, invidiau acum și atitudinea lui Blebea dinaintea declarării de război, și soarta lui după problematica încheiere a păcii...

Ofer lui Blebea, dar, locul de cinste din capul mesei. Știu că masa este pătrată și nu are nici un atribut ierarhic. Dar capul mesei va fi acolo unde va sta Blebea. Mă închin înaintea lui, ca în fața geniului reprezentativ al unei rase. Blebea este mai armonic, mai simetric, mai dinamic și mai extatic, și decît mine, și decît Nicolașa, și chiar decît Tatiana — singura femeie, pînă astăzi, care m-a obsedat mai mult de trei zile.

*

Rușii au înnebunit de-a binelea. De altfel, fericirile neașteptate îți zdruncină totdeauna creierii. Democrația face ravagii înspăimîntătoare. Nu știu ce-ar putea fi în Rusia, unde noul regim a trebuit să niveleze o întreagă serie de clase sociale. La Iași, însă, deosebirea dintre soldați și ofițeri a dispărut cu totul. Salutul superiorului s-a redus la o chestie de bună-creștere. În primul moment, cocardele roșii apăruseră numai pe pieptul stîng al uniformelor pămîn-

tii. Cu timpul, însă, ele s-au urcat pînă la șapcă și în prezent astupă cu totul vechea cocardă țaristă cu culorile ordinului „Sfîntu Gheorghe". Emblema democrației li s-a urcat pînă la creier, ca manifestațiile unui sifilis în faza terțiară. Cu cît soldatul este mai democrat, cu atît cocarda este mai mare. Unele ating circomferința unei străchini cazone. Altele sînt împodobite cu banderole de aceeași culoare, care atîrnă pe uniforme ca dîrele de sînge ale unor răni imaginare. Fiecare soldat din armata Rusiei democrate concurează parcă pentru un loc de figurant în opera *Carmen*. Cei mai sprinteni își iau aere de toreadori. Spiritul de imitație al celor mai simpli îi încadrează în ceata picadorilor, iar cei care nu pot pricepe încă ce înseamnă cocarda roșie, îndeplinesc, ca și mai înainte, rolul taurilor, deși, în majoritatea lor, nu sînt decît niște simpli boi.

Luptele pe front nu-i mai interesează. De altfel, bieții oameni au, poate, dreptate. Ce caută ei în România?... Cum pot cetățenii Rusiei democrate să se lupte pentru o țară oligarhică?... Emisarii de peste Prut avuseseră grijă să sosească la timp, ca să poată strica mecanismul fostelor manechine țariste. Oratorii de la Iași, ca și cei de pe front, le explicaseră ce înseamnă un soldat democrat, care, la urma urmelor, nu era decît un cetățean liber și atîta tot.

Printre aceștia, cel mai înfocat propagandist era Nicolae Damianovici!...

Nicolașa dispăruse pentru cîtva timp din Iași. Doamnul Aivazian era dezolat, fiindcă nu știu ce pusese tocmai la cale cu cel mai de seamă client al bodegii la „Cocostîrcul de aur". Tatiana jura că nu are nici o știre de la el. Bănuia, însă, că trebuie să fie în Rusia, unde se pregătește temelia lumii noi, pe care eu și confrații de la ziarul Marelui Cartier nu o puteam pricepe încă. Tatiana, însă, vorbea din auzite. Deocamdată, n-o interesa decît faptul că răniții din spital se împuținaseră și că alții noi nu mai soseau de pe front. De cîte ori încercam să-i cunosc părerile asupra viitorului, Tatiana îmi da aproape același răspuns. Fiindcă îmi jurase, să nu se despartă niciodată de mine, căuta să mă convingă că în Rusia de mîine s-ar putea trăi mult mai convenabil decît în România betegită de război. Nicolașa avea relații în toate cercurile intelectuale din Petrograd și Moscova. În felul lui, Nicolașa era un om superior care putea juca un rol

preponderent în noua Rusie, dacă, bineînţeles, s-ar fi lăsat de băutură...

Porumbiţei mele de porţelan începuse să-i crească gheare de herete!...

Iată-l, însă, pe Nicolaşa apărînd din nou la Iaşi. Fusese la Chişinău unde se pusese de acord cu „tovarăşii" basarabeni, asupra unor anumite chestii care interesau frontul românesc şi chiar dosul frontului de la Siret pînă la Prut.

Dar Nicolaşa este curat nebun. I s-a urcat şi lui democraţia la creier!... Bine i-a spus Tatiana, că o să moară de paralizie!...

E luna mai.

La Iaşi, a înflorit parcă amintirea trandafirilor de altădată. Armata noastră refăcută a început să înlocuiască pe front unităţile ruseşti, de care comandamentul superior nu mai este sigur. Pe strada Lăpuşneanu trec regimentele de vînători, care au început să pună pe gînduri pe membrii sovietelor ruseşti şi diferiţii comisari ai poporului pripăşiţi şi pe la noi...

Soldaţii cîntă din gură şi din frunză. În capela fiecărui, o altă frunză de stejar îi înfrăţeşte parcă, cu pădurile din mijlocul cărora s-au desprins. Cîntecul lor răsună mai puternic şi mai departe ca toate discursurile patriotice şi minciunile sentimentale cu care fuseseră cîntaţi prin cărţi, prin ziare, prin întrunirile publice şi prin parlamentele româneşti sau ale diferitelor ţări aliate. Din marşul lor, din chipul lor şi din cîntecul lor simplu, sfios şi totuşi grav — ca şi clipele acestea în care pornesc spre moarte — simt cum se desprinde, imensă şi curată, întreaga jale şi vitejie strămoşească, pe care eu nu le-am cunoscut-o decît din veşnica şi obsedanta lor „frunză verde".

Cu aceeaşi frunză verde, prinsă în capelă şi între buze, se duc, şi de data asta, pe front. Toţi sînt la fel. Parcă toţi n-ar fi decît acelaşi ţăran român multiplicat în rîndurile regimentului ce parcă nu se mai sfîrşeşte.

Redactorii de la ziarul Marelui Cartier au ieşit pe trotuar ca să-i aplaude. Animatorii eroismului pe hîrtie îşi anticipau colaborarea cu executanţii operei lor, pe front. Era singura ofensă pe care graţiaţii sorţii o puteau aduce condamnaţilor la moarte!...

Eu m-am retras în fundul redacției, cu Nicolașa care a venit să mă vadă. Rusul a văzut scena și mi-a priceput revolta.

— Așa e că-i păcat să moară atîta lume?... Trebuie să se sfîrșească odată și cu măcelul ăsta. Noi o să ne facem datoria pînă la capăt. Rămîne ca și voi să ne ajutați frățește. Noi nu mai luptăm. Nu te lua după informațiile Cartierului. Ăștia nu știu nimic. Rușii nu mai luptă, fiindcă n-au pentru ce să mai lupte. Dacă vă simțiți în stare să luptați singuri cu nemții, brava vouă!... Am s-o văd eu și pe asta... Nu încercați însă marea cu degetul... Hai să dăm mai bine mîna frățește și să nu lăsăm pe mîine ce putem face astăzi... Dacă am reușit să scăpăm noi de țarul nostru, dar voi de al vostru!... Ce? Crezi că-i mare lucru?... Un simplu păhărel de coniac!... Îl dai pe gît dintr-o singură dată... Și-atîta tot!...

Încerc să-l potolesc. Dar Ncolașa se aprinde și mai tare:

— Ascultă-mă pe mine. Să știi că le vine rîndul la toți. O să se curețe unul după altul... Ai să vezi că, după noi, n-au să mai lupte nici nemții... Noi nu stăm degeaba. Lucrăm vîrtos, că ne-am legat cu jurămînt de moarte. Deviza noastră este: *Donec totum impleat orbem.* Pînă ce nu vom cuceri pămîntul tot, nu ne lăsăm... Să fie al tuturor, nu numai a unora!... Să-l împărțim frățește... Fiecare cu bucățica lui... Ce?... Ai ceva de zis?... Fiindcă ești pus atăzi la adăpost de gloanțele nemțești, crezi că n-are să te ajungă mîine gheara propriilor tăi călăi?... Ce-ai făcut pînă acum în viață?... Ce te-au lăsat să faci, ăi care nu știu să facă nimic?... Cîine de curte boierească vrei să trăiești toată viața? Să-ți fie rușine!... Ajunge atîta lașitate... Mișcă-te o dată și tu, să le spui cine ești... Nu mai aștepta degeaba, că ei n-au să te cunoască niciodată... Hai cu noi!... Hai să vezi ce înseamnă să fii om liber, om mare, supraom!...

Nu-i pot răspunde nimic, fiindcă regimentul de vînători a trecut și colegii au început să intre în redacție.

Unul din ei își freacă mîinile de bucurie:

— Grandios spectacol!... N-am ce zice... Hei, domnul Gorski... Vînătorii noștri luptă, nu se încurcă!... Volga dumneavoastră o fi ea mare, dar prea e plină de nămol!... Dumneavoastră parcă nu aveți sînge în vine... Pînă să vă hotărîți s-o mișcați din loc, vă dă neamțul mereu peste cap... Dar, ia să vezi cum au să se schimbe acum lucrurile... Așteaptă nu-

mai s-ajungă vînătorii noștri pe front!... I-ai văzut?... Oltenii, săracii!... Oltul nostru n-are nămol în el... Are, amestecat în apă, sînge de roman și dac!...

Nicolașa își clatină capul distrat și crîșnește printre dinți *donec totum impleat orbem*, în timp ce colegul meu de redacție continuă:

— Am să trag un articol, să se ducă pomina!... Dacă nu mi-or da pe „Mihai Viteazul" nici de data asta, să le fie rușine!...

X

LA ÎNCEPUT ERA CUVÎNTUL...

Toată lumea și-a pierdut capul. Sfîntul Denis cel puțin rămăsese cu el în palme. Dar sfinții anonimi de la Iași n-avuseseră nici măcar prezența de spirit a primului episcop al Parisului. Capetele noastre se rostogoliseră ca niște bolovani în prăpastie... Dacă s-ar fi strîns la un loc toate miresele de pe lume, a doua zi după noaptea nunții, spectacolul ar fi fost, probabil, mult mai decent decît al războinicilor de la Iași, amenințați să-și piardă, în fine, și tîrzia lor virginitate.

De cîteva zile, nemții atacă cu furie frontul de pe Siret. Intenția dușmanului este să ne întoarcă flancul stîng, să pătrundă în sudul Basarabiei, să ne taie legătura cu Odesa și să ne prindă ca pe o muscă în palmele Carpaților și Prutului. Nu știu cum s-ar putea opera această mișcare strategică, deși specialiștii de la ziarul Marelui Cartier ne dau explicații suficiente pentru ca articolele noastre să nu pară, celor de pe front, anecdote traduse din limba chineză. La Iași, însă, panica produsă de ofensiva dușmană a luat proporția holerei, la Hamburg, sau a cutremurului de pămînt de la Messina.

Românii rezistă fiindcă, de data asta, întîmplător, au cu ce să reziste. Parte din materialul de război trimis din Franța și Anglia a sosit la timp, pentru a ne putea fi și el de folos. Frontul, însă, nu este ocupat numai de români. Ba, ceva mai mult, deși pe hartă poartă numele de „frontul român", grosul lui este format de ruși.

De cînd s-a democratizat însă, armata rusă a devenit mai protocolară ca o recepție la Palatul de iarnă al fostu-

lui ţar. Nu mai admite decît opt ore de... luptă, pe zi, iar, în caz de atac, anunţarea lui cu cel puţin trei zile înainte. Nu mai vorbesc de tratativele cu diferiţii comisari ai poporului şi de dreptul de „veto" al sovietelor care, în ultimul timp, s-au înmulţit în aşa fel, că aproape fiecare soldat rus a devenit o entitate militară, socială şi naţională.

Sub regimul ţarist, ruşii nu se bătuseră, fiindcă nu le sosise încă ordinul de la Petrograd. Sub regimul republican e drept că ordinele soseau zilnic, dar libertatea voinţei individuale trebuia respectată înaintea angajamentelor anterioare, luate fără consultarea şi prealabila aprobare a poporului.

De îndată ce artileria duşmană începea bombardamentul, trupele ruseşti părăseau poziţiile expuse şi se retrăgeau acolo unde se credeau mai la adăpost. Majoritatea lor, însă, întrebuinţa o tactică şi mai avansată. Părăsea armele pur şi simplu şi venea la Iaşi ca să se plîngă marelui soviet al armatei de sud, de mizeriile unor anume generali prea bătrîni, care nu puteau înţelege rostul unei armate democrate. Pînă să vină românii să ocupe poziţiile părăsite, nemţii se instalau în ele ca într-un compartiment gol de drum de fier şi cadrilul începea iar, parcă tot cu figura schimbului de... dame.

Şi azi aşa, mîine aşa, pînă ce, într-o bună zi, exasperarea comandanţilor români atinse limita extremă a frăţiei de arme şi cîteva companii româneşti trecură prin mitraliere o întreagă divizie rusă, ce fugea de pe front numai cu căruţele de alimente.

De data asta, dar, trebuia să ne batem şi cu nemţii, şi cu ruşii. Rezultatul final nu era greu de ghicit. Frontul românesc nu mai putea rezista multă vreme. Odată spart însă, ultima fîşie de pămînt din România liberă dispărea şi ea... Ce era, dar, de făcut?

Noi, ca noi... Făceam parte din cadrele armatei şi, în ultimul moment, s-ar fi putut găsi în depozitele Iaşului cîte o uniformă de gradat şi pentru civilii mobilizaţi la ziarul Marelui Cartier. Eventuala noastră situaţie de prizonieri începuse chiar să ne surîdă. A cădea prizonier, nu însemna, numidecît, a fi laş. Cîţi eroi de pe front nu fuseseră făcuţi prizonieri fiindcă, în toiul luptei, îşi pierduseră revolverul sau întrebuinţaseră pînă chiar şi ultimul glonţ cu care trebuiau să-şi zboare creierii!...

Publiciştii români puteau fi, deci, mîndri că luptaseră pînă la ultimul strop de cerneală!... Nemţii n-aveau decît să vină la Iaşi. Ne-ar fi găsit pe toţi la posturile noastre de onoare, drapaţi în toga misiunii naţionale, ca nişte senatori romani, gata să azvîrlim cu călimara în cap primului barbar care ar fi îndrăznit să ne atingă...

Persoana noastră, însă, nu reprezenta decît o cantitate neglijabilă din prestigiul ţării. Dar parlamentul?... Dar guvernul?... Dar regele?... Ce era de făcut cu aceste trei elemente constitutive ale suveranităţii naţionale?...

E drept că pentru parlamentari se găsise o soluţie mai dinainte. Majoritatea deputaţilor şi senatorilor plecase în concediu nelimitat, să-şi facă vilegiatura prin Suedia, Norvegia, Danemarca, Anglia şi Franţa. Mai rămînea, deci, guvernul şi regele. De altfel, cineva trebuia să mai rămînă şi cu noi la Iaşi, pînă în ultimul moment, cînd avea să se hotărască soarta României ce aştepta, ca şi micul Isaac, să fie urcată pe rugul sacrificiului biblic.

În redacţia noastră se vorbea de soluţia dată de unul dintre miniştri. Armata se va retrage de pe front şi va forma în jurul Iaşilor un triunghi strategic, botezat „Triunghiul morţii". În mijlocul lui, regele, guvernul şi ultimii demnitari ai statului aveau să repete gestul strămoşului Decebal şi al ultimilor ostaşi din Sarmisegetuza, sau — pentru înţelesul celor care nu cunosc bine istoria neamului — aveau să-şi aştepte sfîrşitul, ca echipajul unui vapor englez ce se cufundă cu pavilionul naţional arborat pe puntea de comandă, strigînd în cor: *God save the King.*

Noi trebuia să strigăm, bineînţeles, „Trăiască regele" şi poate chiar „Trăiască România Mare!"...

Alţii, însă, mai în curent cu cele ce se puneau la cale în cercurile conducătoare, afirmau că s-a hotărît retragerea generală, peste Prut, peste Nistru, peste Dnipru, peste Don, şi peste munţii Caucaz, pînă în Mesopotamia, unde trebuia să facem o joncţiune strategică cu trupele engleze. Ajunşi pe Tigru şi Eufrat, soldaţii români aveau să-şi croiască drum prin Asia Mică pînă la Dardanele sau să fie îmbarcaţi în golful Persic, pentru alte fronturi desemnate de comandamentul suprem al armatelor aliate. Lucrul acesta n-ar fi imposibil, deoarce aceeaşi operaţie militară fusese aplicată şi resturilor armatei sîrbeşti, cu doi ani în urmă.

Mărturisesc că o a doua soluție mă încînta mai mult decît „Triunghiul morții". Ea mi-ar fi dat prilejul să călătoresc gratuit în Orientul care mă obseda încă din copilărie și, poate, cine știe, m-ar fi apropiat de Homer, cu poema pe care aveam de gînd s-o scriu după încheierea păcii.

Dar, pesemne, scriitorilor români nu le fusese dată încă mîngîierea unei opere trăită cu adevărat. Ce scrisesem pînă atunci, atît cît eu și ceilalți confrați, nu fusese decît minciuni. Minciuna ne îmbătase, minciuna ne adormise, minciuna ne mîngîiase în vis și tot minciuna ne deșteptase din somn. Naționalizasem minciuna ca o societate pe acțiuni din care eliminasem, încetul cu încetul, întregul capital străin. Adevărul fusese decretat ca dăunător intereselor superioare ale statului. Și fiindcă statul se topise ca o lumînare de seu în celula unui condamnat la moarte, unde am fi mai putut regăsi voluptatea adevărului decît pe ruinele Ninivei și Babilonului?...

*

De două zile aștept cu geamantanele făcute, gata să-mi iau adio de la domnul Aivazian, Nicolașa și Tatiana, la primul ordin de plecare. De două zile, din sufletul meu, ca dintr-un trunchi de stejar, cresc parcă două crăci în direcții opuse, dar deopotrivă de asemănătoare la coajă și la sevă. Una se îndreaptă spre Prut, spre necunoscut, și-atîta tot.. Alta se îndreaptă peste Siret, spre București și mai departe chiar, spre Olt, spre cuibul copilăriei mele distrus de dușman și spre crucile sărace de lemn cioplit sub care ai mei se odihnesc de veci, sub cerul și în vecinătatea caselor nostre strămoșești... De două zile aștept cu nerăbdare să-mi citesc singur sentința expatrierii. Peste Prut sau peste Siret, este același lucru. România nu mai există nici de o parte, nici de alta. Răsfoiesc calendarul, mă uit pe hartă, și îmi ridic ochii spre cer, doar voi putea găsi undeva un mucenic, un Betleem sau vreo stea cu care să-mi pot înfrăți lașitatea de a trăi, nu știu unde, pentru ce și pentru cine... De două zile, parcă este noapte continuă...

Iată, însă, că cineva a aruncat o vorbă în vînt... Și vorba asta nu este mai mare ca un bob de grîu sau de porumb... Și bobul a căzut undeva pe cîmp și, ca o adevărată minune, a început să încolțească în sufletul celor care pînă atunci trecuseră cu picioarele peste el...

Victorie!...

Armata română continuă să reziste. Armata dușmană a început să se retragă...

Comunicatele noastre sînt clare. Dar cine mai are încredere în comunicatele de la Iași? Comunicatele dușmane, însă, confirmă și ele victoria românească...

De la începutul războiului, aceasta este prima zi în care lașitatea mea se înveșmîntă în odăjdii sacerdotale... Aproape nu mi-o mai recunosc. Eu, însă, o împiedic să arate mulțimii podoabele ce-ar putea-o înstrăina de sufletul meu...

De la începutul războiului, aceasta este prima zi în care mi-e rușine parcă să dau ochii cu lumea!...

*

În bodega de la „Cocostîrcul de aur" redacția ziarului *România* sărbătorește victoria de la Mărășești.

Întîmplător, colonelul unui regiment rus, care nu fugise încă de pe front, era văr cu Nicolașa. Asta înseamnă că „doctorul" Gorski — cum îi zic românii — nu poate lipsi din mijlocul nostru. Tatiana, care m-a căutat acasă, mă găsește la bodegă.

Colegii de redacție, care au botezat-o „Rusoaica lui Băleanu", o primesc cu aplauze zgomotoase. Se strigă chiar „Trăiască Rusia". Pentru prima dată, la Iași, apariția unei femei frumoase atenuează impresia unei acțiuni urîte. Adăugați, apoi, la frumusețea Tatianei cantitatea de alcool consumată în proporțiile impuse de natura petrecerii și veți ghici ușor pentru ce, simpla prezență a Tatianei, ne răzbuna de trădarea întregii Rusii. O victorie ca cea de la Mărășești nu se putea sărbători numai cu apă de Timișești. Și românul — iertător din fire — în fața unui pahar cu vin bun, devine mai bun ca însuși Isus Hristos, în fața buretelui muiat în oțet și fiere...

Dar pe Tatiana o dezgustă oamenii beți. Pe mine mă tolerează, fiindcă nu i-am dat încă ocazia să mă vadă cu limba și picioarele împleticite. Pe Nicolașa, însă, nu-l poate suferi. În mijlocul acestor străini care țin cu tot dinadinsul s-o asocieze bucuriei lor, Tatiana pare, oarecum, stingherită. Zîmbetul ei purifică parcă atmosfera bodegii, ca o ploaie de primăvară...

Îmi face semn să plecăm. Eu mă apropii de ea. Privirile tuturor se abat asupra noastră ca o salvă de mitraliere. Românul, însă, la beție, este mitocan, nu-și poate ține gura și

face glume nesărate. De la o masă, unul dintre colaboratorii victoriei de la Mărăşeşti zbiară ca un măgar:

— Bravo, Bălene!... Aşa lovitură, zic şi eu!... Să nu te laşi, pînă ce n-ai să ne răzbuni de toate mizeriile ruşilor.

Infamia cea mare, însă, porneşte de la altă masă;

— Şi dacă te simţi obosit, să ne-o treci şi nouă!...

Tresar, ca şi cum aş fi primit o palmă din senin. Tatiana nu a priceput fraza, dar a înţeles din gestul meu reflex că a fost vorba de ea. Nicolaşa a sărit de pe scaun, răsturnînd masa cu paharele şi sticla plină de vin. Statura lui ne domină pe toţi ca un Guliver în ţara piticilor.

— Cine a îndrăznit să insulte o femeie rusă?...

Tăcere şi laşitate generală!...

Bodega pare mai goală ca o tranşee după bombardamentul artileriei grele. Domnul Aivazian a îngheţat la tejghea, cu ochii ţintă la mine. Vinovatul era un locotenent de cavalerie, detaşat la cenzură în toiul luptei de la Mărăşeşti. Mă îndrept sopre el şi îl bat prieteneşte cu palma pe epoletul ierarhiei sale militare.

— Domnule locotenent... Cereţi-vă scuze imediat sau, dacă nu, pregătiţi-vă să trageţi consecinţele cuvintelor pronunţate.

Deşi calmă, intervenţia mea produce efectul unui gest eroic. Ea se varsă ca un hîrdău cu apă rece în capul celor înfierbîntaţi de băutură. Toată lumea s-a trezit, parcă la comandă. Disciplina laşităţii este începutul înţelepciunii omeneşti. Corul figuranţilor repetă cu insistenţă după bagheta capel maistrului:

— Scuze... scuze.... scuze...

Locotenentul se ridică, galben şi umilit ca o lămîie stoarsă de zeamă, bolboroseşte cîteva cuvinte şi aşteaptă verdictul. Unul din judecătorii improvizaţi îi ordonă:

— Sărută mîna rusoaicei.

Şi locotenentul porneşte de la masă ca o păpuşă automată şi execută ordinul, în aplauzele asistenţei care consideră incidentul închis.

Tatiana a ghicit, probabil, tot ce nu putuse pricepe în primul moment. Ochii ei mă învăluie ca o acoladă regală, cu care se răsplăteşte un act de eroism pe front. Nicolaşa întinde mîna locotenentului care, de data asta, şi-a revenit în fire, se urcă apoi pe o masă şi începe să peroreze:

— Fraţi români!... Vă zic fraţi, fiindcă abia de azi înainte începem să fim cu adevărat fraţi... Deşi aliaţi pe frontul

nostru de luptă comună, gîndurile noastre nu s-au contopit niciodată pînă astăzi și pumnii noștri n-au amenințat decît dușmani imaginari... De azi înainte, însă, trebuie să ne spunem cuvîntul cinstit pe față și adevărata noastră frăție să înceapă așa cum stă scris în cărțile sfînte, fiindcă la început era cuvîntul, și cuvîntul era de la Dumnezeu, și Dumnezeu era cuvîntul... Asta înseamnă că Dumnezeu a dat omului cuvîntul ca să-și poată pune în valoare mintea. Cuvintele sînt vehiculele rațiunii, vorbite sau scrise, ele singure ne mută dintr-un loc în altul, ne multiplică, ne descifrează, ne rezolvă și ne umanizează... Revoluția noastră nu este decît opera cuvîntului propovăduit sau tipărit. Cine cugetă fără să vorbească, moare înainte de a se fi născut... Să ne spunem, dar, ce avem de spus fiecare... Să ne amestecăm durerile, ca să le putem pierde din urmă... Să ne controlăm, odată pentru totdeauna, idealurile, ca să ne descărcăm sufletele de povara contabilității duble... Să ștergem frontierele dintre țări, ca să dispară odată cu ele și fronturile de luptă... Și să desființăm toate rafturile naționale din prăvălia umanității... Dușmăniile actuale nu sînt decît iluzii optice... Misterul care ne desparte pe unii de alții nu este decît efectul lentilelor fumurii, prin care ne privim de la distanță... Ca să ne dăm seama, însă, că toți oamenii sîntem la fel, trebuie să ne apropiem, să ne pipăim, să ne demisterizăm, să ne realizăm, să ne umanizăm!... Rusia vă pune la îndemnă, de azi înainte, materialul necesar să vă puteți construi și voi în formule noi. Rusia vă dă putința să ieșiți de sub tutela burgheziei care vă soarbe ca un fitil de lampă cu gaz. Cine-i întreține flacăra decît voi?... Fitilul uscat nu arde. Se pîrlește numai și îți gîdilă nările cu mirosul lui de cîrpă. Aruncați-l, dar, ca pe o cîrpă murdară în lada cu gunoaie, să nu vă mai infecteze sufletul, că pe urmă o să fie prea tîrziu... Datoria voastră, a intelectualilor din România, este să înființați și voi odată un serviciu de ecarisaj social. Luați exemplu de la noi. Și dacă n-aveți brațe destule, ale noastre vă stau la dispoziție... Dar, dezrobiți-vă odată, pentru numele lui Dumnezeu!... Deșteptați-vă, numerotați-vă, valorificați-vă, cuceriți-vă dreptul vostru sub soare, fiindcă soarele adevărat al unui popor, voi sînteți, intelectualii!... Burghezia nu-i decît un fitil de cîrpă murdară... Nu-i mai împrumutați lumina soarelui, cînd ea nu vă răsplătește nici măcar cu sclipirea timidă a stelelor anonime din „Calea robilor". Pînă cînd să vă fie viața o veșnică noapte?... Pînă cînd adevărata voastră viață să nu în-

ceapă decît după moarte?... Ce sărbătoriți voi astăzi?... O victorie militară?... O excrocherie burgheză, nenorociților!... Cine s-a bătut la Mărășești?... Cine a învins și cine putea să fie învins?... Stăpînii sau slugile?... Hai, spuneți-mi, dacă aveți curaj... Unde erau stăpînii și unde erau slugile?... Cine a fugit peste frontieră și cine a rămas să moară în pragul casei atacată de bandiți?... Faceți-vă singuri dreptate, fiindcă dreptatea stă pe loc totdeauna; nu fuge niciodată. Victoria de la Mărășești este victoria poporului anonim, care, de azi înainte, trebuie să poarte numele celor care au renunțat la el. Slugile au scăpat casa de bandiți, slugile trebuie s-o stăpînească, de azi înainte... Așa stă scris la cărțile sfinte, unde vorbește cuvîntul lui Dumnezeu, nu cuvîntul oamenilor... Asta este adevărul, asta este dreptatea și ăsta este cuvîntul lui Dumnezeu... Și Dumnezeu trebuie să fie singurul nostru cuvînt, fiindcă la început era cuvîntul, și cuvîntul era la Dumnezeu, și Dumnezeu era...

Nicolașa nu mai poate vorbi. Ultimul cuvînt i se pusese de-a curmezișul în beregată, ca un os de pește. Aceeași impresie, însă, o aveam parcă și cei care îl ascultaserăm pînă atunci. După discursul rusului, douăzeci și trei de guri căscate și patruzeci și șase de ochi holbați presăraseră, în atmosfera glacială a bodegii, urmele calde încă ale unor explozii de obuze.

Cine avea să-i răspundă? Cine putea să-i răspundă? Cine știa ce trebuie să-i răspundă?...

Situația intelectualilor români era mai penibilă ca a soldaților de pe front, prinși între două focuri. Cel care ar fi luat cuvîntul trebuia să interpreteze sentimentul unanim al celor de față și poate chiar și al celor absenți. Eroismul acesta, însă, nu era prevăzut în regulamentul activității colaboratorilor externi ai victoriei de la Mărășești. Fiecare ne priveam cu nedumerirea unei regăsiri neașteptate. Nimeni dintre noi, însă, nu ne puteam regăsi ceea ce simțeam că pierdusem probabil pentru totdeauna. Curajul cuvîntului, poate, nu lipsea nimănui dintre noi. Dar cuvintele erau vehiculele rațiunii și rațiunea noastră, de cînd se începuse războiul, pierduse obișnuința călătoriilor de plăcere!...

Nicolașa nu înțelege parcă și ne plînge de milă. Dar Nicolașa se înșală. România, în momentul acela, nu era nici a burghezilor fugiți peste frontieră, nici a intelectualilor de la Iași, nici a soldaților anonimi de pe front. Era a celor ce aveau s-o reclame mîine, pe baza hrisovului domnesc în

care se da fiecărui ce se cuvine... Dar care dintre noi, în momentul acela, putea să facă pe Nicolașa să priceapă că palmierii de la Iași erau de hîrtie vopsită și că pielea leopardului din bodega la „Cocostîrcul de aur“ fusese cumpărat de domnul Aivazian de la un armean care fusese prin India?...

Totuși, unul din noi, se aventură să șoptească la urechea altuia:

— Hai să-l combatem, că rusul este complet idiot!....

Dar sentimentul siguranței personale a fiecăruia din noi se opunea net.

— Ce, ești nebun?... Vrei să ne stîlcească rusul cu pumnii?...

— Hai să zicem, atunci, ca el...

Siguranța personală, însă, este o stofă cu „double face“.

— Atît ne mai trebuie!... Să audă la Cartier numai, și gata... Ne-a și dat în Consiliul de Război!...

Locotenentul de cavalerie se sculase de la masă și dispăruse. Probabil că tot așa reușise să se subtilizeze și de pe front. În război, soluțiile ofițerilor activi sînt, incontestabil, mult mai adecvate situației decît soluțiile civililor sau ofițerilor de rezervă.

Parte din confrații mei încep să-l imite și, cinci minute mai tîrziu, nu mai rămîneam în bodegă decît eu, Tatiana, Nicolașa și domnul Aivazian.

Tatiana mă întrebă cu zîmbetul ei răutăcios:

— Tu nu zici nimic?...

— Ce vrei să zic?... Nicolașa are dreptate... Cu o singură excepție, însă... La început nu a fost cuvîntul, cum scrie la Evanghelia lui Ioan... La început a fost lașitatea și lașitatea a fost la început a lui Dumnezeu și pe urmă, abia, a fost a omului pe care Dumnezeu l-a făcut după chipul și asemănarea sa...

XI

MAI TARE CA STANISLAVSKI

Rușii s-au hotărît, în fine, să lupte, dar nu contra dușmanului ci contra aliaților care nu voiau să adere la revoluție. Dușmanului nu-i puteau pretinde lucrul acesta decît, cel mult, după încheierea păcii. Aliaților de la Iași, însă, le puteau oricînd impune voința lor, mai ales că românii făcuseră apel la ei, ca la niște „protectori". O alianță între un țînțar și un armăsar nu era posibilă nici măcar în fabulă.

Victoria noastră de la Mărășești fusese „Visul unei nopți de vară". În ultimul moment, însă, decorurile fuseseră amestecate și din pădurea fermecată a lui Shakespeare ne treziseم în pădurea „Hoților" lui Schiller. Rușii părăsiseră frontul și se împrăștiaseră prin țara necotropită încă de dușman, ca să propăvăduiască frăția între oameni și binefacerile alcoolului de nouăzeci de grade, cu care noul regim democrat voia să egalizeze drepturile omului și circumvoluțiunile creierului.

Parte din ei își luaseră concediu nelimitat, lăsaseră în păstrarea primarilor, în schimbul unei „zapiska", tunurile și materialul de război neîntrebuințat încă și trecuseră Prutul în Basarabia, unde era grînarul armatei de sud și pragul haosului democratic. Aceștia reprezentau voința poporului autentic, pe care pontifii de la Petrograd și Moscova îl scoseseră de sub robia țarismului, a cnutului și a nopților polare.

Alții, însă, rămăseseră pe loc. Își dădeau seama că misiunea lor nu putea fi complet terminată, pînă ce libertățile acordate poporului rus nu s-ar fi revărsat, ca niște rîuri de lapte, pe tot cuprinsul pămîntului frămîntat de sclavajul social, economic, intelectual și politic și al altor popoare.

Era natural, dar, ca opera lor de umanitarism imperativ să înceapă cu România, care era cea mai aproape şi cea mai potrivită pentru un prim cîmp de experimentare... Aceştia erau adevăraţii apostoli ai revoluţiei, erau „poporul ales" din „poporul chemat", erau smîntîna laptelui democratic cu care ierarhia roşie atenua obsesia teroarei albe. Şi aceştia nu voiau, pentru nimic în lume, să plece din România. Sovietele ruseşti votaseră în unanimitate fericirea poporului român. Protectorii noştri nu ne puteau lăsa în voia soartei, ca pe o barcă fără cîrmă în voia valurilor. Democraţia rusă nu putea fi capabilă de asemenea acte de laşitate. Armata rusă, care plecase de pe front, nu putea pleca şi din ţară, pînă ce n-avea să detroneze pe rege, să distrugă oligarhia, să proclame înfrăţirea ruşilor cu românii şi, pe urmă, chiar înfrăţirea cu duşmanii de pe front, ca să se poată pune odată pentru totdeauna capăt războaielor.

Situaţia noastră devenea tot mai critică, din zi în zi. Frontul de luptă îşi pierduse aproape importanţa psihologică. Meridianul militar oscilase după fantezia neprevăzutului, de pe frontieră, pe diferitele cursuri de apă, trecuse apoi prin Bucureşti, într-o dimineaţă posomorîtă de toamnă şi se fixase, după părerea celor de la Marele Cartier, pe Dunăre, Siret şi Carpaţii Moldovei. Acesta era, însă, frontul oficial, frontul comunicatelor trimise prin telegrafia fără fir. Dar frontul adevăratei noastre primejdii se înfipsese, ca şi cuiul lui Pepelea, în inima Iaşilor, pe care ruşii puseseră stăpînire ca şi nemţii pe Bucureşti.

Noutăţile zilei nu mai veneau nici de pe Siret, nici din Carpaţi, ci de la sediul sovietului soldaţilor ruşi de pe frontul de sud. Dar frontul şi sovietul formau una şi aceeaşi asociaţie de cîţiva dezertori, care îşi ţineau şedinţele în sala Circului, de unde, apoi, rezoluţiile erau comunicate celor de la Socola. Acolo erau adunate marile depozite de muniţii cu care ruşii ameninţau să arunce Iaşii în aer, în cazul cînd regele n-ar fi voit să abdice şi oligarhia să treacă puterea în mîna poporului suveran.

Generalul şef al armatei ruseşti ajunsese un fel de *premier moutardier du Pape*. Rămăsese cu titlul doar şi cu apartamentul de la Copou, în care sta închis şi păzit de o sotnie de cazaci credincioşi, pe care, însă, nu ştia cît timp o să mai poată conta. Parte din ofiţerii ruşi, degradaţi de soldaţii revoluţionari, se oferiseră să facă de gardă la palatul regal

din strada Lăpuşneanu, probabil pentru a-şi răscumpăra vina de a nu fi ştiut să facă această gradă pe frontul de luptă.

În această atmosferă de enervare şi nesiguranţă generală, conducătorii poporului român combinau, în laboratoarele consiliilor de miniştri şi Marelui Cartier, tot felul de substanţe imaginare, din care sperau să scoată, într-o bună zi, „piatra filozofală" cu care să poată clarifica situaţia de faţă... Ştiinţa alchimiei evoluase, însă. Demagogia roşie nu se mai impresiona de secretele magiilor albe sau negre. Preoţii lui Zoroastru şi călugării evului mediu nu se mai puteau reîncarna în generalii sau miniştrii vremurilor nostre. Ne trebuia un pic de la Mirandola care să poată ţine piept ruşilor ca un nou *de omni re scibili*. Soluţia trebuie căutată în altă parte. Eroismul, însă, n-o putea găsi, fiindcă eroismul este un act spontan şi spontaneitatea exclude matura chibzuinţă. Rămînea laşitatea singură. Dar cum nu pot face elogiul laşităţii, mă voi mărgini să citez pe Erasm care a scris *Elogiul nebuniei*.

*

De cîtva timp, între mine şi Tatiana se dă o luptă surdă, o luptă nemărturisită încă, dar destul de accentuată pentru a ne îndîrji deopotrivă, şi pe unul, şi pe altul. Tatiana este trăsura de unire dintre mine şi Nicolaşa. Amîndoi sîntem, însă, ca două cuvinte care încep şi se sfîrşesc cu cîte o vocală. Oricum ne-am aranja în frază, unul din noi trebuie să iasă ciuntit. O eliziune este fatală. Una din vocale trebuie să dispară. Care din noi amîndoi, însă, vom renunţa la ea?

Nicolaşa este sclavul Tatianei care, pînă la o nouă orientare sentimentală, este şi rămîne sclava mea. Dar Tatiana este admiratoarea concepţiilor politice ale lui Nicolaşa, pe care eu, deocamdată, nu le pot admite, fiindcă sînt, mai întîi, român, apoi, mobilizat la ziarul Marelui Cartier al armatei şi, în fine, practicant diletant al laşităţii profesionale. Tatiana va decide, dar, pe care din noi va trebui să-l sacrifice sau, mai bine zis, ce anume sacrificiu îşi va impune singură. În cele două tirizii ale balanţei atîrnă, de o parte, egoismul sentimental, iar de alta, altruismul social. Pe mine, Tatiana mă iubeşte. Pe Nicolaşa, îl admiră numai... Nu ştiu care va fi sfîrşitul dragostei noastre. Ziua de mîine îmi poate aduce surpriza unui cataclism nebănuit. La aceeaşi surpriză, însă, se poate aştepta şi Nicolaşa. Şansele noastre, dar, sînt egale, atîta timp cît fiecare din asociaţi ne mulţumim cu

natura aportului nostru. De îndată, însă, ce vom încerca să ne amestecăm specialităţile, un deznodămînt fatal se poate produce...

Sînt hotărît să grăbesc acest deznodămînt, oricare ar fi el. Vreau să ştiu dacă Tatiana pune mai mult preţ pe revendicările sociale, cu care ne terorizează ruşii lui Nicolaşa, decît pe revendicările propriului ei suflet, cu care mă las să fiu terorizat ca să-i fiu pe plac. Nu-mi acord nici o calitate excepţională, dar ochii mei sînt răi de deochi... Pătrund şi răscolesc adînc, tulbură apele liniştite, ca elicea unui vapor, răstoarnă pămîntul înţelenit, ca fierul unui plug şi transformă blocul de marmură inertă, ca dalta unui meşter inspirat. Vreau să ştiu dacă mai pot conta pe ochii mei şi dacă Tatiana mai este sau nu victima lor.

Astă-seară ruşii au de gînd să hotărască de soarta regelui şi guvernului nostru. Moţiunea votată astă-seară va fi adusă la îndeplinire, dacă va fi nevoie, chiar cu preţul unei vărsări de sînge. Automobilele blindate aşteaptă la Socola gata să pătrundă în oraş, la primul semnal, iar dezertorii de pe front s-au înarmat cu toţii ca să lupte pentru scăparea poporului român din ghearele oligarhiei...

Ah!... Frazele astea au început să mă sugrume, ca nişte gulere vechi care mi-ar fi rămas strîmte. Adevărul, însă, este că, la Iaşi, de multă vreme încă, nu se mai pot găsi nici gulere, nici fraze noi. Unele au fost consumate de război, altele de revoluţia rusă. Astă-seară, însă, trebuie să se sfîrşească. Trebuie să ştim, odată pentru totdeauna, cine sînt stăpînii Iaşilor şi ai fîşiei de pămînt strămoşesc ce ne-a mai rămas liber... Noi sau ei?...

După-amiază, Tatiana vine, ca de obicei, să mă vadă. O aştept cu rolul învăţat pe dinafară, de cu noaptea. Sînt hotărît să realizez, pe rînd, şi cu orice preţ, toate planurile iluştilor mei predecesori închişi prin diferitele case de nebuni, din ţară sau din străinătate...

Am să-i propun, deci, Tatianei un pod peste ocean, o scară pînă la cer şi un voiaj cu aeroplanul în planeta Marte. Dacă Tatiana mă iubeşte cu adevărat, n-are să-şi dea seama că fac pe nebunul şi, în cazul acesta, regele şi guvernul român sînt salvaţi. N-au decît să-şi aleagă ce vor: podul, scara sau aeroplanul. Dacă, însă, Tatiana nu mai vede în mine decît un bărbat la fel cu toţi ceilalţi, de prisos să mai întreţin relaţii cu o gîscă pe care, într-un moment de miopie sentimentală, o luasem drept o porumbiţă de porţelan.

Cum, însă, lupta se dă între mine și o rusoaică intelectuală care cunoaște reprezentațiile de la „Teatrul Mic" din Moscova, fatal că trebuie să fiu mai tare ca... Stanislavski. O feerie, însă, nu o poți pune în scenă cu mijloacele intelectuale și materiale de care dispun teatrele noastre naționale. Și feeria, pe care o pregătesc Tatianei, trebuie să întreacă, cu fastul montării, pînă și fantezia creatoare a celui din urmă „Abenserai" al teatrului modern.

Iată, dar, ce-am imaginat:

Scena reprezintă odaia unui om de geniu, mobilată simplu dar cu gust. Proprietarul sau, mai bine-zis, chiriașul ei, suferă din cauza unei intoxicații lente, produsă de lipsa alimentelor, de prea lunga durată a războiului, de revoluția rusă și de alte ingrediente sociale și farmaceutice. Omul de geniu este condamnat să moară din cauza mediocrităților oligarhice, care l-au îmbrățișat cu atîta dragoste și căldură, că i s-a uscat cerul gurii și mațele i s-au transformat în tromboane muzicale. În actul al doilea, decorul reprezintă o grădină cu plante exotice și tot felul de animale pe care nu le poți vedea prin atlasele zoologice. Cum acțiunea actului nu se petrece într-o menajerie, și animalele nu sînt închise în cuști cu gratii de fier, oligarhia, îmbuibată de tot felul de bunătăți materiale și avantajii sociale, este amenințată să fie sfîșiată de animalele flămînzite în timpul actului întîi. Omul de geniu, însă, pîndește din umbra unui sicomor, cu trunchiul căruia a început să se confunde încă dinaintea începutului actului întîi. Genialitatea nu exclude umanitarismul, resemnarea, mila, inconștiența și absența totală din cadrul realităților posibile. La gestul lui, dar, o porumbiță coboară din văzduh și cu ciocul ei de mărgean scoate ochii tuturor fiarelor apocaliptice. „Vițelul de aur" este salvat și, după ce-și regăsește poarta, intră triumfător în ograda națională, recitînd ca un școlar de clasele primare: „Fericiți cei săraci cu duhul"... Actul al treilea se petrece în pragul umanității de mîine, adică în plin întuneric. Pe scenă nu se zărește nimic decît o coroană regală, un fotoliu ministerial, un mandat parlamentar care acoperă cu prestanța lui, un alt „mandat de aducere", un titlu definitiv al unei asociații pe acțiuni, un om mascat ținînd în mîna dreaptă *Vacuum Cleaner*, iar în mîna stîngă o oală de noapte și trei abecedare pentru uzul celor trei figuri mai reprezentative din trecutul, prezentul și viitorul României...

Tatiana intră, tocmai cînd sfîrşeam repetiţia generală a feeriei cu care aveam de gînd să rezolv problema realităţii de la Iaşi.

Trebuie să fi fost foarte schimbat la faţă, deoarece Tatiana, în loc să mă sărute ca de obicei, se opreşte nedumerită în prag şi mă întreabă:

— De ce eşti aşa trist, Vaniuşa?

Cum se cunoaşte că Tatiana nu mai aparţine unei ţări monarhice constituţionale!...

— Fiindcă, astăzi, ne vedem, poate, pentru cea din urmă oară, Tatiana dragă...

Sînt sigur că în clipa aceea chipul meu se şi lipise pe fiinţa Tatianei, ca figura lui Hristos pe năframa sfintei Veronica. Chipul fără frază şi fraza fără chip este ca o ramă fără tablou şi un tablou fără semnătură. Tatiana pare mişcată. Ştirea izbucnirii revoluţiei ruseşti n-o impresionase aşa de mult ca eventuala noastră despărţire.

— Cum aşa?... Ce s-a întîmplat?

— Pînă acum, nimic încă.

— Atunci?...

— Am zis: „poate". Poate că are să se întîmple... Bunăoară, la noapte chiar... Şi dacă se va întîmpla, să ştii că numai tu eşti de vină, Tatiana mea dragă!... Tu şi cu Nicolaşa, bineînţeles. Eram sigur c-o să se sfîrşească aşa. Voi nu ne pricepeţi pe noi şi noi nu vă pricepem pe voi... Iată adevărul. Ne iubim, fără să ne pricepem... Dacă m-ai iubi cu adevărat, ai renunţa la nebuniile tale umanitariste...

Tatiana nu pricepe nimic. De altfel, nici nu trebuie să priceapă, chiar de la începutul reprezentaţiei, fiindcă o scenă de dragoste trebuie să păstreze decenţa unei progresii aritmetice, nu geometrice. Tatiana nu pricepe nimic, fiindcă nu m-a auzit niciodată vorbind aşa de repede şi încîlcit. Pentru prima oară polemizez cu ea pe tema dragostei noastre. Şi frazele de dragoste sînt ca chibriturile de ceară. Nu se sting niciodată singure, fiindcă nu sînt fabricate în România, şi dacă nu sufli în ele la timp, îţi ard degetele şi-ţi pătează rău unghiile...

Îi recapitulez principalele pagini din sintaxa dragostei noastre şi-i mai expun încă o dată părerile mele asupra analogiei dintre om şi univers, pentru care întrebuinţez expresiile: microcosm şi macrocosm, ca să o pot impresiona mai puternic.

— Dragă Tatiana, tu știi că eu nu admit nici progresul, nici decadența omenirii. Admit numai individul, care rămîne același în permanență și care nu urmărește decît propriul lui interes, chiar cînd pretinde că se sacrifică pentru binele altuia. Cu atît mai mult dar, nu pot admite nici teoriile lui Nicolașa și ale revoluționarilor ruși, mai ales cînd ne sînt impuse cu forța. Românii nu au nici un interes să facă revoluție. S-o știi de la mine. Rușii au făcut-o, fiindcă le era necesară. Dar ceea ce lor le folosește, nouă ne vatămă... Românii vor să-și păstreze oligarhia, fiindcă sînt un popor tradiționalist. Românii au avut totdeauna un stăpîn și nu s-au încîntat niciodată de perspectiva unui „sat fără cîini". Că stăpînii noștri s-au schimbat de-a lungul veacurilor, asta e treaba istoricilor și a fanteziei noastre naționale. N-o să vă dăm vouă socoteală de ce a fost așa. Rușii, însă, n-au să se amestece „acolo unde nu le fierbe oala". Noi vrem să ne păstrăm regele și guvernul și sîntem gata să-i apărăm pînă la ultima picătură de sînge. Destul pămînt am pierdut pînă acum... Să ne salvăm cel puțin oamenii care ni l-ar putea da înapoi... !

O pun apoi la curent cu tot ce s-a hotărît în cazul unui eventual atac din partea rușilor.

— Să nu credeți că n-am aflat toate planurile voastre. Vă cunoaștem tot programul pentru la noapte. Să știți, însă, că nimeni nu va putea ieși din Circ, în cazul cînd se va vota revoluția la Iași. Șoseaua de la Socola a fost minată în dreptul Abatorului, ca să nu poată pătrundă în oraș nici un automobil rusesc. Populația a fost înarmată pînă la ultimul om, iar ofițerii țariști, din oraș, s-au înrolat în armata română, ca simpli soldați, și au jurat în fața mitropolitului că vor ucide fără cruțare pe toți cei care poartă cocarde roșii. Nu va mai fi, deci, o luptă pentru triumful democrației, ci un adevărat măcel, ca în noaptea Sfîntului Bartolomeu... Vă convinc?... Spune... Vă simțiți destul de tari? Nu vă e teamă de lașitatea celor care au fugit și de pe front?... Cu ăștia vreți să dați piept la noapte cu noi?... Aoleo!... Și, pe urmă, cine are să plătească oalele sparte?... Tu... Nicolașa și alți nebuni ca și voi amîndoi...

Tatiana s-a făcut albă ca varul. Se uită în tavan, ca o brazdă uscată de soare care așteaptă un strop de ploaie din

cer și sufletul ei rănit își sfîșie parcă bandajul cu care doctorul o mințise că se vindecă pînă la noapte.

— Asta e situația adevărată, Tatiana... Iată de ce ți-am spus că ne vedem, poate, pentru ultima oară... La noapte, poate să mor eu... Poate să mori tu... Cum ne-o fi norocul!... Poate chiar să murim și unul și altul... Dar să scăpăm amîndoi... asta e greu!...

Tatiana mă întrebă grăbită:

— Ce e de făcut, atunci?

Privirile mele o săgetează ca pe sfîntul Sebastian.

— Mă iubești cu adevărat, Tatiana?

Ea nu-mi răspunde. Mă privește numai cu ochii umezi de lacrimi și buzele ei mestecă parcă ultima picătură a paharului cu zeamă de cucută.

— Dacă mă iubești cu adevărat, tu singură poți face la noapte o minune.

— Spune ce trebuie să fac.

— Să găsești pe Nicolașa numaidecît și să-l convingi să renunțe la nebunia plănuită. Pentru rușii de la Iași, cuvîntul lui Nicolașa e literă de evanghelie și textul evangheliei astea numai tu poți să-l schimbi, Tatiana...

. . . .

. . . .

Pe la ora două după miezul nopții, Nicolașa, Tatiana și cu mine ne întoarcem de la mitingul soldaților și muncitorilor ruși de pe frontul românesc.

Moțiunea votată exprimă admirația asistenței pentru regele erou, care luptă alături de soldații săi pentru dezrobirea pămîntului strămoșesc, cotropit de dușman. Cît privește schimbarea regimului politic din România, ea a fost amînată după victoria definitivă, cînd poporul român va fi liber să hotărască singur de soarta lui.

Nicolașa ne conduce pînă în poarta casei. Nu pot ghici pentru ce nu s-a dus, ca de obicei, la bodega domnului Aivazian. Tot drumul n-a scos un singur cuvînt. A mîrîit numai printre dinți un cîntec aspru și greu ca de plumb topit. Din cînd în cînd, a oftat adînc și tot timpul a mers doi pași în urma noastră.

Ne despărţim cu gravitatea funebră a martorilor într-un duel în care unul din adversari ar fi fost ucis. Tatiana a intrat în casă. Nicolaşa mă opreşte de mînă.

— Să-i mulţumiţi Tatianei şi s-o respectaţi ca pe o sfîntă, dobitocilor... Ea v-a scăpat!... Să ştiţi...

*

A doua zi dimineaţa, în faţa uşii noastre, cu preşul făcut pernă sub cap, Nicolaşa dormea ca un cîine credincios, pe scîndurile goale, de-a lungul antretului plin de noroi şi igrasie...

XII

HEROSTRAT LA COȚOFENEȘTI

Arde spitalul de la Coțofenești!...

La Cartier, nu se știe decît că i-a dat foc azi-noapte un nebun. Asta înseamnă că pînă să primim noi știrea la Iași, spitalul trebuie să fi fost distrus complet.

Dispariția acestei podoabe a „Crucii Roșii" mă face să exclam și eu ca Bossuet la moartea ducesei de Orleans: „*Madame se meurt... Madame est morte...*"

Toate nenorocirile de pe lume s-au abătut parcă asupra noastră. Fatalitatea ne urmărește cu încăpățînarea ei de catîr, împrospătată în fiecare zi, nu mai știu din ce izvor, cu „apă vie".

Eu, care nu mă apropiasem de front nici măcar pînă la Coțofenești, nu puteam aprecia importanța acestui dezastru. Cîțiva ofițeri, în concediu de covalescență, îl socoteau chiar ca o nouă înfrîngere a armatei române. Credința mea era însă, că, după victoria de la Mărășești, armata noastră nu mai putea suferi înfrîngeri ca cele de pe Jiu, Olt și Argeș. Pentru mine, adevărul acesta plutea în atmosferă, ca un zbor de berze primăvara. Pentru prima dată de la începutul războiului, aveam impresia fermă că ultimele noastre necazuri nu sînt decît preludiul unei soarte mai bune. Nu eram profet și nici nu voiam să fiu, fiindcă profeții de pînă atunci își făceau penitența pe treptele castelului de la Canossa. Dar, pentru mine, dispariția spitalului de la Coțofenești era un indiciu divin că armata română nu mai avea nevoie de el.

Întîmplarea, de altfel, mă făcu să constat, chiar a doua zi, că pe mine presimțirile nu mă înșelaseră niciodată.

Toto, care pînă atunci fusese veşnic îngrijorat, ca şi cum răspunderea războiului ar fi dus-o el singur în spinare, mă întîmpină de data asta mai vesel de cum ar fi avut să-mi anunţe o victorie:

— Uf!... Bine că s-a sfîrşit şi cu porcăria asta!...

— Eram sigur că are să sfîrşească... De altfel, în afacerea asta, să ştii că am lucrat şi eu... Nu ţi-a spus şeful siguranţei? De acum încolo, răspund eu de ei...

— De cine vorbeşti?

— Cum, de cine?... De ruşi!...

— Ce are a face ruşii cu Coţofeneştii?...

— Cu spitalul care a ars?

— Bineînţes! Ăla era spital?...

Şi şeful de cabinet al ministrului de interne, odată cu dispreţul lui pentru gazetarul prost informat, îmi ţipă în urechi un cuvînt internaţional, cu care transformă insigna „Crucii roşii" într-un felinar de aceeaşi culoare.

—Nu ştii c-am prins-o şi pe Jenny acolo?... Făcea pe dama de caritate!...

— Ce, eşti nebun? Vorbeşti serios?...

— Dar tu pe ce lume trăieşti?... Cum? Tu nu ştiai ce era la Coţofeneşti?...

Mărturisesc că pînă atunci nu ştiam nimic. Discreţia adorabilei mele laştităţi mă împiedica să peregrinez dincolo de barierele Iaşilor. Nesiguranţa zilei de mîine îmi suprimase avîntul oricărei curiozităţi. Mă resemnasem, ca un sîmbure de fistic într-o bucată de rahat „Hagi-Bekir", veritabil. Tatiana era o adevărată enciclopedie sentimentală, din care puteam să mă instruiesc la infinit, fără să mai simt nevoia bibliotecilor străine din dosul frontului. Ba, ceva mai mult chiar, trebuie să adaug că pînă atunci nici nu aflasem de fosta existenţă a spitalului de la Coţofeneşti.

Sînt sigur, dar, că Toto exagerează ca de obicei. Deşi pretinde a cunoaşte sulfetul femeii în diferitele lui ipostaze, prietenul meu confundă, totuşi, caritatea creştină, cu dragostea personală şi spiritul de sacrificu, cu darurile benevole. Supărarea lui este pricinuită, probabil, numai de prezeţa amantei sale la Coţofeneşti şi nu de scopul propriu-zis al atîtor alte prezenţe, cu mult mai ilustre decît a doamnei Jenny colonel Vasilescu. Toto este însă un egoist şi raţionamentul lui este tot atît de meschin ca şi al celorlalţi favorizaţi de soartă, care nu cunoscuseră greutăţile frontului, nici binefacerile spitalelor din dosul frontului.

Nu știam ce-ar fi putut însemna pentru Toto un spital în timp de război. Eu, însă, găseam că, între un spital și o femeie, există o mare asemănare. Amîndouă te pot vindeca, după cum amîndouă te pot omorî. În atmosfera unui spital palpită sufletul colectiv al femeii, cu toate capriciile lui de o clipă, brodate pe canavaua eternului feminin. Un spital fără femei nu poate fi un spital adevărat. Femeia singură poate încălzi albul rece și unanim al sălilor de spital. Un medic fără o soră de caritate este un medicament cu dozajul greșit. Primul descoperă și vindecă; a doua inventează și însuflețește...

Era natural, dar, ca în spitalul din dosul frontului să se găsască în permanență cît mai multe femei, fiindcă, în timp de război, sora de caritate singură îți poate fi mamă, soră sau înger de pază; într-un spital, femeia este pîinea de toate zilele a răniților de pe front. Și în timp ce medicul îți vindecă numai rănile, femeia îți întregește sufletul fărîmițat de durerea rănilor...

Desigur că nebunul care dăduse foc spitalului de la Coțofenești nu fusese niciodată rănit pe front, sau poate că — rănit și vindecat de medic — înnebunise de dragul femeii care îi veghease la căpătîi.

Cînd o să se afle, oare, adevaratul motiv pentru care nebunul de la Coțofenești năzuise să reînvieze în Moldova numele lui Herostrat, pe care cele douăsprezece cetăți ioniene îl opriseră, sub pedeapsă de moarte, să fie transmis generațiilor viitoare?...

Și iată cum, actualitatea unui simplu fapt divers, poate servi drept trambulină unui ziarist mediocru, pentru a-l arunca în plină antichitate.

Dar istoria se repetă. Incendiul spitalului de la Coțofenești reeditează incendiul templului de la Ephes. Același mister le învăluie pe amîndouă fiindcă, și într-unul și într-altul, se oficia cultul aceleași zeițe, cu nume diferite. „Crucea roșie" modernă și Diana antică nu sînt decît paravanul Afroditei hetaire, pe care vulgul nu trebuie s-o cunoască niciodată sub adevăratul ei aspect...

În templul de la Ephes se păstra manuscrisul lui Heraclit, care proclamase domnia focului. În spitalul de la Coțofenești se vindecau rănile celor atinși de focul războiului. Fatalitatea voise dar, ca tot focul să le purifice și umanitatea păcatului pentru care erau divinizate.

Herostrat dăduse foc templului de la Ephes, fiindcă, probabil, lumina candelelor cu ulei de nard îi dezvăluise misterul pe care el — copilul virgin de pe calul Caystrului — nu-l bănuise încă. În Artemision, preoții zeiței cu o sută de mamele adorau, după tradiția egipteană și ritul persan, pe zeița cu o sută de mii de buze. Și din toate podoabele templului blestemat, Herostrat nu voise să păstreze neatinse de foc, decît foile de papirus cu versurile lui Heraclit.

Nu știu dacă nebunul de la Coțofenești a putut salva și el ceva din spitalul distrus de foc. Dar ce putuse, oare, să vadă el, pe gaura cheii, la lumina electrică pe care medicii și surorile de caritate ale spitalului uitaseră s-o stingă, în timpul oficiului?

Istoria se repetă însă, iar cei care o scriu ca să fie citită, o înfrumusețează, ca să fie crezută. Herostrat a fost, probabil, un nebun, fiindcă un om cuminte s-ar fi angajat ca simplu servitor al templului, iar nebunul de la Coțofenești a fost un Herostrat, fiindcă un român adevărat s-ar fi făcut și el medic aliat.

Epilogul celor două mistere este, iarăși, același. În noaptea cînd a ars templul de la Ephes, s-a născut Alexandru Macedon. În noaptea cînd a ars spitalul de la Coțofenești, s-a hotărît încheierea armistițiului pe front...

*

Nu mă înșelasem, dar, nici de data asta. Incendiul spitalului de la Coțofenești era începutul unei ere noi. Situația noastră urma să se schimbe și pe front, și la Iași. Toată lumea era, de altfel, convinsă că războiul pe frontul de răsărit nu mai putea continua. După refuzul armatei democratice a Rusiei revoluționare de a mai lupta contra imperialismului puterilor centrale, armatei române nu-i mai rămîneau decît două soluții: să-și ardă drapelele și să se sinucidă în bloc, sau să se facă... soră cu dracul pînă ce va trece puntea..

Și puntea ce ni se arunca de către dușman, era... Basarabia!

Victoria finală trebuia să se decidă pe alte fronturi. Frontul nostru nu mai conta decît ca o filă albă la sfîrșitul unui volum. Acțiunea războiului propriu-zis se desfășura în textul filelor precedente. Trebuia să umplem și noi însă cu ceva, această filă albă.

La drept vorbind, Basarabia era tot a noastră. O puteam, deci, încorpora și pe ea în strofa cîntecului nostru războinic: „Să cucerim ce-avem de cucerit!"...

N-aveam decît să rezervăm cucerirea Ardealului pentru vremuri mai bune. Deocamdată, visul lui Mihai Viteazul trebuia să-l îndeplinim începînd cu Basarabia lui Ștefan cel Mare și Sfînt!

Românii de peste Prut ne așteptau. Oligarhia de la Iași îi neliniștea mai puțin ca democrația de la Moscova. Vocea sîngelui începuse să capete anumite rezonanțe și în Basarabia. Și dacă se vărsase zadarnic atîta sînge românesc în Carpați, de ce nu s-ar fi vărsat cu folos și două, trei picături, pe Nistru?...

Aliații noștri din răsărit ne deschideau singuri perspectiva celei mai nebănuite mărturii de dragoste. Începusem chiar să binecuvîntăm revoluția rusă, iar eu, personal, începusem să iubesc pe Nicolașa ca pe un adevărat frate basarabean...

Evenimentele se precipitau ca desfășurarea unei serbări naționale, după programul oficial. Guvernele se schimbaseră, unul după altul. Toto nu mai era șef de cabinet. Rămăsese un simplu căpitan de rezervă. În schimb, însă, ofițerii de rezervă nu mai avea nici un motiv să-și înlocuiască uniforma militară cu hainele civile. Marele cartier fusese desființat și animatorii victoriei finale de la ziarul *România* obținuseră favoarea să fie trimiși la vatră, ca și ceilalți demobilizați anonimi. Frontul de luptă dispăruse, ca și meridianul geografic pe care desenatorul uitase să-l tragă și pe noua hartă. Solemn și glacial, războiul intrase, sub formă de amintire, în arhiva documentelor naționale.

După armistițiu, urmă pacea de la București și după pace, primele operațiuni de contabilitate dublă. Profitul și pierdera începură să fie apreciate după putința sufletească a fiecăruia. Nu se putea, însă, cădea de acord, fiindcă, de data asta, diplomele Academiei de Înalte Studii Comerciale trebuiau liberate de Panteonul patrimoniului nostru național.

Pierduserăm Carpații și jumătate din Dobrogea și cîștigasem Basarabia.

Harta țării se schimbase. Se umflase pe o latură și se subțiase pe cealaltă. Din forma unei ghete, luase forma unui cimpoi...

Gheata veche, e drept că fusese purtată cu folos de atîția inși. Cine s-ar fi încumetat, însă, să cînte cu același succes

din cimpoul cel nou?... Naționalul nostru instrument muzical era amenințat să nu-și găsesască cimpoier. Cine, dar, avea să cînte *Hora unirii* cu frații de peste Prut, cînd frații de peste Carpați boceau încă la căpătîiul gropilor proaspete?..

Vorbești însă de lup și lupul la poartă!...

Laurențiu Blebea a sosit la Iași. A fugit din București, fiindcă nu mai putea suporta atmosfera înăbușitoare a pumnului prusac. Fuga lui Blebea era o întreagă odisee. Dar aici, la Iași, cel puțin, se putea respira în libertate. Revoluția rusă nu putuse fi decît o floare la ureche pe lîngă ocupația germană. Rușii sînt oameni generoși. Au suflet... și — vorba domnului Aivazian — dacă știi cum să te porți cu ei, îi bagi în cofă numaidecît. Pe cîtă vreme neamțul e altceva. Parcă are plumb în cap și asfalt în suflet...

Ca să poată scăpa nespînzurat, Blebea fusese nevoit să joace o mare carte: se prefăcuse că se dă de partea lor, ba, ceva mai mult chiar, scrisese cîteva articole și la *Gazeta Bucureștilor*. Cum s-a încheiat însă pacea, a șters-o pe furiș. Pînă ce n-o pleca ultimul soldat neamț din București, nu se mai întoarce înapoi.

Sîntem nevoiți să primim explicațiile lui Blebea, fără nici un comentariu. Prezența misiunii militare germane la Iași (care înlocuise misiunea franceză) ne impunea cea mai strictă rezervă de ordin sentimental, chiar față de anume compatrioți ai noștri. Îl primim, dar, din nou în cercul nostru și, după cîteva zile, cercul nostru de la Iași se transformă parcă în vechea „gardă a demnității naționale" de la București, din timpul neutralității.

Părerea tuturor este că nemții au să fie învinși. De la Salonic continuă să vină știri, tot mai bune din zi în zi. Se pare că bulgarii nu mai vor să lupte. Nemții sînt nevoiți să-i țină pe front cu mitralierele din spate... Ce invenție lipsită de imaginație mai e și istoria asta!... Nu-i decît o veșnică repețire. În Macedonia se petrecea exact același lucru ca și în Moldova. La fel procedasem și noi cu rușii, la Mărășești...

Tot așa de îmbucurătoare sînt și știrile de pe marele front din apus. Noua ofensivă germană asupra Parisului a dat greș. Diviziile Kaizerului s-au împotmolit iar în mlaștinile Marnei. De la Aețiu și pînă la Foch, cîmpiile Catalaunice acordă, cu aceeași tradițională generozitate latină, locuri pentru odihnă veșnică tuturor turbaților de peste Rin.

Încep să mă stimez mai mult decît eram obișnuit să mă cred. Simptomele unei ipertrofii timide îmi gîdilă, discret și plăcut, subconștientul meu de animal rationabil. Deși nu mărturisisem încă nimănui lucrul acesta, eram convins că îndreptarea situației noastre se datora nebunului care dăduse foc spitalului de la Coțofenești. Herostratul nostru național fusese un inspirat al zeilor. Minunea începuse să se vadă cu ochii. Regretam chiar că nu fusesem eu nebunul incendiator. Mi-aș fi legat cel puțin numele de un act eroic. Nebunia și eroismul trăiesc frățește în același compartiment al creierului.

Laștitatea noastră comună începe să ne pîrguiască sufletul ca pe niște struguri. Toată lumea așteaptă cu nerbădare începutul culesului. O să fie, oare, în toamna asta, sau poate...

Blebea nu crede în victoria aliaților. O așteaptă și el cu nerăbdare, bineînțeles; dar nemții sînt încă tari. Diviziile retrase de pe frontul răsăritean aveau să strice echilibrul balanței de pe frontul apusean.

Laurențiu Blebea locuiește într-o odaie din curtea bisericii Banului, peste drum de Legația franceză, instalată în localul Conservatorului. Aci venim zilnic să citim comunicatele de la Turunl Eifel și să luăm note după fluctuațiile frontului. Cîțiva dintre noi am făcut cerere la comandatura germană să ni se permită întoarcerea la București. Nici unul, însă, din prietenii lui Blebea n-am putut obține cuvenitul „ausweis".

Nicolașa, care nu mai face parte din nici un soviet, s-a înregimentat cercului nostru. De cînd s-a proclamat unirea Basarabiei cu Patria-mumă, Nicolae Damianovici Gorski s-a făcut român basarabean. Pentru Blebea mai ales, Nicolașa are o deosebită stimă. Îi plac argumentările lui spontane și volubilitatea cu care peripateticianizează asupra diferitelor chestii la ordinea zilei. Cînd îl cauți, Nicolașa e la Blebea acasă. Pe la mine nu mai vine aproape deloc. Rezerva lui, de altfel, mi-o explic foarte ușor. Odată cu plecarea ultimilor soldați ruși din România, spitalul de la antrepozitele gării s-a desființat și Tatiana s-a mutat la mine. Îi apreciez discreția dar, cu atît mai mult, cu cît Tatiana este hotărîtă să plece cu mine la București. Porumbița mea de porțelan a început chiar să ciripască *Doina Oltului* și *Ce te legeni, codrule?*

În ultimul timp, bodega la „Cocostîrcul de aur" se transformase într-un restaurant de clasa I. Domnul Aivazian avusese dreptate: „Războiul este o afacere ca oricare alta.

Depinde cum știi s-o învîrtești." Și domnul Aivazian o învîrtise mai bine ca noi. Ba, ceva mai mult chiar, scăpase și de pușcărie...

Un client cu care se certase la un pahar de vin, îl denunțase că servește la masă carne de pisică, în loc de carne de iepure. Autoritățile ordonaseră o anchetă imediat, se făcuse o descindere la fața locului și cum judecata sub starea de asediu se face altfel de cum stă scrisă la lege, domnul Aivazian stătuse închis aproape o lună. L-am scăpat, însă, noi — prietenii și clienții săi statornici. Și „Cocostîrcul de aur" și-a întins aripile din nou și a început să zboare, odată cu apariția la Iași a celorlalți tovarăși sosiți în unghi ascuțit, din Constantinopol.

De data asta, însă, urgia cea mare trecuse și localul născut din nevoile războiului trebuia să corespundă cerințelor vieții normale. Domnul Aivazian a mai închiriat, dar, și prăvălia vecină, a spart zidul și a schimbat, odată cu mobilierul, și vechiul „menu" din timpul războiului. Acum se servește de toate și la fel pentru toată lumea. Pentru cîțiva clienți mai vechi însă, domnul Aivazian tot mai păstrează o surpriză, din cînd în cînd.

Într-o seară, propietarul meu îmi șoptește discret la ureche:

— Știi că mi-am asigurat localul pentru o jumătate de milion?

Precauția asta mi-ar fi părut foarte naturală, dacă domnul Aivazian nu m-ar fi impresionat cu aerul său misterios.

— Se vede că nu mai ai ce face cu banii!... Ai început să-i arunci pe gîrlă.

— Așa crezi dumneata?... Va să zică, omul trebuie să-și lase avutul așa în voia soartei...

— Dar cine îți amenință avutul, nene?

— Cum cine?... Doamne ferește de ceasul rău!... Parcă știe omul ce se poate întîmpla mîine?... Ia gîndește-te, bunăoară... Un foc... N-ai văzut cum a ars spitalul de la Coțofenești?...

— Ăluia i-a dat foc un nebun.

— Ei, și?... Dumneata crezi că la Iași nu sînt nebuni?... Slavă Domnului!... Iașul e mai mare ca Socola!...

— Atunci, foarte bine ai făcut... Bravo dumitale... În caz de incendiu, pui mîna pe o jumătate de milion.

— Deocamdată, o jumătate... Mă bate gîndul să-i ridic asigurarea la un milion...

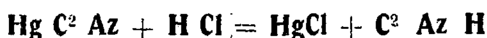
— Şi ce-ai să faci, nene, cu atîţia bani?...

Domnul Aivazian oftează adînc şi mă priveşte cu mila unui părinte pentru un copil tîmpit din naştere.

— E, he!... Ce înseamnă un milion, cucoane, în zilele noastre? Dar dacă o da Dumnezeu să se întîmple şi minunea asta, să ştii că plec din Iaşi. Mă duc la Constantinopol. Acolo trebuie să fie rost de cîştigat parale multe, acum... Mie nu-mi prea miroase a bine, cu nemţii din Balcani... Să ştii că la Constantinopol o să vină tot englezii... Şi ăia vin cu aur mult, nu glumă!... Ce crezi dumneata c-a fost rubla rusească? Nimica toată... Să poţi lucra, însă, numai cu lire sterline şi, pe urmă, să nu mai superi pe Dumnezeu cu nimic!...

Domnul Aivazian îmi face impresia că nu aşteaptă decît ocazia binevenită, să poată face pe Herostratul propriului său restaurant. De altfel, cum sîntem intraţi în toamnă, cocostîrcii trebuie să fi început să plece spre Constantinopol.

XIII

$$Hg\,C^2\,Az + H\,Cl = HgCl + C^2\,Az\,H$$

De cîteva zile, Dumnezeu ne surîde binevoitor din pervazul ferestrei de cer albastru, pe care toamna ne-a lăsat-o deschisă parcă anume, în orizontul fumuriu dinspre miazăzi. Pentru prima dată, de la începutul războiului, briza caldă a Mediteranei ajunge pînă la Iași. În Moldova se fac pregătiri pentru iernat. În Macedonia, însă, a început să se împrimăvăreze. Comunicatele oficiale transcriu parcă textul cap. XI din Evanghelia sfîntului Ioan, cu învierea lui Lazăr...

Defecțiunea armatei bulgare a deschis drumul aliaților noștri spre Dunăre. Trupele germane nu mai opun nici ele rezistență. Se retrag în grabă spre nord și e foarte probabil că n-au să se oprească decît la ele acasă. Monarhia austro-ungară este în plină descompunere. Ungurii au fugit și ei de pe Piave și trupele italiene, împănate cu cele cîteva divizii franceze, au depășit vechea frontieră. Situația disperată de pe cele două fronturi de luptă secundare a demoralizat întreaga armată germană. Frontul apusean a fost străpuns în mai multe locuri și divinul Wothan a părăsit pămîntul Franței și al Belgiei, pentru a-și putea apăra măcar scena teatrului din Bayreuth...

De la București ne vine știrea că nemții au început să-și facă bagajele.

Regret că nu sînt și eu acolo. Spectacolul trebuie să fie același ca acum doi ani, cînd începusem să ne facem noi bagajele pentru Iași.

Bucuria noastră patinează pe gheața inconștienței eroice pe care bunul Dumnezeu ne-o procură în fiecare iarnă, pe lacul din Cișmigiu. Toată lumea patinează la fel. Parcă toți s-ar fi născut cu cîte o pereche de patine în picioare...

Blebea singur stă pe mal și privește încruntat spectacolul de pe lac. Îi clănțăne dinții de ger și nu știe unde ar putea găsi o vatră caldă și prietenoasă. Dragostea noastră nu-l mai mulțumește. Ar vrea să plece din Iași cu primul tren. Dar trenul acesta întîrzie parcă anume, ca să poată pleca cu alții, nu cu Blebea...

Dezastrul puterilor centrale deșteaptă în sufletul nostru ecoul suferințelor aproape uitate... Blebea, însă, declară că nu vrea să le lase nerăzbunate. Dacă ar putea pleca la București cu un aeroplan, n-ar sta la gînduri, un singur moment. Vrea să asiste la ultimele momente ale agoniei germane în teritoriul ocupat și din inima Ardealului românesc vrea să smulgă el singur insignele Coroanei sfîntului Ștefan, cu crucea ei strîmbă ca și judecata anilor de robie.

De data asta, însă, e prea tîrziu. Blebea trebuie să se resemneze. Guvernul care semnase pacea de la București a fost schimbat peste zi și armata română a fost pusă din nou pe picior de război. Primele detașamente au și trecut culmile Carpaților moldoveni, și pe pămîntul Ardealului fluturau din nou, și pentru totdeauna, culorile sfîșiate acum doi ani de-a lungul străzii Carol: Roșu, Galben și Albastru!...

*

În restaurantul la „Cocostîrcul de aur" se bea în cinstea primelor noastre victorii în Ardeal.

Foștii mobilizați la cenzură au cerut cu toții să fie trimiși pe front. Întîlnirea lor cu armatele aliate care au trecut Dunărea îi obsedează ca vitrina unui magazin cu decorații și alte insigne de noblețe seculară. Sufletul rezerviștilor români îmbrăcați în stofă de Buhuși s-a înfrățit cu sufletul cruciaților de altădată, înveșmîntați în fier. Eroismul, însă, cere suflet nu haină. Și suflet, slavă Domnului, avem cît motorul unui automobil de 120 HP putere!... Dacă ar fi să ni se acorde, ca pe vremea cruciadelor, cîte un titlu de noblețe fiecărui candidat la eroism, pomelnicul nostru ar umple trei almanahuri Gotha. Am putea bate chiar recordul democrației rusești...

În veselia noastră unanimă însă, *„quelqu'un, troubla la fête"*.

Toto apare ca un bolid și, din pragul ușii, strigă cît îl ține gura:

— Ați aflat noutatea cea mare?... Blebea a fost găsit azi-dimineață mort, în odaia lui...

Zgomotul încetează, ca un cîntec de fonograf oprit brusc. O singură voce se ridică stridentă și totuși gravă, ca o rachetă luminoasă pe cerul unei nopți fără lună și fără stele. E vocea lui Nicolașa.

— Ha, Ha, Ha!... Ce proastă inspirație!... Tocmai acum și-a ales momentul să moară?... Dobitocul!...

Știrea adusă de Toto și replica lui Nicolașa se încrucișează ca două rapiere pe teren. Impresia primului moment fusese profanată de inconștiența unui alcoolic în ultimul grad...

Oricine ar fi putut fi mortul — un spion nedovedit sau o victimă a gurilor rele — noi nu puteam uita că Laurențiu Blebea fusese prietenul nostru și că, odată cu moartea lui, murea parcă în fiecare din noi cîte o părticică din visul propriei noastre tinereți: Întregirea nemului românesc!...

Visul acesta îl trăiserăm împerună. Unde, cum și cînd, nu avea nici o importanță. Elocvența noastră încălzise bronzul statuii lui Mihai Viteazul și cădelnița animatorilor de la ziarul Marelui Cartier tămîiase, cu prisosință și pioasă recunoștință, mormintele anonimilor de pe front. Amintirile comune măreau cortegiul funebru al celui plecat din mijlocul nostru, cu fiecare din cei care îl cunoscusem, îl iubisem sau îl urîsem. Moartea lui Blebea ne aduna parcă din nou la un loc și fiindcă atîția ani de-a rîndul trăiserăm nedespărțiți, datoria celor care sărbătoream înfăptuirea visului comun, era să-l urmăm în mormînt sau să-l păstrăm, veșnic viu, în sufletele noastre...

Sărbătorirea primelor noastre succese în Ardeal se schimbase într-un parastas pentru odihna sufletului zbuciumat al primului român ardelean dispărut din mijlocul nostru...

Tatiana mă întreabă de ce sînt trist.

— A murit Blebea. L-au găsit azi-dimineață mort în odaia lui.

— Știam de aseară... Îmi spusese Nicolașa.

Calmul Tatianei mă împietrește locului. Numele lui Nicolașa îmi pare, de data asta, un laitmotiv funebru în intimitatea unei destăinuiri pe care n-o poate anticipa decît criminalul adevărat. Încep să bănuiesc că moartea lui Blebea nu este lucru curat.

— Dar Nicolașa de unde știa?

— Nu știa că a murit. Știa numai că are să moară...

— Și cine l-a omorît?... Haide, Tatiana, spune-mi adevărat... Tu trebuie să știi tot ce s-a petrecut...

Tatiana tace. Își mișcă doar buzele și parcă vorbește cu ea singură.

— Spune-mi, Tatiana... Așa e că Blebea a fost asasinat?

— A fost pedepsit numai.

— Și pentru care vină?

— Servise la doi stăpîni deodată și pe amîndoi îi înșelase deopotrivă.

— Era spionul nemților?

— Și al nemților, și al Ohranei rusești

— De unde știi lucrurile astea?

— Mi le-a spuse Nicolașa. Vă trăda și pe voi, și pe noi, și pe nemți. Înaintea intrării voastre în război, era în legătură cu amiralul Vîsolkin, de la Reni... Ce afla de la agenții țariști, raporta la Legația germană. În ultimul timp, trimitea la București note zilnice de ce se petrece la Iași. Fotografia de la fereastră pe toți cei care se duceau la Legația franceză... Știi de ce nu ți-au dat nemții „ausweis" ca să te întorci acasă?... Erai pus și tu pe lista lui Blebea...

Destăinuirile Tatianei mă transformaseră într-o stalactită. De-a lungul spinării, simțeam curgînd parcă un fluviu care își schimba tocmai cursul apelor. Bănuielile mele nu merseseră niciodată pînă acolo. Tatiana, însă, vorbea cu limpezimea unei lecturi în limba ei maternă.

— Nicolașa îl descoperise din prima zi. Pîndea numai momentul să-l poată pedepsi...

— Va să zică, Nicolașa l-a omorît?...

— L-a pedepsit, nu l-a omorît...

— Dar dacă se află? Dacă se dovedește că a fost asasinat?...

— N-ai nici o teamă... Noi nu omorîm cu dovezi... De aceea a și întîrziat așa de mult. Dacă nu se stingea aseară lumina electrică, putea să mai trăiască încă.

Perseverența Tatianei de a-mi da amănuntele cu lingurița, ca un medicament, mă făcuse să uit aproape numele mortului. De data asta, nu mă interesa decît felul morții lui.

— Ascultă, Tatiana. Tu îți bați joc de mine.. Ce are a face lumina electrică cu moartea lui Blebea?...

Tatiana zîmbește cu buzele împreunate, ca cicatricea unei răni vindecate demult.

— Crezi c-ai să pricepi, dacă am să-ți spun?

— Spune-mi, mai întîi, care a fost rolul tău în această crimă?

— Nici unul.

— De unde știi, atunci, așa de bine, ce s-a petrecut?

— Fiindcă Nicolașa îmi spune tot ce face... Credeam că știi lucrul ăsta.

— Ce-i, atunci, cu lumina electrică?

— Cînd li s-a stins lumina, Blebea a început să înjure că a rămas pe întuneric. Nicolașa, însă, poartă cu el totdeauna o lumînare sistem Pilau. I-a oferit-o imediat și s-a grăbit să plece, după ce i-a aprins-o. O lumînare sistem Pilau omoară pe nesimțite și fără nici o urmă... Un sfert de ceas, ți-e de-ajuns...

— Cum, cum?... Ce fel de lumînare?...

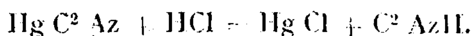
— Pilau... Pi-la-u... N-ai citit pe Edgar Poe?... Noi cunoaștem rețeta lumînării lui Pilau, de acum cinci ani... Stearină, treizeci de grame, cianură de mercur, patru grame și acid clorhidric, trei grame... Ce-ai holbat așa ochii la mine?... Să nu afle Nicolașa că știi și tu lucrurile astea, că nu-i bine... Mai are preparate încă vreo două duzini...

— Nu, nu... Fii pe pace...

Nicolașa, însă, putea să mă amenințe și cu două sute de duzini, că eu tot nu pricepeam nimic din ce-mi spunea Tatiana. Și cu toate acestea, știam că Blebea fusese găsit mort în patul lui, că uzina electrică nu funcționase din cauza unui accident de motor și că, azi-noapte, Iașii fusese luminat numai cu lumînări. Cu ce fel de lumînare, dar, fusese asasinat Blebea?

Tatiana se așază la masă și începe să-mi explice, negru pe alb:

— Vino încoa să înveți și tu. Poate ai să ai nevoie vreodată. Acidul clorhidric se găsește într-o capilară de stearină curată, care străbate lumînarea paralel cu filtrul. Pe măsură ce lumînarea arde, acidul clorhidric, venind în contact cu cianura de mercur, o transformă în clorură de mercur, iar acidul cianhidric, care se degajă, otrăvește aerul și omoară, fără deosebire, orice fel de vietate s-ar găsi în odaie: om, cîine, pisică, muscă și chiar păduche de lemn. Dacă vrei să cunoști și formula chimică, iat-o:

$$Hg\,C^2\,Az + HCl = Hg\,Cl + C^2\,AzH.$$

Ai înţeles?... Operaţia e foarte simplă... Nu lasă nici o urmă şi nu deşteaptă nici o bănuială. Exact la fel poţi muri de apoplexie sau de ruptura unui anevrism...

*

Pe Laurenţiu Blebea l-am îngropat în „Cimitirul eroilor", unde statul acordă pămîntul gratuit. La „Eternitatea" locul costa prea scump şi din cotizaţiile prietenilor nu s-ar fi putut niciodată strînge suma necesară. Nu s-a ţinut nici un discurs şi în tot Iaşii n-am putut găsi o singură floare să-i punem pe mormînt. În schimb, i-am făcut o cruce de stejar mai mare şi în prima lui noapte subterană, o candelă cel puţin, ştim bine că i-a ars la căpătîi. De celelalte nopţi nu mai putem răspunde noi, fiindcă mormintele eroilor sînt date în păstrarea unei „societăţi", formată din elementele militare care nu mai sînt apte pentru front.

Nicolaşa l-a condus împreună cu noi pînă la groapă. Îi era teamă parcă să nu-i scape din mînă. Eu m-am ferit să-i fac vreo aluzie. Deocamdată, nu era potrivit nici locul, nici timpul. Şi-afară de asta, îmi lipsea poate dinamica eroismului de a-mi afirma măcar patriotismul contemplativ. Cu alte cuvinte, îmi lipsea cel mai principal obiect din echipamentul meu sufletesc.

La început, Tatiana trebuie să fi avut o încredere oarbă în mine ca să-mi destăinuiască secretul morţii lui Blebea. Mai tîrziu, însă, cînd îşi dăduse seama de uşurinţa cu care vorbise, avusese grijă să mă prevină că Nicolaşa mai are încă două duzini lumînări sistem Pilau. Nicolaşa, dar, va continua să fie prietenul meu, atîta timp cît dragostea Tatianei pentru mine nu-i va devia sufletul şi, mai ales, pumnul cu care mă ameninţase acum doi ani...

La întoarcerea noastră spre casă, Toto, care a intrat în graţiile noului ministru de interne, îmi comunică un mare secret. Peste trei zile, pleacă primul tren direct la Bucureşti, cu persoane oficiale şi particulari cu trecere la guvern.

Dacă Toto ar avea inteligenţa mea, iar eu relaţiile lui cu lumea oficială, amîndoi am ajunge oameni deopotrivă de mari în România de mîine. Probabil, însă, că Toto îmi va lua înainte de data asta, fiindcă relaţiile cu puternicii zilei menţin apele totdeauna turburi, ca să nu poată pluti la suprafaţă decît gunoaiele.

Mă folosesc, totuşi, de cele aflate şi încep să-mi pregătesc putinţa plecării la Bucureşti, cu primul tren direct. E trenul cu care, acum cîteva zile, visase să plece bietul Blebea!... Regret din suflet schimbarea rolurilor. Martor mi-e bunul Dumnezeu că n-aş fi în stare niciodată să doresc moartea unui prieten, chiar cînd prietenul meu ar fi duşmanul ţării mele. Laşitatea are marele avantaj de a ne umaniza mai repede şi mai complet. În privinţa aceasta, sînt de perfect acord cu Nicolaşa şi cu idealul democraţiei ruseşti. Ne desparte numai o simplă nuanţă de interpretare. Nicolaşa omorîse; eu iertasem...

La drept vorbind însă, inversarea rolurilor venise la timp. Doi ani, stătusem destul la Iaşi. Puteam să-mi consider stagiul exilului sfîrşit. De acum încolo, începea exilul lui Blebea Fiecare la rîndul lui...

Bucureştii mă chemau înapoi. Nu ştiam dacă mă iertase de toate criticile nedrepte făcute la plecare. Dar ştiam că, atîta timp cît o să existe parabola „Fiului risipitor", Bucureştii vor sacrifica totdeauna cu bucurie un miel gras şi un butoiaş cu vin vechi pentru sărbătorirea pocăitului.

Ştiam că, după doi ani de zile, nu voi găsi nimic schimbat, afară, poate, de sufletul cîtorva romantici întîrziaţi. Urmele ocupaţiunii duşmane nu putuseră schimba poteca bătătorită, pe care iarna n-o astupă decît pînă în primele zile ale primăverii. Pictura cubistă din ziua cînd citisem ocuparea Bucureştilor de armata mareşalului Mackensen, începea să-şi precizeze intenţiile, liniile, planurile şi culorile ca şi o Madonă de Rafael. De data asta, începusem să văd Bucureştii, exact ca într-o carte-poştală ilustrată...

Iată iar Ateneul cu statuile lui meschine şi pretenţioase ca morala din fabula *Broasca şi boul.* Iată Calea Victoriei demonstrînd cu impertinenţa ei savantă erezia formulei geometrice, că drumul cel mai scurt de la un punct la altul ar fi linia dreaptă. Iată, apoi, strada Carol cu viziunea ei funebră din ziua în care servise de mauzoleu drapelului nostru naţional şi, în fine, iată-mi odaia cu biblioteca şi icoana sfintei Paraschiva, iată pe Lotty, iată pe Viki, iată-mi sufletul reîntregit ca soarele după o eclipsă totală.

Perspectiva regăsirii Bucureştilor mă înalţă pe soclul laşităţii mele conştiente, aşa de sus, că aproape încep să-mi pierd noţiunile de adevăr şi de frumos. Da, da... Bucureştii sînt cel mai minunat oraş din lume, fiindcă, de azi înainte, Bucureştii sînt iarăşi ai mei!... Bucureştii sînt şi au să rămînă,

veșnic, amanta necredincioasă care te înșală cu primul venit, dar de care nu te poți hotărî să te desparți, fiindcă ți-a intrat ca o otravă în sînge...

Mă întorc la București... Permisul l-am obținut mai repede decît m-aș fi așteptat. Se pare, însă, că Dumnezeu ne-a identificat — pe toți animatorii victoriei finale — cu păsările cerului: ne poartă de grijă și unora, și altora.

Tot cu ajutorul lui am reușit să conving pe Tatiana că, deocamdată, trebuie să rămîie încă la Iași. Va veni la București, însă, de îndată ce o voi anunța. Nicolașa va veni și el. Ar putea găsi loc la un ziar independent, unde ideile democrației de peste Nistru puteau fi îmbrățișate mai repede chiar ca în ziarele rusești.

Sînt mai fericit ca un elev scăpat de examen. N-am luat nici un premiu, fiindcă părerea mea asupra premianților continuă să se bată cap în cap cu a profesorilor și a Ministerului Instrucțiunii Publice. Un elev conștient pentru el și nu pentru bucuria părinților, poate ajunge om mare, chiar cînd trece clasa cu media la limită. În școală, creierul trebuie menajat. Efortul cel mare se cere după ce intri în viață. Școala este un simplu cîmp de antrenament. Pe hipodrom, însă, dacă nu știi cum se face o cursă de așteptare, la potou îți ia altul înainte. Același lucru era să se întîmple cu armata română, dacă nu încheiam la timp pacea de la București. Jocheii din capul plutonului au rămas de data asta în coadă. Eroismul de a fi fost totdeauna în frunte, le-a metamorfozat coroana de lauri într-una de spini!... Pînă astăzi — mulțumescu-ți Ție Doamne — n-am luat nici un premiu: nici în școală, nici în literatură. Asta înseamnă că morții n-au ajuns încă să mă priceapă și, ca atare, continui să fiu viu. Cînd cei care nu mai sînt, încep să priceapă pe cei care par a mai fi încă, diferența dintre unii și alții se reduce la spațiul de timp ce-i trebuie mortului să fie coborît de pe catafalc în groapă...

E povestea tragică a tuturor fabricanților noștri de marmeladă națională, politică, socială, economică și artistică.

Consolidarea ruinelor ne preocupă mai mult decît creația edificiilor noi. Ne este teamă să ne atingem de morți, fiindcă ne dăm seama că nu-i putem înlocui. Îngăduința colectivă dovedește neputința individuală. Greutatea trecutului ne sufocă, contemplarea mizeriei prezente ne mîngîie și dispariția noastră fatală ne scapă de rușinea unei existențe pe care nu ne-am putut-o afirma cu nimic.

De azi înainte, întregirea noastră pe harta geografică este sigură. Să dea Dumnezeu ca ea să se poată face și în viața de toate zilele!...

Mi-e teamă, însă, că vom rămîne mereu aceeași paracliseri ai formulei „Doamne miluește-ne!"... Vom deveni, poate, cu timpul chiar preoți și, după un stagiu de milogeală evanghelică, vom ajunge Arhierei și poate chiar Apostoli... Vom aștepta zadarnic, însă, pe Prometeul neamului nostru, care să ne dăruiască focul propriei noastre existențe, fără prealabila învoire a Divului Traian sau a lui Mihai Viteazul!... Mi-e teamă că nu vom ajunge niciodată să înțelegem optimismul unei existențe naționale și vom continua să ne proslăvim strămoșii, cu respectul slugii față de stăpînul bătăios...

Din tot trecutul nostru, nu vom putea agonisi în suflet decît un maldăr de ruine. Dar ceea ce este mai trist, nu le vom putea păstra nici pe acestea intacte; fiindcă — spre marea noastră rușine — nu vom fi în stare să clădim pentru ele nici măcar un Muzeu Național. Le vom specula, însă, în discursuri, în promisii și în planuri pentru viitor și le vom preamări atîta timp cît ipocrizia, egoismul și rapacitatea celor puternici ni le va flutura prin fața ochilor, învăluite în culorile drapelului național: roșu, galben și albastru...

Virtutea pasivă a propriei noastre admirații va ucide în noi orice emoție creatoare. Vom clădi atîtea mauzoleuri, că nu vom mai putea găsi loc pentru un singur Panteon... Și așa mai departe, vom continua să rămînem în viață aceeași elevi premianți la școala României de ieri, pînă ce vom îmbătrîni pe băncile neamului întregit, fără să putem pricepe tinerețea trecutului învățat pe de rost. Vom papagaliza și noi ce vom auzi de la alții și, în mijlocul generației de mîine, vom trăi suspendați în colivia noastră spațioasă, ca o podoabă exotică în casa unui îmbogățit de război. Dar optimismul și entuziasmul pentru viața adevărată, al celor cîțiva, sînt sigur că vor fi apreciate ca și pînă mai ieri, tot cu nota „trei la conduită".

Ce voi găsi, dar, la București, după doi ani de umilință națională și completă dezagregare moleculară?...

Să se fi născut, oare, din el însuși, un al doilea Empedocle și în țara mea?... Întregirea neamului românesc să fi întregit oare și sfera dragostei solare, la care ar trebui să ne încălzim cu toții, ca la sînul acestui zeu globular?... Sau, poate, pontifii discordiei vor continua să-i denatureze cultul și pe viitor?... Vom culege și noi, ceva nou cu adevărat,

din realizarea visului nostru de ieri?... Sau ne vom mulțumi numai cu sandala de aramă a magului de odinioară, scorojită de focul vulcanului Etna?...

În cazul de față, vulcanul Etna poate fi înlocuit cu războiul pentru Întregirea neamului românesc.

Îmi dau seama, însă, că supozițiile mele mă îndepărtează și mai mult de optimismul existenței pentru care trebuie să pledez de azi înainte.

E timpul, dar, să proclamăm, cu aroganța omului care vrea să trăiască, nu temerile, ci aspirațiile noastre de mîine.

E timpul să ne controlăm viața cu propriii noștri ochi, cu propriile noastre simțuri, cu propriile noastre brațe!... Să ne admirăm strămoșii, dar numai cu intenția hotărîtă de a face și noi ca ei... Din admirația noastră pentru trecut, să ne rezervăm, numaidecît, o cotă parte și pentru viitor... Cei care trăiesc admirînd numai trecutul, dispar fără să poată lăsa după ei ceva demn de admirat... Și să nu uităm că datoria noastră, înainte de toate, este să devenim strămoșii urmașilor noștri de mîine...

E singurul eroism postum al lașității noastre creatoare, conservatoare și perpetuante.

Altminteri, riscăm și noi, ca și Laurențiu Blebea, să fim puși în formula chimică: $HgC^2 Az + HCl = HgCl + C^2 AzH$...

Tatiana mi-a destăinuit că Nicolașa mai are încă două duzini de lumînări sistem Pilau. Are, dar, exact cît i-ar trebui, la nevoie, României de mîine, să scape de ploșnițele României de ieri.

XIV

TRĂIASCĂ ROMÂNIA MARE!

Locomotiva noastră urlă ca un cîine la lună plină. Primele macaze ne zgîlțîie ca niște sughițuri nervoase și, pe peronul gării de Nord, un grup de prizonieri germani urează: *Willkommen in der Heimat*, primilor bucureșteni sosiți de la Iași fără „ausweis".

Cobor din tren, ca și cum m-aș fi întors din vilegiatură. În cele două nopți și două zile de drum, mi-am recapitulat zadarnic episoadele faimoasei „Expediții a celor zece mii" și împreună cu tovarășii de vagon mi-am pregătit vocea să salut orașul natal: *Talassa!*... *Talassa!*... Scontasem însă o emoție la care, probabil, nu aveam nici un drept. Momentul liric mă trădase ca un aliat de ocazie, de care nu mă lega nici o afinitate sufletească. Îmi dau seama, încă o dată mai mult, că eroismul este un fel de articol de lux, pe care nu mi-l pot introduce în suflet, nici măcar prin contrabandă.

Privirile binevoitoare ale curioșilor încep chiar să mă enerveze. Și nu sînt măcar îmbrăcat în uniformă militară!... Cel puțin, i-aș putea minți că vin de pe front... Dar așa — civil, cu ghete de la misiunea americană, palton cu blană de la Odesa, pălărie de la „Herbert James" și cravată de la „Charvet", nu pot avea altă scuză decît aceea, poate, că n-aș fi român...

Noroc însă că nu mă cunoaște nimeni și, de la gară pînă în strada Carol, mă strecor ca chiurasatul „Goeben" printre vasele flotei engleze din Marea Mediterană.

În drum, spre casă, admir arcurile de triumf pe care inscripția „Trăiască România Mare" se repetă ca galoanele de aur ale unui general, ajuns pe culmea ierarhiei militare. Noul calificativ al țării, nu-mi pare deloc exagerat. Dacă

nu mă înşel, pe vremea lui Mihai Viteazul, România fusese chiar ceva mai mare!...

În schimb, constat cu bucurie că aspectul oraşului nu s-a schimbat deloc şi că, mai ales toamna, Bucureştii oftează la fel, fie că plecăm noi şi vin nemţii, fie că pleacă nemţii şi venim noi...

În poarta casei, mă opresc o clipă. Sînt mai mult plictisit, decît emoţionat. Mi-am adus aminte că, la plecare, Viki îmi dăduse o cruce gamată, pe care îi promisesem c-am s-o păstrez. În clipa aceea, însă, cruciuliţa se găsea la gîtul Tatianei... Şi Viki e capabilă să-şi aducă aminte de angajamentul meu solemn...

Ah!... Dacă ar fi fost o şuviţă de păr, aşa cum se obişnuieşte în asemenea cazuri, i-aş fi cîntat poate şi eu ca Marcel Legay, la *Noctambules:*

> *„et toujours ma cocarde unique*
> *Fut cette mêche de cheveux*
> *Que je serrais d'un poigne nerveux*
> *Contre mon coeur, sous ma tunique".*

Dar, în tot timpul războiului, nu purtasem niciodată o tunică militară şi, în locul tradiţionalei şuviţe de păr autentic, Viki îşi legase amintirea de un lucru cu totul străin fiinţei sale.

Ciudată împerechere de lucruri sfinte!... Lotty îmi ceruse, la plecarea mea, icoana sfintei Paraschiva, iar Viki îmi dăduse o cruce...

Atîta prozelitism nu cred să fi putut face în strada Carol, nici chiar apostolul Pavel.

Abia acum încep să mă neliniştească surprizele reîntoarcerii mele la Bucureşti. Simt cum emoţia revederii celor două femei începe să fie copleşită de răspunderea vinovatei mele atitudini...

Treptele scării parcă nu se mai sfîrşesc... „Mai lungă-mi pare scara, acum la-ntors acasă."

În faţa uşii mă opresc să răsuflu. Nu sînt obosit. Dar o uşă în care n-ai mai bătut doi ani de zile, e ca un prieten bolnav de tifos exantematic. Nu ştii dacă trebuie să-i dai mîna sau să-i vorbeşti numai de la distanţă.

N-am fost niciodată aşa de emoţionat. Nu mi-am anunţat sosirea nimănui. Cei care ar fi putut să mă aştepte, poate nici nu vor să mai ştie că exist... Cartea mea de vizită a

dispărut de pe ușă. Probabil că, în lipsa mea, în dosul geamului cu perdeluțe de mătase verde se perindaseră alte nume. Dar cel puțin amintirea numelui meu o fi rămas undeva, în această cutie a Pandorei pe care mi-e teamă parcă s-o deschid?...

Lotty și Viki mă cred, poate, plecat pentru totdeauna. În doi ani de zile, la Iași a murit atîta lume, că cei care se întorc par mai repede fantoma celor care au plecat.

Dar nu cumva mă înșel?... Aceasta să fie oare ușa pe care altădată intram ca ecoul unui acord de violoncel, pe care Mauriciu Pollak îl trimite doamnei Grümberg de pe lumea cealaltă?... Nu știu în care din noi doi s-a schimbat ceva... Ușa nu mai are clanța de alamă galbenă pe care i-am lăsat-o la plecare. Probabil că nemții o transformaseră în cămăși pentru gloanțele cu care credeau să ne poată goni și de la Iași. Alama asta, însă, ne-a atras cu puterea unui magnet și ne-a adus din nou la București.

Iată-mă, dar, din nou în fața ușii mele. De data asta, o recunosc. Butonul soneriei electrice îmi sărută degetul arătător, ca o buză rece de convalescent...

Din cadrul ușii, o servitoare pe care n-o cunosc mă măsoară din tălpi pînă în creștet.

— E cineva acasă?

— Nu e nimeni...

— Unde e cucoana?

— A plecat cu domnul...

— Care domn?

— Domnul doctor...

— Care doctor?

— Bărbatul cucoanei...

Presimțirile nu mă înșelaseră, dar. Lotty se mutase în altă parte. Din odaia mea plecasem cu adevărat pentru totdeauna... Fatalitatea îmi suprimase una din primele revederi pe care le scontasem, neîntrerupt, timp de doi ani de zile.

— Nu știi unde s-a mutat chiriașa cea veche?

— Care chiriașă?

— Doamna Grümberg.

— Păi tot doamna Grümberg stă și acum, dar nu-i mai zice așa... s-a măritat cu domnul doctor Hirsch și au plecat amîndoi în Germania.

După nedumerirea cu care mă privește servitoarea, pricep care trebuie să fi fost propria mea nedumerire. Încerc

să mă reculeg, să mă regăsesc, să mă recunosc. Revederea, la care trebuia să renunț, îmi fusese poate cu mult mai scumpă decît a camerei mele, pe care o bănuisem în primul moment.

Servitoarea mă întreabă cu oarecare temere:

— Dar dumneavoastră cine sînteți?

A, da!... Uitasem aproape că trebuia să fiu și eu cineva!... Mi-era teamă, însă, că cel care se întoarce nu mai putea fi cel care plecase.

— Eu sînt chiriașul cucoanei... Am fost pînă acum la Iași... Mircea Băleanu.

Servitoarea tresare și îmi țipă la ureche, ca o trompetă militară:

— A!... dumneavoastră sînteți conașul Mircea?... Bine ați venit!... Poftiți, vă rog... De cînd vă așteaptă domnișoara!... Toată ziua vorbește de dumneavoastră... Domnișoara Viki n-a plecat... Nu știați? Așa a lăsat vorbă conița... Să v-aștepte mai întîi pe dumneavoastră și pe urmă să plece și dumneaei...

Viki, însă, nu este nici ea acasă.

Apartamentul este aproape gol. Lotty și-a vîndut, la plecare, toate mobilele. N-a mai rămas decît strictul necesar, cu care Viki trebuia să-mi aștepte întoarcerea. Restul are să-l vîndă probabil ea, după ce n-am să mai fiu pentru ele decît simpla amintire a unui fost chiriaș...

În odaia mea, deocamdată, nu s-a schimbat nimic. Icoana sfintei Paraschiva mă așteaptă în peretele unde o lăsasem. Surîsul ei, însă, are parcă ceva din senzualitatea buzelor cu care Lotty îi destăinuise, la plecare, pentru ce nu mă mai poate aștepta. Și Lotty îi lăsase parcă secretul clipei cînd sufletul trecutului profan palpitase pentru prima dată în lumina sfințită a unei candele.

Servitoarea îmi explică, grăbită și guralivă:

— În odaia dumneavoastră a dormit pînă acum domnișoara Viki. Nu vă lipsește nimic. Lucrurile sînt toate la locul lor, așa după cum le-ați lăsat dumneavoastră. Domnul doctor a stat la început în odaia domnișoarei, pînă ce și-a făcut vorba cu conița și s-au luat. Seamănă cu dumneavoastră — bătu-v-ar norocul — ca două picături de apă... Parcă ați fi frați... Îmi spunea mie conița, dar tot nu credeam... Și ce-a mai plîns cînd a plecat!... Îl iubește dumneaei pe domnul doctor, nu-i vorbă.... dar, oricum... Îi vine greu omului să se despartă de țara lui... Dacă nu-i băteau ai noștri

pe nemți, rămîneau cu toții la București, că și domnului doctor, mult îi plăcea la noi... Se vede, însă, că așa i-a fost scris coniței... N-a avut parte de țara noastră... Dacă au plecat nemții, a trebuit să plece și dumneaei după bărbat. Nu se putea altfel...

*

Viki s-a întors din oraș. Aproape n-o mai recunosc. A crescut mare. S-a rotunjit la față și la șolduri. Pulpele i s-au împlinit ca un desen corectat de profesor și sînii au început să-i puncteze bluza, ca două cornițe de miel care suge încă la oaie. I-au dispărut și pistruii de pe obraz și privirile bănuitoare de pe sub gene. Ochii i s-au limpezit ca două mărgele albastre de Murrano, iar cîrlionții părului par niște mătănii de chihlimbar de Buzău.

Viki are șaptesprezece ani și trei luni!...

Exact așa trebuie să fi fost și Lotty, pe vremea cînd era iubită de Mauriciu Pollak.

Vreau s-o sărut. În lipsa mamă-sei, pe cine oare aș fi putut săruta în casa asta, în care, trei ani de-a rîndul, nu-mi precupețise nimeni sărutarea?...

Viki, însă, mă oprește revoltată.

— O, o, o!... Ce înseamnă îndrăzneala asta? Ai înnebunit?... Pe toți v-a zăpăcit, așa, victoria?...

Nu vedeam nici o legătură între victoria armatei noastre, de data asta asigurată, și o eventuală înfrîngere a mea personală. Refuzul neașteptat al fetei, însă, îmi aduce aminte de îngăduința mamei sale.

Încerc să-mi stăpînesc enervarea.

— Nu vrei să te sărut, Viki?

— Să mă săruți?... Pentru ce să mă săruți?...

Îngîn rușinat ca un elev prins cu lecția neînvățată.

— Fiindcă simt nevoia să sărut pe cineva... Vreau să-mi sărut trecutul... amintirea fericirii mele în casa voastră... Tu nu înțelegi că, în clipa asta, trecutul meu ești tu... Tu singură!... Afară de tine, ce-a mai rămas din tot trecutul meu în casa asta?...

Viki își pleacă ochii și nu răspunde.

Eu continui:

— Haide, Viki... Vino să te sărut, ca un frate mai mare ce-ți sînt... Tu ești sora mea cea mai mică și cuminte, care nu m-ai dat uitării. Tu singură m-ai așteptat... Tu singură m-ai iubit cu adevărat!...

Viki mă privește încruntată:

— Nu este adevărat... Cine ți-a spus că te-am iubit?...

— Tu singură... Adu-ți aminte... Ce mi-ai spus și ce mi-ai dat în noaptea plecării mele la Iași?...

— Eu?... Nu-mi aduc aminte...

Încep să înțeleg. Viki încearcă să nu-și mai aducă aminte nimic din ce s-a hotărît să uite pentru totdeauna. Probabil că Viki a rămas același copil încăpățînat, care mă ura la fel ca și pe vremea cînd mă spiona prin gaura ușii. Și Viki are, poate, dreptate. Domnișoara Grümberg nu mai este copila de cincisprezece ani, pe care o lăsasem la plecarea mea. Acum e fată mare... În primul moment, îmi fusese teamă de amintirea copilei de acum doi ani. Ironia fetelor mari, însă, este mai periculoasă decît otrava cuțitelor ruginite. Și otrava a început chiar să-și facă efectul....

E răzbunarea talismanului înstrăinat, care îmi purtase noroc în pribegie!...

Din mulțimea învingătorilor ce se întorceau de la Iași, eu eram, deocamdată, primul învins. Și Viki nu-mi dă nici măcar timpul să mă dezmeticesc.

— Ți-a spus servitoarea că trebuie să te muți numaidecît? La 15, predau apartamentul proprietarului....

Eram dat afară ca un lucru de prisos. Odaia în care, trei ani de-a rîndul, mirosise a levănțică, începuse să pută a acid fenic. Caricatura trecutului îmi schimonosea parcă imaginea prezentului, pe care crezusem că-l voi putea înnoda la infinit de firul solid al Parcei, care pînă atunci îmi fusese mereu binevoitoare...

Turburarea mea, însă, nu făcea nici un efect asupra micului meu călău. Viki continua să-mi citească sentința de moarte:

— Trebuie să-ți cauți numaidecît altă odaie în oraș... Grăbește-te, însă, pînă ce nu se întorc toți refugiații... Să știi că odăile s-au scumpit grozav, de cînd cu victoria românilor... Cu prețul ăsta, nu mai poți găsi odaie nici la mahala!...

Îmi dau seama că nu mai am ce căuta în casa asta. De data asta, în odaia mea mă simt mai străin ca în prima noapte petrecută în odaia domnului Aivazian...

Lotty a plecat...

Pe Viki am pierdut-o...

Jenny n-a existat niciodată pentru mine...

Tatiana este încă la Iași...

Și zorii zilei de mîine întîrzie parcă să se arate la orizont... Eram sigur că dintre învingătorii întorși la București, foarte mulți n-aveau să se aleagă cu nici un trofeu. Mă îndurera, însă, faptul că tocmai înfrîngerea mea personală trebuia să servească de preludiu deziluziei naționale de mai tîrziu.

Mă ridic solemn și plin de mărinimia unui decret regal de grațiere:

— Bine... Plec... Dar să știi că nu plec, pînă ce nu te sărut, mai întîi... Lasă-mă să te sărut, Viki...

— Fii serios, Mircea...

— Lasă-mă să te sărut, scorpie mică...

— Astîmpără-te că țip... A!... A!... Bestie!... Be... be... Bî... bî...

....

....

— Iartă-mă, Viki. Nu fi supărată pe mine... Dar... Dar... *noblesse oblige*... Tu, pesemne, uiți că eu sînt unul din animatorii victoriei finale!... Atîta lucru măcar, merit și eu de la tine...

Viki și-a ascuns capul în pernele patului și plînge cu hohote, ca apa fierbinte dintr-un samovar. Mă apropii de ea și îi mîngîi părul răsfirat pe trupul subțire și delicat, ca un arc în clipa cînd se îndoaie ca să azvîrle săgeata.

Bestia a fost atinsă drept în inimă. Și bestia rănită, încep să-mi dau seama că sînt eu.

De ce plînge Viki?... De ce plîng femeile cînd nu-și pot spune tot ce vor?..

Aventura mamă-sei o dezgustă. Din clipa în care mintea a început să-i lămurească nedumeririle copilăriei, Viki i-a iertat trecutul, dar și-a rezervat dreptul să-și hotărască singură viitorul. Probabil că Viki este cea mai tînără adeptă a principiilor lui Wilson... Dacă ar fi să n-o mai vadă pe mamă-sa niciodată și tot n-ar pleca din țară. Deocamdată are de gînd să se ducă la Galați, la un unchi al ei... Știe bine că acolo are să moară de urît. Dar nici la București nu mai poate rămîne. De cînd a plecat mamă-sa, nu mai are pe nimeni aici. Pentru ea, mamă-sa este ca și moartă. Și, din moștenirea părintească, nu vrea să păstreze nimic, nici chiar amintirea fostului chiriaș, care ar putea-o face să roșească.

Ce repede a crescut Viki!... Parcă ar fi România Mare.
Şi eu, ce repede am îmbătrînit!... Parcă aş fi...
Dar nu. Nu, nu... Pune strajă, Doamne, gurii mele!...

*

M-am mutat, provizoriu, la hotel.

De la fereastră, privesc în piaţa Teatrului Naţional şi în lungul Căii Victoriei, ultimele pregătiri pentru primirea suveranilor, generalului Berthelot, guvernului, armatei române, detaşamentelor aliate şi a primilor eroi sosiţi de la Iaşi cu trenurile speciale.

În clipa asta, Bucureştii parcă e cel mai frumos oraş din lume. Mi-e teamă, însă, că în capitala României Mari podoaba zilelor de mîine o vor face aceeaşi oameni mici.

Am rămas singur...

Mă mîngîi cu iluzia Ceahlăului că ar fi mai mare decît Negoiul sau Caraimanul!...

Ce mic păream la Iaşi, alături de Nicolaşa!... Pînă şi Tatiana părea mai mare, alături de mine. Şi domnul Aivazian, ce sus trebuie să se fi înălţat!... „Cocostîrcul de aur" pluteşte pe deasupra banalului triunghi de cocostîrci *tout simplement!*... Laurenţiu Blebea doarme în cimitirul eroilor de la Iaşi, iar Toto Radian şi-a asigurat un scaun de deputat în Ardeal. Şi Ardealul e plin de mine de cărbuni, de fier şi de aur!... Din desişul brazilor seculari, surîsul Canaanului incendiază cu simplul lui miros de răşină, venerabilul suflet al Patriarhilor români!...

De data asta, însă, Istoria n-are să se mai repete, fiindcă Istoria adevărată nu-i decît legenda unei realităţi inexistente. Moise nu va mai muri pe muntele Sinai şi pustiul Arabiei nu va mai albi decît oasele eroilor necesari pentru morala fabulei... Fabula este pîinea de toate zilele a omenirii!... Adevărul displace, dezgustă, deprimă, distruge. Adevărul cade totdeauna la fund, greu ca plumbul... Minciuna, însă, vrăjeşte, orbeşte, însufleţeşte, înalţă. Minciuna zboară totdeauna pe deasupra, ca gunoaiele în vînt... Nu ne place adevărul, fiindcă prea ne temem de el. Adorăm, în schimb, minciuna, fiindcă ea nu ne contrazice niciodată...

Şi totuşi, în România Mare, ce mic îmi pare că sînt, de cînd am rămas singur...

Viki a plecat la Galaţi, iar Tatiana îmi scrie că nu mai vine la Bucureşti. Se întoarce în Rusia cu Nicolaşa, pe care s-a hotărît să-l ia de bărbat. Şi-a dat seama că n-are să poată

trăi în România, că dragostea ei de la Iaşi n-a fost decît pasiunea unui copil pentru o păpuşă nouă şi că viaţa adevărată nu sînt liniile paralele, ci secantele care ciopîrţesc sfera...

I-am răspuns: „Facă-se voia ta", şi atîta tot.

Pumnul lui Nicolaşa nu va mai ameninţa decît fantoma unei amintiri neplăcute şi amintirea trecerii lor prin România nu va fi decît mirosul greoi al gunoaielor aprinse în ziua celor patruzeci de mii de sfinţi mucenici...

Sînt singur.

Lotty parcă îmi bate iar în uşă, îmi deschide fereastra şi mă cheamă să văd ce se petrece în stradă.

Peste tot nu-i decît: roşu, galben, albastru!...

Zgomotul mulţimii se ridică în văzduh ca fumul sacrificiului biblic, pe care Dumnezeu îl primeşte, în fine, şi din partea poporului român.

Clopotele bisericilor încep să bată cu gravitatea unor sentinţe definitive... Ţignalele gardiştilor le acompaniază cu graţia stridentă a unor intervenţii inutile... Şi bubuitul tunurilor le răspunde la fel ca în ziua cînd, în strada Carol, se sărbătorea falsa noastră victorie de pe Argeş....

De data asta, însă, mulţimea nu mai fuge înspăimîntată. Balcoanele nu se mai golesc şi ferestrele nu se mai închid. Aeroplanele duşmane nu mai vin să bombardeze Bucureştii.

De data asta, sosesc învingătorii, stăpînii, românii!...

Dintre cei sosiţi cu o clipă mai înainte, fac parte şi EU.

Dar eu, ce-am făcut mai mult decît alţii, ca să-mi pot încadra chipul în aureola de roşu, galben şi albastru, ce-mi flutură prin faţa ochilor?...

Mulţimea din stradă m-a exilat parcă în pervazul ferestrei, ca pe o cucuvaie singuratică, în crăpătura unui zid de biserică incendiată de război...

Simt cum încep să mă dizolv în propria mea singurătate, ca culorile drapelului naţional după atîtea intemperii. Din mine n-a mai rămas parcă decît flacăra mincinoasă de la rădăcina nucului bătrîn, sub care a fost îngropată, pe vremuri, o comoară...

Închid fereastra şi în patul hotelului în care n-am dormit încă nici o noapte, mă întind, rigid şi drept, ca o linie geometrică.

Ciudată coincidenţă... Abia acum îmi dau seama că patul acesta e prea scurt pentru mine. Parcă m-am culcat în patul lui Procust...

Și în timp ce aclamațiile mulțimii din stradă pătrund prin fereastra închisă pînă în odaia mea, chipul legendarului bandit din vechea Attică se desprinde parcă din penumbra perdelelor și pășește hotărît spre mine.

— Ce vrei, ilustre cetățean al României Mari?

— Vreau să te ajustez cu patul în care ai să dormi de azi înainte... Am venit să-ți retez picioarele și capul...!

martie — aprilie 1921

CUPRINS